

DĚJINY I flz 3
SOUKROMÉHO PRÁVA
V STŘEDNÍ EVROPĚ.

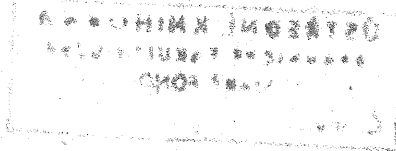
Nástin

č. 2631/E

KNIHA PRVNÍ:
SAMOSTATNÝ PRÁVNÍ VÝVOJ.

Napsal

Dr. Miloslav Stieber

V PRAZE
NÁKLADEM VLASTNÍM
TISKEM KNIHTISKÁRNY „TYPUS“

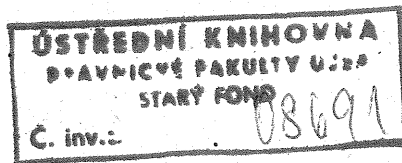
1923

Předmluva.

Studijní řád ze dne 27. května 1919 č. 290 sb. z. a n. zavedl na právnických fakultách československé republiky jako studijní předmět »Dějiny veřejného a soukromého práva v Střední Evropě«. Dějiny veřejného práva mají dosti předběžných prací, aby jich pro příručku fakultního studia mohlo být použito. Pro dějiny soukromého práva mnohá práce, zejména z práv slovanských, ještě schází. Nelze je tedy tak vypraviti, jak by věc žádala. Nástin jich nemůže tedy uspokojiti. Těženo při něm sice také z pramenů, částečně i z rukopisů, ale nikoli všestranně. Studentská potřeba nutila však, aby se příručka vydala rychle. To budiž k omluvě jejich nedostatků.

V Praze, dne 25. listopadu 1922.

Spisovatel.

Úvod.

Právo v Střední Evropě vyvíjelo se na oblasti, osazené hlavně Slovany a Němci. Podle těchto etnografických rozdílů vypěstovala pravověda i jeho nauku. Tak vzniklo právo slovanské a německé. I v těchto právech byl rozdíl podle politických celků, které tyto národy tvořily. Ve slovanském právě vyhradilo se právo české, polské a chorvatské. V německém právě pruské, bavorské, saské, rakouské a t. d. Hospodářský i sociální stav obyvatelstva na oblasti, kde se toto právo vyvíjelo, byl stejný. Je tedy možno líčiti jej v dějinách práva Střední Evropy v souvislém srovnání. Místně došlo ku rozdílům, které jsou však projevy jedné myšlenky.

Právo samo je produkt kultury každého národa. Národ větší kultury došel spěšnějšího právního vývoje. Tak národ německý vsál do sebe mnoho kultury románské a pronikl vlivem svého práva do zemí slovanských. Ale právě kultura románská byla zase silnější než jeho vlastní právo. Zachvátila, když novověk počal, tou měrou právní život v Střední Evropě, že se tu mluví o recepci římského práva. I to je věc, která jednotí právo v Střední Evropě.

Dříve ještě než právo římské, ale také s ním, šířilo svůj vliv i právo církevní. Zapovídalo úroky, považujíc je za lichvu. Vztahovalo své předpisy na manželství, poněvadž podle názorů církevních bylo svátostí.

Když se národy cizí kultury nasýtily, začaly se vraceti samy k sobě. Popud k tomu dala reformace. Zvedala se proti všemu, co pocházelo z Říma. Začal se velebiti prvotní stav, kde lidé žili volně, svobodně, kulturou nezkaženi. Věřilo se ve vrozená, nezadatelná práva lidská a v nezměnitelné, věčně platné právo přirozené. Vedle toho nevyhynulé domácí právo hlásilo se k životu, a věda začala je pěstovati.

Hned jak přišli vládcové v teritoriích ku své moci, jednotili svou zemi i právem. Vydávali zemská nařízení. V době nové, ze kvasu

práva římského a přirozeného, jakož i ze zbytku práva domácího povstaly v teritoriích nové zákoníky. Kodifikovalo se v nich právo soukromé. Stalo se tak v Bavorsku (1756), Prusku (1794), Rakousku (1811) a Sasku (1863). V této době (1807) publikuje se také Code Napoléon. I některé německé země na levé straně Rýna, kolem Rýna a v Horní Falci se jím řídí a pro Bádensko vydává se jeho překlad. Také republika krakovská prohlašuje jej za svůj zákoník.

Právo oblasti české bylo v stálém styku s právem oblastí německé. Ve větší souvislost s ním přivedla je také Habsburská monarchie. Stejně s ní a skrze ni zažilo také recepce práva římského. Vyžilo se v ní vladařským absolutismem, když zavedl se jednotný občanský zákoník této monarchie z r. 1811, který je jejím odkazem až do doby dnešní. Tento zákoník vyšel z prostředí, k němuž došel celkový právní vývoj ve Střední Evropě. Jest tedy nutno a vhodné, aby se tento vývoj od jeho počátku přes recepci práva římského až do veliké této kodifikace a kodifikací příbuzných sledoval.

Označení »s o u k r o m é p r á v o« je pojem doby nové. Středověk ho nezná. Bylo vypěstěno římskými právníky a zavedeno v Evropě. Přišlo s takovou kulturní silou, že se podle něho třídí a jeho systemem pořádá i právo středověké.

Díl první.

Část všeobecná.

Oddíl první: P r á v n í ř á d.

§ 1. Právní normy.

Právní normy dává právní řád. Stanoví je obyčej, zákon nebo statut. V obyčejí vzniká právní norma z mravu, prospěchu a citu pro rovnost a správnost. Odtud také jméno práva (Recht, droit, diritto, right). Obyčej je právu obyčejovému tolik, jako psanému právu písmo. Právo žije v paměti těch, jimž slouží. Právní obyčej uznává soud. Ale soud nalézá také normu novou, nemá-li jí právní obyčej (Recht finden). Řídí se tu svým úsudkem. (Rozum zdravý, nejvyšší právo). Norma platí hned, jak se nalezne. Obyčej jí platnosti nezjednává, jen jí utvrzuje. Právo v obyčejí musí býti dobrým právem (Hundert Jahre Unrecht getan, wird nimmer Recht getan).

Z á k o n je pravidlo stanovené státní mocí, králem nebo zeměpánem. Zákon pořádá soukromé právo ve středověku jen náhodně. Z landfridních, lenních, horních a jiných zákonů lze jen některou soukromou právní normu vybrati. Obecně platná norma z nich nevzniká. Není ani prostředků, aby se publikovala. Týká se spíše jen určitých osob neb věcí, pro něž byla vydána. Takový význam mají i privileje, které nějaká moc svým poddaným dává. Mnoho jako právní pramen uplatňuje se s t a t u t. Osoby, které žijí podle práva obyčejového dospívají k poznání, že společným snesením mohou si své právo stanoviti nebo měniti. Dávají si nový řád právní samy.

Středověké právo jest právo lidové. Lid formuloval si je podle zjevů životních. Přípíná se proto vždy k nějaké skutečné, každému zřejmé formě. Nezná abstraktnosti. Forma je výrazem práva. Pokud forma trvá, trvá často i právo. Formule, která vyjadřuje normu, zdobí se rýmem, aby snáze vryla se v paměť, a z četných právních přísloví lze sestaviti celou právní soustavu.

§ 2. Různé právní prostředí.

Právo vyvíjí se v nějakém prostředí. Je jím kmen (právo kmenové), je jím lid v některé zemi (právo zemské), v městě (právo městské), lenní, služební nebo selská moc (právo lenní, služební nebo selské), živnost, (právo horní, cechovní, viničné), pastevecký život (právo valašské). V každém tomto prostředí vytváří se nové právo. Někdy jeví i různé právo širší oblasti jednotnou povahu. Tak činí se rozdíl mezi právem severoněmeckým a jihoněmeckým.

Severoněmecké právo, saské právo zůstává v sebe uzavřeno, cizím vlivům nepřístupno. Jihoněmecké vsálo do sebe mnohé prvky románské a to je učinilo pružné pro každý nový poměr. I v těchto skupinách místní a krajové různění začíná se ucelovati. Právní soupisy, používané v širších obvodech jednotí právní rozmanitost (zrcadlo saské a švábské). V městském právu mají tento význam vedle podobných soupisů ještě také vrchní práva měst mateřských, k nimž o právní naučení nebo s odvoláním obracejí se města dcerská.

Také v českých zemích vyvíjí se právo v podobném prostředí, v zemi, manství, městě, vesnici a živnosti. Jen zemské právo zůstává zde ryzí. Vliv cizí je i tu sice patrný, ale nelze jej krok za krokem stopovati. Při ostatních právech je to očividné. Hospodářské příčiny vedou v zemích českých k německé, vesnické a městské kolonizaci. Německé právo městské rozšiřuje se tu dvěma směry: ze severu a jihu. Právo toto nese si svůj charakter s sebou. Severoněmecké je v sebe uzavřeno, cizím vlivům nepřístupno. Zabírá sev. Čechy, sev. Moravu a Slezsko. Jižní skupina v Čechách jeví mnohou příbuznost s právem norimberským. Přizpůsobuje se zde českým poměrům a dává vznik českému městskému právu. Stejného původu je i kolonizace vesnická, saská a jihoněmecká. Přináší volnost v tuhé české poměry selské. Svobody německých osad zdvihají sociální postavení českého selského lidu, splývají s jeho právem a dávají vznik českému selskému právu.

Třeba na základech cizích vyvíjí se také svým rázem české právo horní, zejména v Jihlavě. Vzpruhy dostává se mu i zákonem Václava II., zvaným *ius regale montanorum*.

Právo manské, které se v Čechách vyvinulo, podléhalo ve svém vývoji lennímu právu zrcadla švábského, jen v Slezsku a Lužici spravovalo se lenním právem saským.

Soustředění práva v Čechách provádějí jednotné orgány soudní;

pro právo zemské soud zemský, pro právo městské vrchní práva městská, pro skupinu severočeskou nejdříve Magdeburk, pak Litoměrice. Pro skupinu jihočeskou Staré město pražské. Pro právo zemské byly jednotlícím prostředkem »Zemské desky«, do nichž zapisovaly se nálezy soudu zemského a z nich pro jednotné právní soupisy a zemské zřízení čerpaly.

§ 3. Různá platnost právních norem.

Normy mohou býti časové pro čas, v němž jsou účinny, druhové pro druh právního poměru, osobní pro některé osoby a místní pro některé místo.

Norma časová podrobuje si jen právní poměr, který vznikl když počala platiti. Je normou novou, na rozdíl od normy staré, které podléhá poměr, vzniklý již dříve. Normu novou stanoví zákon. Právo obyčejové nové normy nezná. Proměna jeho děje se nezatelně. Při něm jde vždy jen o normu, která platí podle obyčeje. Stanoví-li soud pro právní poměr normu, která není v obyčeji, není to norma nová, nýbrž norma, pod kterouž již tento právní poměr vznikl. Výrok soudní jí pouze odkryje.

Při normách druhových má přednost norma užší před normou širší. Co si strany samy za normu dají, platí před normou, která obecně platí. (Dobrovolné podvolení právo lomí.) Užší norma váže osobně neb i věcně na př.: obyvatele města domem, sedláka statkem.

Norma osobní platila ve francké době nejen ve kmenu, ale i mimo kmen. Příslušníku kmene soudilo se podle ní, kamkoli přišel. (Právo osobní, *lex originis*). Přicházeli-li příslušníci různých kmenů v právní styk mezi sebou, vyznávali, dle jakého práva žijí, nebo jakému právu svůj právní poměr podrobují (*professiones iuris*), nebo právo samo určovalo, jakému právu tento poměr náleží. Předpisy o tom tvořily mezi kmenové právo.

Norma místní váže příslušníky jistého právního prostředí v jeho oblasti místní. Dřívější kmenová norma připoutala se k určitému místu (*lex territorii*). Dokud nenabyla plné platnosti, užívalo se obojí normy, kmenové i místní. Podle obou na př. odevzdávala se nemovitost, *incurvatis digitis* po právu saském, *manu et festuca* po právu franckém. Ale i místní norma měla povahu normy osobní. Cizí kupci nosili si své právo s sebou. Cizí osadníci ve slovanských zemích mají své *ius teutonicum*, *flamicum*, *franconicum*. Místní

normě podléhaly právní poměry v její oblasti. Předpisy o tom, jakých norem třeba užítí mezi příslušníky různých místních oblastí, tvořily právo mezimístní.

O místní normě mluví se dále vůči příslušníkům cizích států. O úpravu jejich rovněž pečují panovníci státními smlouvami. Kladou cizí kupce na roveň s vlastními poddanými. Zaručují jim jejich osobní právo, svobodnou živnost a volný obchod z jedné země do druhé. Jedni druhým slibují pro své poddané reciprocitu. Ve smlouvách určují také právo, dle něhož mají se spory mezi jejich poddanými rozhodovati, k jakému právu dluhy příslušejí, a že nemovitosti podléhají právu, kde leží.

V městech této ochoty k cizincům není. Podrobují se místní normě. V Čechách bylo jim i zemské právo nepříznivo. Nikdo jich nesměl přijímatí, statek jim prodávati a zastavovati. Chtěl-li cizinec mítí v Čechách statky, nesměl jich mítí v cizině. Předpisy o těchto poměrech tvoří mezistátní nebo mezinárodní soukromé právo.

Oddíl druhý: Osoby a věci.

§ 4. Osoby.

Prostředí, v němž se právo vyvíjí, sestává z osob. Právní řád tvoří si je pro své účely, jak jich potřebuje. Dává jim způsobilost ku právům a právním činům. Mohou to býti osoby přirozené, ale i sjednocené jich úhrny a jmění a ústavy, které nějakému účelu slouží.

Ne každá osoba přirozená má právní osobnost. Některé to právní řád odpírá buď vůbec nebo z části. Ani zrození přirozené osoby nekryje se se vznikem její právní osobnosti. Právně hledí se i k nezrozenému plodu v matce a s rozdělením pozůstalosti čeká se, až vdova s útězkem slehne. Pražský soud městský přisuzuje nápad i po plodu nedonošeném. Zrozené dítě musí býti způsobilé k životu. Musí se dokázati, že byl jeho křik slyšen a že očima prohlédlo. Někdy se žádá, aby bylo křtěno nebo aspoň 10 dní žilo. Zrození dokazuje se svědky a listy. Stejným způsobem dokazuje se i smrt. Majetek nepřítomného nezvěstného manžela spravuje jeho manželka a soud zmocňuje jí k důležitějším právním dispozicím. Na jistotu dostávají tento majetek i příbuzní. Osobnost právně také

zanikala, byl-li kdo jako zločinec ze společnosti vyvržen (friedlos) nebo jako psanec v říšské klatbě, vstoupil-li do mnišského řádu a v dávné době, ztratil-li jako otrok svou svobodu.

Úhrny osob, které se v středoevropském právu vyskytují, nejsou, zejména u Čechů, Poláků, Chorvatů a podle nich i u Maďarů, jednotami v pozdějším smyslu. Jsou to mnohohlavá družstva, nedíly, které v kolektivním, vespolečném vlastnictví mají svůj majetek. Je to rodina, rod, obec, společenstvo obcí. V rodině a rodu byl kommunism veškerého majetku, ve společenstvu obcí komunism obcí. Rodina nebo rod přijímaly za zabitého odklad a také jej za pachatele platily, poněvadž jednotlivce svého jmění neměl. Rodinný nedíl jmění své zcizoval a rozmnožoval. Vývinem individuálního vlastnictví kolektivita rodiny a rodu se rozpadla. Ve společenstvu obcí dochází ku sjednocení, když na občině začínají pro společenstvo hospodařiti jeho zřízení. Z mnohohlavého společenstva stává se individuální jednota a z jeho vlastnictví vespolečného vlastnictví individuální.

I městské obce tvoří hospodářské celky, kde všichni občané ručí za jednotlivce aspoň pasivně při represaliích a v českých zemích při stávkách.

Města však, jak vznikla, záhy byla již jednotami. Jednotu vyjadřovala městská správa, městské orgány, ulice, hradby, domy, městské koupě, dluhy, platy a odúmrť. Cechy v městech byly jednotami se svou vlastní správou a svým jměním. Také hory byly v individuálním vlastnictví těžarstva. Podle městských obcí zorganizovaly se pak v malém i obce vesnické.

Právníkou jednotou je středověká říše římská a territorium jednotlivých zeměpánů. Uzavírají smlouvy směnné, kupní, zástavní a dědické. V českých zemích je tato jednota vyjádřena korunou království českého. Jednotami jsou i česká města. České vesnice a obce tvoří v dávné době vlastnickou kolektivitu. Za členy obce platí celá obec v »obecné poruce« pokutu.

Později organizovaly se s celou svou správou podle měst. Tvořily jednotu. Měly své obcí, dávaly v zákup své vinice, měly své návsi, háje, louky a polnosti. Některý majetek byl však i tu ve vespolečném vlastnictví některých starousedlíků.

Z vlivu církevního vyskytovaly se také jako osoby, kterým se vlastnictví odevzdávalo, Bůh a svatí, jako osoby, které všechna právní jednání uzavírají, kostely, kláštery a kapituly. Z téhož vlivu vyšla i nadání pro osoby duchovní nebo pro zbožné účely. Univer-

sity, které povstaly, byly již dle římského práva universitates personarum (doctorum, magistrorum et scholarium) a spolu studium generale. Byl tu úhrn osob vedle vyučovacího ústavu (universitas et studium).

§ 5. Snížená a zvýšená svéprávnost.

Osoby nejsou si právně rovny; každý řád právní stanoví některou jich nerovnost. Právní řád středověký zavedl těchto nerovností více. Svéprávnost může být snížena (věkem, pohlavím, nedostatkem zdraví, ztrátou práva a cti, nedostatkem svobody, náboženstvím, jakož i cizí příslušností) nebo zvýšena (stavem šlechtickým a městským).

a) Snížená svéprávnost:

1. v ě k e m :

Svéprávným byl, kdo byl pohlavně zralý, byl dospělý. V národním shromáždění dostával dospělý hoch do ruky zbraň. Nedospělý mohl sice právní jednání předsevzít, ale když došel svých let, mohl je přezkoumati a zrušit. Nabytí dospělosti určuje se počtem let, vyšším u hochů, nižším u děvčat (12—18 let, 20—25). V českém právu zemském určovala se pohlavní zralost dle zevních známek, příp. úředním ohledáním, později i tuto jako v českém právu měst. počtem let. Císař nebo zeměpán mohli nedospělému léta dáti, v českém právu zemském třeba i vícekrát, jen pro určité právní jednání, jenom když se dala léta věčná, na trvalo.

2. p o h l a v í m :

Žena byla společensky často i více ceněna než muž. Jako rodička měla i vyšší odklad. Právní způsobilostí se však muži nerovnála. Byla slabá, potřebovala cizí podpory. Celý život stála pod mocí svého otce, manžela nebo jiného přednosty domácnosti. Tato odvislost se časem uvolňuje. Z poručníka, který ji dříve zastupuje, stává se později jen její procesní ochránce (advocatus, Pfleger), aby pro neznalost práva škody nevzala. Správa domácnosti dává ji mnohou právní volnost. Její nezpůsobilost ku nabývání nemovitého majetku přestává a po přeslici může nabýti i léna. Jsouc dříve připouštěna k cechovnímu řemeslu jen jako vdova po řemeslníkovi, vystupuje na sklonku středověku již jako obchodnice sama. V českém právu zemském této vázanosti u žen není. Žena svobodná je pod mocí otce nebo poručníka, jako manželka pod mocí manžela. Jsouc oddělena, svým jménem vybyta, jest úplně svéprávná, ať jest

svobodna či provdána. Podle brněnského práva může spravovati jmění marnotratného a nezpůsobilého manžela a býti svým dětem poručnicí.

3. z d r a v í m :

Pro svéprávnost žádala se osobní zdatnost. Muž musel ve zbroji vyskočiti na kůň. Musil býti s to, aby brázdu vyoral, žena musila dojíti do kostela. Na smrtelném loži mohlo se zadati, co rukou mohlo se podati. Osoby zmrzačené, trpaslíci a hermafroditi byli vyloučeni z dědictví v léno a statek. Pozdější právo obmezuje svéprávnost pouze při chorobě duševní. Podle českého městského práva šetří se při kšaftu rozumu a paměti, nikoli nedostatku těla, nezdraví, sešlosti věku a nemoci.

4. z t r á t o u p r á v a a c t i :

Právo a čest svou ztrácí, kdo z nemanželského lože pochází, nebo kdo hanlivé řemeslo provozuje nebo kdo ku hanobícimu trestu byl odsouzen. Je nezpůsobilý ku poručenství, je vyloučen z dědictví po právu zemském a lenním a nemá práva na odklad při zabití nebo na jeho část při tělesném poškození. Nemůže býti kmetem, soudcem, svědkem a soudním mluvčím. Podle českého městského práva ztrácel odbojník a vražedník svůj statek a všechno své právo jako psanec. Sedlák, který vrchností se vzepřel, byl do jiné vsi přesazen, a někdy až do 4. kolena pro dřívější živnost nezpůsobilý. Mnohonásobnému zločinci bylo písmeno hanby (»R«, Koldín) na zádech vyřezáno a zločinec ze všech zemí vypovězen. Stihla-li koho nějaká úhona nevinně, soud ji zdvihal.

5. n e d o s t a t k e m s v o b o d y :

Svéprávnost snižuje stav osobní nesvobody a selské vázanosti. Nesvobodný byl, kdo se nesvobodně zrodil, nebo svobody své se vzdal. Byl-li z rodičů dítěte jeden nesvobodný, bylo i dítě nesvobodné. (Das Kind folgt der ärgeren Hand. Le pire emporte le bon.) Zpravidla řídila se svoboda či nesvoboda dle stavu matky. (Partus sequitur ventrem.) Nesvobodní různých pánů mohli jen s jejich svolením sňatek uzavřít. Stalo-li se tak bez svolení, dělili se páni o děti a také o majetek jejich po své libovůli. Páni vybírali ze selské pozůstalosti právo úmrtné (mortuarium) a za povolení k sňatku zvláštní poplatek. V 15. a 16. století rozšířila se o těchto svatebních platech bajka, že jsou výkupem za »jus primae noctis«, které páni vůči selským nevěstám vykonávali.

O t r o c i byli v nejdávnější době v Čechách bez práva. Obchodovalo se jimi do cizích zemí. Později užívá se jich při zemědělství.

V 13. stol. není již po nich stopy. Obyvatelstvo selské je v Čechách původně svobodné. Jsou to dědicové, sedící na svém statku, který však vzdali vrchnosti, aby je chránila před útisky úředníků, dále jsou to hosté, již přijali od vrchnosti statek v dočasný, zřídka dědičný pacht. Pak sedláci, potomci dřívějších nesvobodných, připoutaní k půdě. Konečně jsou zde podsedkové, sedící na půdě selské, poplatní selské obci nebo sedlákovi.

Dědicové a hosté byli vázáni věcně statkem, sedláci věcně a osobně. Časem se postavení veškerého selského obyvatelstva zhoršilo. Bylo vázáno věcně i osobně. Vrchnosti odnímalý hostům a sedlákům půdu dle své libosti a osobovali si to i vůči dědicům. Německá kolonisace to změnila. Přinesla do selské držby dědičnost a přesně vyčtené platy v listech. Sedláci podle německého práva byli zavázáni k úrokům, naturálním dávkám a později k robotám. Byli odvislí věcně. Než i polepšení z německé kolonisace však se časem zase zhoršilo. Obyvatelstvo selské přišlo vedle odvislosti věcné i v odvislost osobní. Bylo lidem kmetským a kmetci také jejich pozemek. Páni měli sedláky, jak říkali, v deskách jako jiné zboží. Sedláci skládali nové vrchnosti človčenství (homagium) a nesměli se stěhovat a do cizích služeb vstupovat. Nabyli-li sedlák na cizích gruntech statku, mohl jej pán z tohoto statku odvolat a z řemesla v městě zpět požádat. Čeho však sedlák nabyl, mu zůstalo. Jen s panským svolením mohl sedlák buď dluh vůbec neb přes tři kopy na sebe vzít a svůj kmetcí grunt prodati. Ani erb, který sedlák od krále dostal, nezbavil ho odvislosti.

Také v českých městech byla nerovnost mezi sousedy a obyvateli. Tito byli buď nájemníci nebo podruzi, živící se ná denní prací. Nájemníci mohli jen s dovolením městské rady provozovat řemesla a obchody. Podruzi nesměli kupovat nemovitosti a držeti dobytek. I nájemníci, i podruzi museli občas na obecních lukách a rybnících pracovat. Zrození z rodičů svobodných potvrzovalo se v matrikách. Kmetci nebo také dědičný člověk byl svoboden, až byl od svého pána vyhoštěn (výhost).

6. náboženstvím:

Podle středověkého názoru byly věci církevní věcmi státními. Kdo odpadl od církve, odpadl od státu. Klatba církevní táhla za sebou klatbu světskou. Kacíři propadali hrdlem i statkem. Reformace tyto protivy srovnala. V Čechách po bitvě bělohorské žádalo se katolické náboženství pro výkon řemesla, zápis do městských knih, nabývání statku, sňatek a testování.

Různě omezení ve svéprávnosti bývali židé. Jich nerovnost povstala již v říši římské, když křesťanské náboženství stalo se náboženstvím státním. Prohlašovaly ji císařské zákony. Židé nesměli mít křesťanské otroky. Na sňatek mezi židy a křesťany byl trest smrti, na přestoupení k židovství konfiskace majetku. V říši francké to porůznu také platilo. Ale králové začínali chránit židy svými ochrannými listy, berouce od nich platy a dávající si konati služby. Panovníci němečtí podrobili si židy pro tyto platy jako »servi camerae« své komoře. Stejně pak i zeměpáni a také králové čeští. Platy, které se od židů vybíraly, byly příčinou, že velmožové záhy získávali právo, aby si židy mohli držeti a města, by je mohla přijímati.

Židé považováni byli za cizince. Byli v zemi jen »na glejt« trpění. V Čechách byli hosty na výpověď. Byli z měst a zemí často vyháněni. Od křesťanů musili se, jak papežové nařizovali, i oděvem lišiti. Měli nositi špičaté žluté a modré klobouky, v románských zemích, v Uhrách, podle policejního řádu z r. 1530 také v Němcích žluté nebo červené (v Čechách žluté) kolečko na šatech. Kdo kolečka neměl, tomu šaty byly pobrány. Ani křtěný žid nebyl víry hodný.

Privileje, které v německé říši, teritoriích a zemích českých židům se udílely, byly vlastně jejich jediné svobody. Dávaly jim výhody jako osobám, které jinak práva neměly. Když v Praze židovský soud věc rozsoudil, nepokládalo se to za rozsouzené pořádným právem. Když se žid u komorního soudu na městské právo volal, byl trestán, poněvadž nebyl měšténin. Při urážce na cti nebyl způsobilý dáti satisfakci nápravou. Musel trpěti trest. Také za to, že mezi křesťany do šenkovního domu vešel. Soukromoprávní omezení židů týkalo se poměrů osobních a majetkových.

Osobně nebyly jim dovoleny sňatky s křesťany. Na pohlavní styk žida s křesťankou byl trest. V právu věcném byli omezení pouze na nabývání nemovitostí ve své čtvrti. Zastavené pozemky, které jim pro neplacení propadaly, musili jiným postoupiti. V Čechách podle Majestas Carolina (98) mohli je sice držeti, ale jen se svolením krále prodávati.

V Čechách směli židé bydlet jen, kde je přijali, v Praze pouze v jedné ulici. Z domů křesťanských byli vypovídáni, a nabyli-li jich koupí, musili je zase křesťanům prodati. Jen někde se to povolovalo. Omezení na ulici vedlo ku dělení domu na patra a světnice. Kupo-

valy se vrchní pokoje, pokoj se sklepem a komorou, pokoj s dvo-rem a novomanželům dával se někdy pátý díl světnice s komorou. Po bitvě bělohorské zakupovali si židé v Praze mnohé domy mimo svou ulici. Pražané si stěžovali, že již čtyři kostely v Židech stojí. Ferdinandem II. bylo jim to však povoleno, poněvadž mu 40 tisící zlatými rýnskými na válku přispěli. Byl jim zaručen také volný obchod a dán slib, že nikdy více nebudou již ze země tištěni. Židovské domy zapisovaly se pak také volně do knih městských. Než české sněmy vracely se pak zase ku starým záповědím, a také obnov. zřízení z. vyloučilo židy ze zápisů knihovních.

V obligačním právu nebyli židé se svými pohledávkami za křes-tany nikdy jisti. Ve Wirtemberku vrchnost zkoumala, zda jejich smlouvy nejsou křesťanům k újmě, a pak je teprve potvrzovala. Židovské dlužní listy musily se po čase obnovovati, jinak neplatily. List křesťanský dokazoval 10 let, židovský jen 5 let. Měšťané ne-směli k němu svou pečeť přivést. Vladařové pohledávky židovské zrušovali nebo snižovali. Převodem pohledávek na křesťany nedalo se tomu uniknouti, poněvadž převody tyto byly zakázány. V Čechách směli židé půjčovati jen na základ, nikoli na domy, listy a kostelní klenoty. Války křížácké daly popud k obchodu s východem a ku rozkvětu obchodu v městech. Židé z něho byli vyloučeni. Také trhy byly jim zavřeny. Jen někde (Wirtemberk) pro obchod hotovými volný. Směli obchodovati jen s věcmi, s kterými křesťané neobcho-dovali. Tak se stali lichevníky a vetešníky. Z těchto zaměstnání vyšly pak některé jejich výhody, kterými i křesťany předčili. V době, kdy církev úroky zapovídala, trpěly se jejich půjčky na úroky. Veliké riziko těchto půjček vyhnalo úroky do značné výšky. Lichva židovská dosáhla někdy až 120%. V Čechách brali židé ze 100 kop až 300 kop, ba z jedné kopy i 25 kop. Králové, i města úroky na 24, někdy až na 12%, ač marně, snižovali. Také marně zapovídaly se »ryčarty« (Ritschart, Rutscherzins), z úroků další úroky. Při nedo-statku peněz stávali se židé hledanými osobami. Dlužníkem jejich byl chudák i císař. I státní důchody bývaly židům zastavovány. Lichvu židovskou ani odpíraný soud, ani odpíraná exekuce v zasta-vené nemovitosti nezamezily.

Vetešnictví přivedlo židy ku výhodám při věcech kradených. Co bylo ukradeno nebo uloupeno, dostával vlastník zpět beze vší náhrady; od žida, jenž o krádeži nebo loupeži nevěděl, jen za to, co žid za to dal neb na to půjčil. Na veteš měli židé trhy ve své čtvrti. Obchodní duch židovský zabíral do jejich živností i jiné věci,

tak předměty ze zlata, sukna a kožešiny. Poněvadž v Čechách směli židé řezničiti, začali také dobyt看em obchodovati.

Podobná obmezení, ač ne tak příkrá, platila pro židy v Polsku a Uhrách. V Polsku jen židé mohovití a dovolenou živnost provozu-jící mohli vcházeti v sňatky. I zde půjčovali pouze na základy a tyto základy musely se ještě zapisovati v židovské soudní knihy. V stol. 14. a 15. půjčují již židé na šlechtické statky. Zabavují je také pro své dluhy. Nedrží jich však, nýbrž dále prodávají. Jejich dlužní listy mohly býti hebrejské nebo i židovským jargonem psané. Židé měli své soudy, od nichž podávali odvolání i k učeným židům za hra-nicemi.

V Uhrách směli židé sice nabývati pozemků, ale z počátku museli bydleti jen v biskupských sídlech. Později žijí v městech a mají stejná práva jako jiní měšťané. Mohou i šlechtické zástavy držeti, dokud jich nějaký křesťan nevyplatí. Pro svou finanční způ-sobilost jsou správci a pachtýři důchodů královských. Některé zá-kony vylučují je sice z královských úřadů, ale přes to berou se v úřady mincovní. Jako jinde patří i zde se svým statkem i svou osobou komoře královské, a kdo na ně útok učiní, trestá se jako »violator camerae regiae«. I zde mají židé své vlastní soudy.

7. cizím příslušenstvím:

Nenáležeje ku žádnému kmenu v říši francké byl cizinec bez práva. Osoba z kmenů mohla však se zaň zaručiti. I král přejímal jeho ochranu. Tato ochrana, cizinecký obchod a dobré sousedství vyrovnalo cizince obyvatelům domácím. V leccěms dalo se jim i větší právo. Výhody cizinců, na př. splnění rozsudku do 3 dnů, zvaly se právem hostinským (Gastrecht), oni sami pak hosté nebo lidé hostinští (Gäste, hospites). Místně platilo o cizincích přísné právo cizinecké (droit d'aubaine). Panovník zabíral cizin-covu pozůstalost. Světovláda, jak ji pojímal Friedrich II., byla i cizin-cům přízniva. Podle jeho zákona mohli v celé říši o svém majetku pořizovati a dědicům jejich připadalo, co po nich zůstalo. Místně vybíraly vrchnosti z pozůstalosti cizincovy jen poplatek (gabella hereditatis). Takový poplatek vybíral se i ze jmění, které, kdo stě-huje se do ciziny, s sebou bral (gabella emigrationis).

V některých zemích bral zeměpán potulné cizí lidi bez pána (cikány, uprchlé sedláky, kacíře, nemanželské děti a t. d.) ve své poddanství (Wildfangsrecht). I v Čechách musily se takové osoby některého pána přidržeti.

Pojem cizince byl v středověku úzký. Řídil se často dle obvodu městských a vesnických vrchností. Podle brněnského práva byla cizincem i osoba z českého království. V Čechách jen král s radou dávali povolení na právní jednání s cizinci o zboží zemském a manuském. Pohledávky osob domácích musily se však dříve vyrovnati.

Cizí osoby směly sice v českých městech domy kupovati a v městské knihy je zapisovati, osoby poddané, obdržely-li výhost od svých vrchností a získaly-li městské právo. Cizinci a cizí kmetci osoby mohli v českých městech kšaftovati. Městské právo dědické se však na ně nevztahovalo. V Čechách se leckdy zapovídalo, aby cizinci obilí z Čech vyváželi. Povolovalo se jim to, když sami zboží do Čech přivezli.

b) Zvýšená svéprávnost:

1. stavem šlechtickým:

Zrození v šlechtickém rodě zjednávalo jisté přednosti. Osoby tak zrozené hájí si je pro sebe a pro všechny ty, kdo s nimi byli v rodě rovni. Tak vznikl pojem *rovnorodosti* (*Ebenbürtigkeit*), která měla účinky jak pro právo veřejné, tak soukromé. Jen osoba, která komu byla rodem rovna nebo rodem vyšší, ne rodem nižší (*Genosse, Übergenosse, Ungenosse*) mohla býti komu soudcem nebo proti někomu svědkem. Jen rovnorodá osoba mohla rozsudek zhaněti nebo proti druhé přísahati a soudní souboj podstoupiti.

V právu soukromém jeví rovnorodost své účinky jak pro právo rodinné, tak majetkové. Nejvíce vyhraňují se pojmy tyto ve šlechtě vysoké, která se v samostatnou skupinu, na rozdíl od šlechty nižší, zkonsolidovala. Byli to zeměpáni a jich rodiny. Pro ně začalo platiti zvláštní soukromé právo monarchické. Právo toto počalo se upravovati statutem, kterým se pak celý rod spravoval. Řídilo se jím nástupnictví (*majorát, seniorát, primogenitura, renunciace, dědická sbratření*), i vespolečná država rodinných statků a zemí. Pro tuto vespolečnou držbu vystupuje zde rodina pod kolektivním jménem »dům« (*Haus Österreich*), ač jen z oprávněných členů sestává a dosavad žádné individuální jednoty netvoří. Jen kdo byli ve šlechtě vysoké rovnorodí, mohli mezi sebou uzavíratí rovnorodé sňatky. Byla-li žena rodu nižšího, nevstupovala sňatkem ve všechna rodová domácí práva. Majetkové poměry její a příštích dětí upravovaly se smlouvou. Sňatek zval se »k levé ruce«, poněvadž si manželé při oltáři podávali místo pravé ruky ruku levou, nebo manželství morganitické, poněvadž manželka vdávala se jen na to, co jí manžel na druhý den po svatbě jako »*Morgengabe*« sliboval.

Ku šlechtě nižší náleží, kdo z šlechtického rodu pochází, králem nebo zeměpánem na šlechtice byl povýšen, nebo žena, která vstoupila v sňatek se šlechticem (*Ritters Weib hat Ritters Recht*). I tito šlechtici spravovali se svým právem. Po většině bylo to však právo zemské. Osobně vyznamenávala šlechtu její titulatura (*hrabě nebo kníže*) a erbovní znak. Netvořice takové rodiny, jako byla panovnícká rodina zeměpanská se svými statuty, napodobili ji tito nižší šlechtici tím, že zřizovali rodinná svěřenství, která pro lesk rodiny (*splendor familiae*) měla býti uchována.

V Čechách k vysoké šlechtě náležel král se svou rodinou. I tu obyčej nebo cizí vzor vytvořil zvláštní soukromé právo monarchické. Týkalo se vlastnictví, držby zemí a statků, úředí vedlejších linií, zástav zemí, měst a hradů, nástupnictví přirozenou posloupností (*primogeniturou*), dispozicí testamentární nebo smlouvou dědickou (*Erbanuňk, renunciace*), uzavírání sňatku, výše věna (*10.000 hřiven stříbra*), obvěnění, jitrního daru královny nebo královské dcery a užívacích práv královských. Do práva nástupnického zasahovali svou volbou i stavové a král sám upravoval je svými majestáty.

Pro českou šlechtu, pány a rytíře, děly se zápisy do desk zemských. Sněm český z r. 1577 přiznal jim dědictví domů městských po jejich příbuzných, které dříve na krále spadalo. Vkročovali také v trhy rodinných domů městských, byly-li prodány mimo kruh jejich příbuzných.

2. stavem městským:

Obyvatelé města byli z počátku různého původu. Vedle šlechticů byli tam lidé svobodní a nesvobodní různého zaměstnání. Živnost činí z nich však stav, který hájí svou práci. Kdo je svobodný, práce mu svobody nesníží. Kdo je nesvobodný, práce mu svobodu získá. Koho nesvobodného pán do roka a dne zpět nepožádá, stává se v městě svobodný (*Stadtluft macht frei*). Práce žádá čest a dává čest. K řemeslu se připoštlí, kdo v manželství zrozen, je plný ve své cti a ve svém právě. Kdo je již v řemesle, je ctěn a vážen. Řemeslo jest jeho obživa, kterou mu nikdo bráti nesmí. Celý stav mu ji chrání. Je organisován v cechu. Kdo je v cechu, je měšťan a jen měšťan může nabývatí městských domů, má právo na užítky městské obcíny, městskou honitbu a městský lov.

Kdo je měšťan, je rovnorodý s rytířem, zasedá s ním v soudě a z obyčeje nebo císařského privilegia je způsobilý k lénu a šlechtickému statku. Toto sociální postavení měšťanů mělo své různé

fáze. Cizinci domy v městech kupovati nesmějí. Měšťané po koupi retraktem jim je odnímají. Ale posléz se stává, že i jiné osoby nabývají městských domů volně.

V českých zemích bylo každé město pro sebe uzavřeno. Jen jeho měšťanům napadaly nepořízené pozůstalosti. Nebyl-li dědic měšťanem, byla pozůstalost městskou, po šmalkaldské válce královskou odúmrtí. Reciprocitou skýtaly se nápady i měšťanům měst sousedních a po starobylém zvyku v pražských městech i měšťanům norimberským. Bylo-li v Jihlavě co duchovenstvu odkázáno, dědicové mohli to od něho vykoupiti. Král dává městům právo milové. Do jedné míle kolem města nesmělo se provozovati žádné řemeslo. Cizincům se brání, aby se v městech zakupovali, ale posléz povoluje se to šlechticům a také cizím lidem poddaným. Příkré někdy městské právo však se na ně nevztahuje. Nemají-li v městě dědice, není jejich nepořízený statek odúmrtí.

§ 6. Věci.

Právní pojem věci nekryje se s pojmem přirozeným. Jako si právo pro své potřeby tvoří osoby, tak si tvoří i věci. Právně je věcí otrok, i to, co je netělesné, na př. právo, i dluh. V některých věcech pro jich velkou převahu mizí věci jiné. Tak příslušenství domu a statku. Některé věci mají vliv na právo, že pro ně se i zvláštní právo vytváří (movitost, nemovitost, hory a vody). Na některé věci se právní poměry vtělují, že věc má po nich jméno. (Eigen, Lehen, Pfandschaft, Zinsgut, Leibgedinge, Morgengabe.) Věci mají i jméno podle toho, jak se právně získaly, nebo jak se jimi nakládá. (Hereditas, bona mercatoria, hereditaria, allodia, statek dědičný, zpupný, nápravný.) Věci mají jméno podle práva, jakému přísluší; tak v českém a polském právu mluví se o statku královském, zemském, městském, šosovním, lenním, kmecím a o věci horní a listovní.

Věcmi jsou i díly domu pro indiviso a diviso, a docela i díly dílců (6tý díl polovice).

Právo vyjadřuje někdy právní normu, činíc z věci právní subjekty. Určuje na př., kde domácí zvíře může svou potravu hledati, kam až může zaběhnouti nebo že zvíře chovné pásti se může kdekolí. I zvířata mají svůj mír, nebo některá ho nemají, na př. drůbež na cizí trávě (Gänse haben kein Recht).

Nejdůležitější je rozdíl mezi věcmi movitými a nemovitými

(Fahrende Habe, liegendes, stehendes Gut, ruchomości, nieruchomości). Pro každé z nich vzniklo zvláštní věcné právo. I věc přirozeně movitá pokládá se za nemovitou, je-li příslušenstvím věci hlavní (ryby v rybníce, zvěř v lese) nebo příkládalo-li jí právo zvláštní hodnotu (stádo 10 koní, věno a výbava ženy, zlaté a stříbrné náčiní, nářadí řemeslníků; v Polsku někdy i hodnota nad 10 hřiven).

I věci netělesné mohou právnicky býti považovány za věci movité nebo nemovité. Tak všechna práva, která byla na věcech nemovitých, byla věcmi nemovitými, na př. renty, činže, zástavní dluhy, pachtý a všechny na ně znějící listy. Jednotlivá nebo zadrželá renta byla někde věcí movitou.

V českém právu označuje se nemovitost statkem, zbožím, z movitostí zvířata nábytkem, poněvadž od nich člověk statků nabývá, a věci v domě, ve dvoře a na poli jsou svrchky, poněvadž na dně jsou a svrchu.

Při právech kolektivních tvoří i věci nedílnou, vespólnou jednotu.

Některé věci jsou vyloučeny z právního obchodu vůbec nebo jen pro některé osoby, tak královské cesty a řeky a podle Koldína také ulice, náměstí, průchody, mezery mezi domy pro odpad vody, cesty k polím, břehy a ostrovy, poněvadž jsou obecné a starobylým užíváním všem přísluší. Co si král pro sebe jako regál vyhradil, mohlo jen s jeho vůlí do rukou osoby jiné přecházeti. Některé věci byly jen pro určité osoby vyloučeny (nemovitostí pro cizince a židy).

Oddíl třetí: Právní poměry.

§ 7. Právnícké skutečnosti.

Právní poměry vznikají, mění se a zanikají právními skutečnostmi. Mohou jimi býti právní nebo bezprávní, chtěné nebo nechtěné činy, také opominutí osob ku právům a právním činům způsobilých, ale někdy i osob ku právům a právním činům nezpůsobilých. Mohou jimi býti jiné, i náhodné události života (zrození, smrt, živelné pohromy), prošlý čas nebo zásah vrchnostenské moci.

Právní jednání vázáno jest na formu. Jest jí skutečné plnění neb nějaký formální akt, který má je vyjadřovati. Skutečné plnění děje se obřadně. Užívá se určitých slov neb formulí, které svědkové

nebo listiny dokazují. Přejímaná nemovitost se obchází, v koupeném domě v krbu oheň zapaluje. Na znamení, že smlouva se stala, podávají se ruce, činí se znamení prsty, smeká se klobouk. Aby se vyslovalo, že právní změna se stala, užívá se symbolu. Hrouda a ratolest se dává, jakoby se nemovitost dávala, jako odznak moci hůl (festuca) se podává, aby se naznačilo, že moc nad ženou nebo statkem se postupuje. Rukavice se svléká nebo obléká, by se vyjádřilo, že někdo držbu pouští neb se jí ujímá. Základ (vaduum) se skýtá, aby se znázornilo, že celé jmění se zastavuje. Převodní akt opakuje se až třikrát za sebou, někdy každoročně, někdy po 5ti letech. Slib bere se na víru a duši, věruje se, zajišťuje se přísahou, závdavkem a pokutou a světskými a posmrtnými tresty se hrozí, nebude-li se držeti, co se tu přislíbilo. Náhrada škody z nesplnění zaručuje se osobou, hodnotnou věcí a celým jměním. Z ručení osob zbývá později rukojemství a ležení. Při ležení zavazuje se, kdo nesplní, že se na některé místo sám nebo se svou družinou dostaví a tam na své útraty tak dlouho se bude zdržovati, dokud nebude plniti.

Když význam ležení jeví se jen v nákladech, které se protráví, provádí ležení místo dlužníka i věřitel. Právní jednání utvrzovalo se také vyhrožením exekuce, při peněžitých dlužích též tím, že se věřiteli právo dávalo, aby na škodu dlužníkovu peníze vzal mezi židy a křesťany na lichvu a úroky.

Právní jednání děje se veřejně před shromážděným lidem, před soudem nebo městskou radou. Každý musí je předsevzítí osobně. Osobně ve své vlastní sféře jedná otec, poručník, pán nevolníka a sedláka, maje moc nad odvislou osobou a nad jejím statkem. Z družstevní pospolitosti plynulo, že kdokoli z družstva jednal, jednal i za ně. Od 13. stol. jedná se však již ze zmocnění za osoby cizí. Zmocněným osobám dává se list věřící (credencia). Jak osoby původně jen samy mohly smlouvu uzavřítí, tak jen jim mohlo se také plniti.

Nárok na cizího převéstí se nemohl. Aby se tak mohlo dítí, dávaly se do smluvních listů doložky, že má se plniti jmenovanému věřiteli, nebo komu list odevzdá, nebo kdo jej za něho přinese, kdo s jeho vůlí list bude mítí, v hansovních obchodech také, koho věřitel bude jmenovati. Přejímaná listu na tuto osobu musil se někdy i zvláštním listem (Willebrief), zvaným v Čechách a na Moravě »d o b r o u v ů l í«, dokázati. Někdy však stačila ku legitimaci již pouhá držba listu.

Jiným prostředkem, aby se třetím osobám plnilo, byla v ě r n á r u k a (Salmann). Plnilo se jí, aby to, co přijala, později, třeba po smrti převodce, jiné osobě vydala, nebo převodci (vrátí-li se na př. z daleké cesty) zase vrátila.

Prošlý čas má velký význam při soudním roku. V německém právu je jím lhůta jednoho roku a dne. Kdo nějakým stavem ve svém právu byl dotčen, měl mu v této lhůtě na soudě odporovati. Neučinil-li tak, promlčel své právo. Ve lhůtě této »Jahr und Tag« značí slovo Tag soudní rok, kde soud o věci souditi měl. Poněvadž někdo, byv volán na soud, teprve až k třetímu roku se dostaviti musil, značí »rok a den« 365 dní a 3 půhonné lhůty po 14 dnech a 3 soudní roky. Lhůta tato počínala ode dne nabytí vědomosti, u nepřítomných od návratu, u nedospělých, kdy dospělosti nabyli. Všude se však stejným způsobem rok a den nevykládal. Počítal se různě. V českém městském právu činil rok kalendářový a 6 neděl. Pro české zemské právo platila pak lhůta 3 let 18 neděl (3 léta a 3 × 6 neděl = půhonných lhůt). V této lhůtě podával se proti právním aktům odpor, kterýž pak odporník zase do 3 let 18 neděl zase sporem prováděl.

Vedle těchto lhůt, v nichž cizí nároky mlčením zanikají, zná právo ještě s t a r o b y l o s t (tempus, cuius memoria non exstítit, unvordenkliche Zeit), kteráž paměť lidskou převyšuje. Utvrzuje právo, které od starodávna trvá. Účinek její je tedy pozitivní.

Právního poměru dotýkají se i zásahy vrchnostenské moci. Král zrušuje nebo snižuje na př. židovské pohledávky. Povoluje všem nebo jen jednotlivým dlužníkům přiročí, v němž věřitelé své pohledávky vymáhati nemohou. Mezinárodní smlouvy upravují způsobilost cizinců. Cizím poddaným zapovídá se nabývatí statků v tuzemsku a vlastním poddaným, aby v cizině vstupovali v služby. Vrchnostenští páni zapovídají, aby jejich poddaným dluhy se věřily.

§ 8. Listiny a knihovní zápisy.

Středověké listovnictví bylo původu římského. Římané znali dva druhy listin: d ů k a z n í (noticiae), kterými se právní jednání osvědčovalo, a j e d n a c í (cartae), kterými se zakládalo. Němci zářadili je do svého právního systému. Listina stala se symbolem formálního právního aktu. Klade se na pozemek, který se převádí, a listinu zdvihá ten, kdo pozemek přejímá (cartam levare). Svědkům se káže, aby listiny se dotkli (cartam tangere).

Listin používala nejvíce církev. Dokazovala jimi svou nabytou držbu. Texty právního jednání dvojstranného psaly se na listinách vedle sebe nebo pod sebe, a listiny rozdvajily se pak vlnitým řezem (cartae divisae, dílčí slovo chirographum nebo abeceda, cartae abecedariae). Když při sporu přišly strany se svými listinami, musila se dělicí čára listin shodovati. Jazyk listin byl buď latinský nebo národní, také židovský. Židovské listy překládaly se do němčiny, mělo-li jich býti v Praze užito na soudě. Když znalci překlad uznali, přeložil jej písař do češtiny. To se dělo i s listy německými.

Listina pozdějšího středověku připojila se k listině důkazní. Dávalo se jí síly pečeti. Pečeť měl každý, kdo byl ku právu způsobilý. Pečeť hodnostářů církevních a měst měla sílu i ve věcech cizích. Jinak jen výjimečně kdo své pečeti neměl, mohl použití pečeti osoby jiné. Listiny s pečeti zasluhovaly zvláštní víry. Řízení na ně bylo zjednodušené, krátké. V Čechách soudil o nich pražský purkrabí (listovní spravedlnost).

Z listin pořizovaly se opisy, souhlasné s prvopisy. V Itálii je ověřoval notář, v jiných zemích vysoce postavené osobnosti, městské úřady a církevní soudy (vidimus, transumpt).

Církev shromažďovala opisy listin, které jí svědčily, v kopiářích. Vedle toho zakládala knihy, do nichž se zapisovalo, co kdo na její prospěch věnoval (tradiční knihy). Pro šlechtický a duchovenský statek v rukou selských užívalo se urbářů nebo registrů. Paralelně s urbáři vznikly pro manství také knihy manské.

Také majetek, který v městech se nabýval, zapisoval se do zvláštních knih. Daly k tomu podnět soudní převody nemovitostí, ke kterým středověké právo ve vývoji svých převodních forem došlo. Každý, kdo majetek svůj převáděl, musil na soudě nebo před městskou radou prohlášovati, že od něho upouští, že druhému jej vzdává (resignare, auflassen). O těchto úředních aktech činily se v městech zvláštní úřední záznamy. Nejstarší jejich formou v 12. stol. v Kolíně byly pergamenové listy, které na hůlkách byly přibity a kolem nich se ovíjely (Schreinkarten). Později z toho byly městské knihy. Takovéto knihy o úředních aktech vyvinuly se obzvláště v městech severoněmeckých. Vedle převodu nemovitostí, byly těmito akty i prodeje rent a zřízení zástav.

Podle tehdejšího pojmání každý, kdo je zřizoval, kus svého vlastnictví, věc nemovitou, propouštěl, a proto na soudě nebo před městskou radou tak učiniti musil. Zápisy v městských knihách o těchto aktech byly samy o sobě jen jich úředním osvědčením.

Knihy městské tyto akty dokazovaly. Trval-li zápis rok a den, nemohlo se aktu více odporovati. Od zápisu běžela lhůta tato pro každého stejně. Jen byl-li kdo mimo zemi, počínala teprve a tempore scientiae. Časem soudní vzdání (Auflassung), které zápisem mělo býti osvědčováno, odpadlo a zápis sám zakládá právo.

Původně vedena byla kniha jedna. Pak ale povstala zvláštní kniha pro vzdání (liber resignationum) a pro dluhy, zástavy a renty (liber obligationum, censuum, impignorationum, redituum). Nejprve se zapisovaly všechny akty úřední za sebou chronologicky. Později třídily se podle pozemků (reálné folie), které měly své zvláštní listy (Gdánsko).

Městské knihy německé přišly i do měst českých hned, jak byla založena. Když v 13. stol. vnikl sem silný vliv severoněmeckého práva, začaly se zde činiti záznamy o vzdání buď do knih, které tu již byly, nebo do knih, které se za tím účelem nově založily. Příklad tento působil asi také na prvotné zápisy na soudě zemském. Povstaly z nich zemské desky, do nichž se zapisovalo zemské zboží a vedle toho všechny zemské akty, takže se staly státním archivem zemským. Nejprve zapisovaly se do nich púhony, pře a také některé prodeje. Teprve později (1320) vznikly desky trhové (libri contractuum) a za Karla IV. desky zápisné (libri obligationum). Za Karla IV. zřízeny i zemské desky moravské. Kromě toho byly ještě zemské desky opavské a krnovské.

Desky zemské i knihy městské požívaly zvláštní síly. Nikdo jich nemohl přesvědčiti.

Knih městských používali pro své zápisy obyvatelé městští, v Kolíně n. L. i obyvatelé sousedních vesnic.

Díl druhý.

Část zvláštní.

Oddíl první: Právo dlužní a ručné.

§ 9. Dluh a ručení.

V poměru mezi věřitelem a dlužníkem jsou dva stavy: dluh (Schuld) a ručení (Haftung). Dluh je poměr dvou stran, z nichž každá má jednostrannou povinnost. Dlužník dle něho má (soll) plniti (leisten sollen) a věřitel má plnění přijati (bekommen sollen). Není tu žádný svazek dlužníka s věřitelem. Jsou tu jen dvě normy, jedna pro dlužníka a jedna pro věřitele. I zove se věřitel někdy dlužníkem a to, co má dostati, dluhem. Co má býti plněno, nemusí míti majetkovou hodnotu. Vše, na čem mohou míti lidé právní zájem, může býti dluhováno a také plněno. I z bezpráví vzniká dluh. Kdo je spáše, má pykati, bezpráví zhojiti. Pojmově mohou dluhovati jenom lidé. Dluh je rozkaz, aby se plnilo. Rozkazem tímto se dluh vyčerpává. Neskytá moci, aby se dluh vynutil. Nezakládá žádného panství ani nad osobou, ani nad věcí. Normy, které se vztahují na dluhy, tvoří právo dlužní (Schuldrecht).

Z neplnění vzniká škoda. Věřitel chce býti pro tento případ jist. Žádá na dlužníkovi, aby se mu za náhradu této škody zaručil. Dlužník zaručuje tuto náhradu svým jměním, osobou nebo věcí. Vzniká tím ručení (Haftung). Není tu vždy ručení, je-li tu dluh, ale vždy jen za dluh, třeba budoucí, se ručí. Splní-li se dluh, přestává se ručiti. Neručí se, aby se dluh splnil, nýbrž jen proto, nebude-li plněno. Zaručuje se jen náhrada z nesplnění. Náhrada tato je někdy vyšší než sám dluh. Základ větší hodnoty, který ji zaručuje, propadá často ve prospěch věřitele. Dluh sám je bez moci. Toliko z ručení jde síla.

Dluh je primérní stav. Ručení je stav sekundérní. Dluh je líc a ručení rub. Dluh obrází se v ručení. Kdo ručí, má dáti náhradu z neplnění. Nedá-li jí dobrovolně, vezme se na něm mocí. Slouží k tomu exekuční prostředky, soudní a mimosoudní. Dojde k nim zřídká. Zpravidla, kdo ručí, vskutku plní. Plnění má ráz výplaty věci, která sama ručí, nalézá-li se v rukou věřitele. Dluh může přislíbíti a ručení může převzít i více osob. Plní pak a ručí společnou rukou vespolečně, jednostejně.

Rozdíl mezi dluhem a ručením vyniká v českých pramenech i v užitých slovech. Co se slíbilo, má se dobrou, čistou vírou držeti, všemu tomu má se dosti učiniti, všechno to má se beze všech omluv, beze všech zmatků a beze vší lsti naplniti. Dobře se rozeznává, co nastane, nebude-li slibu vyhověno. Je to bezpráví, které způsobí škody. I mají se tyto škody nahraditi, někdy jako při správě stanovenou již sazbou, třetinou výše než dluh. Na bezpráví poukazuje se v pŕuhonu. Kdo pohnal, praví tam o pohnaném: A tu vinu jemu dávám, že jest mi dlužen a že mi neplní, nedrží a dáti nechce.

Jako dluh podléhá i svým zvláštním normám ručení. Souhrn jich tvoří právo ručné (Haftungsrecht).

Hlava první: Právo dlužní.

§ 10. Koupě.

Koupě nebo trh je smlouva reálná nebo formálná. Za peníz převádí se tu věc ve skutečnosti nebo obřadně. Tímto převodem přechází i nebezpečí na kupce. Výjimkou vyskytuje se také jakási dobrovolná dražba věcí movitých. Věc vyhláší se veřejně na prodej ku nabídce, kdo nejvíce podají. Někdy dochází i ku soudnímu prodeji, aby věřitelé byli z něho uspokojeni buď zcela nebo jen kvotou dle poměru svých pohledávek (nach Markzahl, 14. stol.). Propadne-li zástava, poněvadž se zástavní suma nevyplatila, může to vzít na sebe formu trhu.

Vzdačí akty prováděly se před soudcem nebo městskou radou. V zemích českých zapisovaly se koupě zemských statků do zemských desk, koupě městských domů do městských knih. Na základě trhu mohlo o svolení ku zápisu býti žalováno.

Předmětem koupě mohly býti všechny věci právního obchodu: svoboda člověka, otrok, nevolník, movitostí, svobodný nebo poplat-

ný statek, léno, zástava a renta. Volnost koupí obmezovaly cechovní a tržní řády a zvyklosti. Obilí smělo se jen na městské trhy voziti. Na prodej v den sváteční a páteční byly tresty. Byl-li v Čechách nedostatek obilí, prováděly se po domech jeho soupisy a obilí muselo se za vysazené taksy prodati. Od některých osob, jako vojáků, se kupovati nesmělo.

Kupní cena záležela v penězích, zlatém kovu (náušnice) a rentě. Zpravidla se celá kupní cena splácela, ač mohl se na ni také jen některý peníz zavdati. I celá kupní cena mohla se věřiti a zaručovala se pak ležením, rukojmím nebo zástavou. V Čechách dával se na ni zvláštní dlužní list. Koupěný dům i se zaplacenými penězi leckdy propadal, nedodržely-li se splátky. (Peníze zaplacené rukojmě jsou peněz nezaplacených). Maximální ceny za obilí zaváděli poslové královští již v době karlovské. Čelili jimi spekulacím koupím vína a obilí. Kapitularie předepisovaly sazby pro šaty a potraviny. Zemský mír z r. 1152 uložil hrabatům, aby, vyslechnouce znalce, každoročně cenu obilí stanovili.

Vyměňují-li se věci bez kupní ceny, je to s m ě n a, zvaná v Čechách fraimark.

§ 11. Půjčka a zápůjčka.

Již záhy rozlišují se od sebe právní ústavy, jejichž rozdíly jeví v dnešní době jejich různé názvy půjčka a zápůjčka. Při půjčce dávaly se určité věci do užívání, aby se po užití vrátily, při zápůjčce dávaly se věci do vlastnictví, aby se vrátil jich stejný druh, i počet. Koldín, ač již pod vlivem práva římského, zove tento druhý druh »založení v půjčce« (H 34), poněvadž se tyto věci někomu v zálohu dávají.

Zápůjčka mohla býti záplatná nebo nezáplatná. Předmětem jejím mohly býti jakékoliv věci, při nichž šlo o jejich druh a stejnou jakost, na př. obilí a peníze. Byly-li dány peníze, mohla záplata záležeti v robotě, obilí nebo penězích.

Proti úrokové zápůjčce církev záhy vystoupila. Podnět dalo jí k tomu právo židovské, které úroky od souvěrců zakazovalo. V bibli stála slova: »Mutuum date, nihil inde sperantes«. Nárok na úroky porušoval lásku k bližnímu. Mělo se za to, že peníz nemůže zroditi nový peníz (*nummus non parit nummum*). Církevní otcové považovali za lichvu všechno to, co věřitel nad zapůjčený kapitál od dlužníka obdrží. Úrokové zápovědi nebyly dosti účinné. Již římská státní moc dovolovala úroky. * Také kapitularie vyhrožovaly na

lichvu jen církevní tresty. Církev však neustávala. Prohlašovala lichevníky za bezectné. Kladla je na roveň zlodějům, lupičům a žhářům. Odpírala jim církevní pohřeb. Posléz papež Klemens dal do klatby všechny vrchnosti, které brání úroků povolují, a prohlásil za kacíře všechny osoby, které hříšnost lichvy popírají.

Právo severoněmecké, odmítajíc všechn cizí vliv, ubránilo se těmto zákazům. Právo jihoněmecké jim podlehl. Tak i české právo městské se o úrocích ani nezmiňuje. Zná jen lichvu židovskou. Zemské právo české naproti tomu žádné úrokové zápovědi nezná. Sv. Jiří a Havel byly obvyklé lhůty, kdy se příslibený úrok vybíral. Bralo se až 10%. Mnozí i statky prodávali, aby na tak vysoký úrok své peníze půjčovali. Usnesl se proto zemský sněm r. 1543, aby se z nových dluhů na úrocích jen 6% vybíralo. Sněm z r. 1564 pak králi odporučil, aby tento úrok i v jiných svých zemích zavedl.

§ 12. Smlouva čelední.

Čeledi byly osoby, které za úplatu najímaly se k domácím nebo hospodářským pracím (nájem čeledi). Smlouva byla foremná. Závadkem, který pán čeledínovi platil, vznikal dluh pána a čeledína. Uzavřel-li čeledín smlouvu novou, trestal se. Smlouva sama byla neplatnou. Čeledín mohl z ní volně odejít. Smlouva čelední uzavírala se zpravidla na rok. Dle místních zvyklostí vždy v pevný termín, na př. na sv. Ondřeje, o Hromnice, v Čechách o sv. Martině. Delší službou získávala se od pána i zvláštní odměna. Trestními předpisy bránilo se tomu, aby služba byla krátká, třeba na týden, jak by si byla čeledi přála. Chránil se tu hospodářský zájem pána. Pod službou mínila se veškerá pracovní síla čeledínova. Ne práce čeledínova, čeledín sám sebe pronajímал, aby svému pánu sloužil ze všech svých sil. Právní knihy (Malé právo císařské) chránily však čeledína, aby moc pána nad ním nešla dále než-li mzda. Službu musil konati čeledín sám. Nemohl se dáti zastupovati. Za službu dostával od svého pána stravu, šat a mzdu. Mzda vyplácela se, když se čelední poměr skončil. Šaty, které se dávaly napřed, musily se odsloužiti a nemohly se zciziti (prohráti). Čeledín, který do služby »na rok« vstoupiti nechtěl, propadal trestu. Ukládala se mu pokuta, vězení, zapovídala služba v místě a čeledín vypovídal se z kraje. Někdy musil hraditi i škodu.

Čeledín vstupoval v rodinu a moc pánovu. Podléhal jeho kázni. Bítí měl se jen rukou nebo holí na prostřední prst tlustou.

Trestem nesměl býti zraněn, zmrzačen a do krve zbit. Vinen smrti zbitého čeledína byl trestající pán, zůstal-li mu čeledín mrtev v ruce, nebo zemřel-li do 3 dnů. Soud odmítal často rozhodovati, nechtěje zasahovati v právo rodinné. Některé právo (jihl.) bití čeledína zakazuje.

Čeledín ručil pánovi za škodu ze zlého úmyslu a nedbalosti, a jednal-li pro zisk na svůj vrub. Veřejná moc trestala krádež čeledína, propustil-li jej pán ze služby. Pán hradil útraty nemocí čeledínovy, vzešla-li nemoc z výkonu služby. Než i jinak musil nemocného čeledína aspoň 14 dní ve svém domě ponechati. Pán mohl čeledína propustiti jen z určitých příčin, tak pro nakažlivou nemoc, neposlušnost, nesnášlivost, lenivost, nemravný život a také pro ztajenou diskretní příčinu, kterou stvrdil svou přísahou. Čeledín mohl vystoupiti ze služby, uzavřel-li sňatek (Freude geht vor Miethe), chtěl-li vstoupiti do kláštera, nastoupiti poutnickou cestu, musil-li odejiti k svým rodičům nebo převzítí poručenství, pak pro nedostačnou stravu, nepořádné chování pánovo, a jeho majetkový úpadek. Od židů mohla jíti čeled' kdykoli. Čeled' musila opustiti také pána, který upadl v církevní klatbu. Opustil-li čeledín službu z příčin jiných, podléhal trestu a ztrácel mzdu. Trestu podléhal i pán, který do nové služby jej lákal nebo větší mzdu mu sliboval. Chtělo se tím zameziti, aby se mzda příliš nezvyšovala.

Mzda požívala privilejí procesních a exekučních. Čeledín mzdu sám dokazoval. Mzda měla přednost před jinými pohledávkami v pozůstalosti a konkursu. Promlčovala se do roka a dne po skončeném poměru.

Cizí, nesvobodná čeled' zvala se v Čechách přistavná, poněvadž do služby k pánovi přistávala nebo náchlebná, poněvadž byla u něho na chlebě, také vandrovní, poněvadž vandrem službu hledala. Vstupovala do cizích služeb s dovolovacími listy své vrchnosti. Přistavnou čeled' neměl nikdo držeti déle než rok, pak dáti jí mzdu a list s pečeti. Kdo bez tohoto listu čeled' do služeb přijal, propadal pokutě. Na sněmu r. 1547 sjednán čelední řád, dle něhož se čeled' měla najímati na celý rok. V jednotlivých krajích stanovila se také pevná čelední mzda. Kdo dával více, než jak bylo obvyklo, propadal pokutě. Pro tuhou kázeň ztratil mnohý čeledín i život.

§ 13. Smlouva učednická, pomocnická a dělnická.

Učednickou smlouvou vstupoval 12—14 letý hoch na určitou řadu let do učení cechovního mistra. Před přijetím do řemesla musil

se hoch po nějakou krátkou dobu v řemesle zkusiti, zda má je k mysli (košt, 2—6 neděl, u šmukýřů 6 neděl). Smlouvu sjednával mistr s otcem nebo poručníkem a předkládal ji se zachovacím listem hochovým a vysvědčením o jeho poctivém splození valné hromadě cechu. Učedník musil jí své povinnosti příslibiti a rukojmí pokutou zaručiti. Doba učení trvala 2—8 let. Kratší byla u těch, kdo za své učení peníze platili. Učedník vstupoval v mistrovu rodinu, v jeho výživu, moc a kázeň. (Dle práva mohl dostati 20 ran). Zemřel-li mistr, dal cech učedníka na doučení k mistru jinému.

Když byla učební doba u konce, propustil mistr učedníka, oznámiv cechu, že mu dává za vyučenou. Propuštění dělo se někdy zvláště obřadně před cechovní hromadou. Učedník musil slíbiti povinnosti tovaryše. Když přítomní tovaryši ničeho nenamítali, byl za tovaryše prohlášen. Při tom dostával od mistra nebo od tovaryšů nové příjmení, aby se snad naznačilo, že vychází z moci otcovy a mistrovny a stává se svobodný. Kde nebylo cechu, dělo se propuštění před konšely. Vyučenec zůstával někdy u mistra. Opustil-li ho, dostával list výučný.

Tovaryš musil po svém vyučení na dvě až pět let jíti na vandr po řemesle. Toliko synové mistrů byli osvobozeni, nebo jen ku kratšímu vandru povinni. Tovaryš, který byl na vandru mistrem přijat, vstupoval do jeho rodiny. Měl menší plat než tovaryš starší, někdy jen poloviční (půltovaryš). Mzda se s tovaryšem nesmlouvala. Platil o ní předpis cechovní nebo místní zvyk. Zpravidla vyplácela se týdně, někdy dle vykonané práce od kusu. Vedle mzdy měl tovaryš u mistra stravu, otop, světlo a prádlo. I hojnost stravy určoval někde statut. Mzda zůstávala stále táž. Tovaryšům přidávati se nesmělo. Tovaryš pracoval v mistrově dílně. Toliko ženatí tovaryši mohli pracovati mimo dílnu. Na svůj vrub však tovaryš ničeho pracovati nesměl. Proti těm, kdo tak učinili, bránily se cechy výzvou do měst okolních, aby těchto tovaryšů nikdo z mistrů do práce nevzal. V dílně pracovalo se od východu slunce do západu, v zimě při světle.

I výběr místa, kde chtěl tovaryš pracovati, byl mu ztěžován. V městě, kde jako mistr chtěl se usaditi, musil až 3 léta u některého mistra jako tovaryš sloužiti. Je to jedna z překážek, které se kladou tovaryšům, aby se stali mistry. Mnozí z nich zůstali celý život tovaryši. Mistři bohatli, tovaryši zůstali chudí. Podružné postavení tovaryšů, pak také vzor mistrů, kteří si své zájmy chrání cechovní organisací, vede i tovaryše k organisaci. Původně měla formu

náboženských a podpůrných bratrstev. Bratrstva tato počala však také organisovati práci. Přijímala vandrovní tovaryše v tovaryšských hospodách a odporučovala je mistrům. V hospodách těchto scházeli se však také tovaryši, aby rokovali o svých zájmech stavovských. Po tovaryších na vandru šířilo se jejich třídní hnutí v městech, v zemi i mimo zemi. Z tovaryšských asociací organisuje se bojkot mistra, který se se svými tovaryši nepohodl. Z nich připravují se také stávky tovaryšské, aby se docílila větší mzda a příhodnější práce a aby chránilo se právo třeba jen jediného tovaryše. V nich usnáší se také vyluka těch tovaryšů z organisace, kteří u bojkotovaného mistra přijmou práci. Místní stávka jest příkladem v sousedních městech, v sousedním kraji a v sousední zemi. Bojkotuje se i celé město. Práce v něm se vandrovním tovaryšům zakazuje.

Nějaký stav dělníků ještě nebyl. Byli jako tovaryši při řemesle. Přece však byla značná část dělného lidu, který i mimo řemeslo obyčejnou práci na polích, vinicích a stavbách konal. V českých městech byli to nádeníci, nátýdníci, úkolníci a pro vození zavazadel kolečníci. Městská policie dohlížela na ně, zda pracují. Kdo nepracoval, byl tulákem a pobudou, který hnán byl z města. Kdo byl práce dbalý, dostával v Praze od šestipanského úřadu nádenickou ceduli, že se může v městě prací živiti. Kdo byl poddán vrchnosti, musil mítí od ní dovolovací list. O mzdách nádenických usnášel se sněm. Mzda určovala se podle krajů; v bohatších byla větší, v chudších menší (1547). V rádech se stanovila také délka práce od slunce východu do slunce západu. Mzda nesměla se zvyšovati. Byly na to tresty. V Praze a jinde pro malou mzdu nádeníci se bouřili. Posléz i v cechy se ustavili. Kdo ze služby odcházel, dostával na oznámení hospodářovo o svém chování od městské rady nebo vrchnosti list fedrovní.

§ 14. Smlouva o dílo.

Cechovní zřízení zasáhá i do smlouvy o dílo. Uzavírá se jen s cechovním mistrem řemesla, který práce toho druhu provádí. Někdy uzavírá se v přítomnosti cechovních starších. Cechovní starší prohlížejí také někdy i hotové dílo nebo zkoumají jeho vadu. Nutí liknavého mistra, aby dílo provedl, a usnášejí se, aby se objednateli, který dílo nezaplatil, nepracovalo. Mistr nemůže dílo odmítnouti. Musí podle cechovního zřízení k potřebě města stále býti hotov. Podle cechovního zřízení musí mistr čekati, až objednatel k němu přijde, nesmí po domech o dílo prositi a si je vyběhávati. Učiní-li

již jeden mistr námluvu o dílo, nesmí se již o ně ucházeti mistr jiný. Do druhého města o dílo nesmí se jezdit.

Smlouva o díle je smlouva reálná. Objednatel dává látku, která se má zpracovati, nebo plní již část mzdy, dává nepatrný peníz (Gottespfenning), závdavek (Haftgeld). Mzda se může smluviti, zpravidla je obvyklá, někdy i cechovními sázbami určená. Vězením trestá se, kdo bere mzdu nemírnou. Mzda záleží v penězích nebo naturalích (mlynáři) nebo v obém. Časem se mzda v naturalích zakazuje. Vedle mzdy dávají se tovaryšům přiměnký. Mzda má výhody (procesní důkaz). Za provedení díla ručí podnikatel svou osobou, nebo i veškerým jměním. Liknavý mistr nutí se k jeho provedení pokutou nebo vazbou. Dílo má provésti osobně (Albrecht Dürrer). Když se dílo přijímá, bere se vzorek vzácného kovu, látka se váží. Je-li vadna, musí se na to upozorniti.

Dílo musí se zhotoviti, jak živnostnická povinnost (Treu und Glaube) káže. Když se přejímá, musí se prohlédnouti, jinak nemohou se jeho vady namítati. Později stanoví se pro vytýkání vad i delší lhůty rok a den a smlouvou i více let.

Nezaplatil-li objednatel za dílo, může se mistrem zadržovati. Poručil-li někdo z mistrů bojkot objednatele, musí podle českých cechovních řádů dílo sám zaplatiti. Mistr může také již odevzdané dílo pobratí nebo staviti. V Mnichově mohl učitel pro nezaplacený školní plat obstaviti hoča ve škole.

Zpronevěřil-li mistr svěřenou látku, zastavuje se mu cechem řemeslo na čas nebo na trvalo nebo vylučuje se z cechu a vypovídá z města.

Na venkově byli objednatelé vázáni vrchnostenskými zapovídacími právy a nesměli na př. někde jinde dáti semlíti své obilí, než ve vrchnostenském mlýně.

§ 15. Hra a sázka.

O hře Germánů pro zisk zmiňuje se již Tacitus. Byla obvyklá po celý středověk. Používalo se k ní kostek, kuželek, vrhcábů (cába od zabeln, palpitare, lurč), šachů a karet. Řemeslní hráči, také s císařskými privileji, potulující se po trzích, v Itálii dosti záhy, v Německu již v 15. stol. hráli karban. Byla to vlastně loterie. Losy a výherní lístky vytahovaly se z nádoby, zvané corbona, z čehož pak povstalo české slovo karban. Všechny tyto hry přišly dosti brzy do českých zemí a později také do Polska.

V nejdávnější době hrávalo se vedle movitých věcí také o ženu, děti, o čest, svobodu, ano i život.

Právo hry obmezovalo. Dluh ze hry nepřecházel na dědice (saské zrcadlo). Nevovník nemohl prohrátí majetek svého pána, nedospělý vůbec nic anebo jen šaty, které měl na sobě. Z dluhů ze hry (Doppelspiel) mohlo býti zprvu žalováno, ale pak se mu počala žalovatelnost odpírati. Také to, co do hry bylo půjčeno, nemohlo se vymáhati. V Čechách připouštěl Karel IV. v Majestas Carolina hru kostečnou do jedné kopy grošů a také dluh z této hry do této výše. Co by se bylo více vyhráno, mělo připadnouti královské komoře. V Čechách ode dávna platilo pravidlo, že herní dluh nevíže. Stanovila to i zemská nařízení, i Koldínová městská práva. V Polsku bylo možno dluh ze hry jen láním vymáhati.

Časem vyvinul se zvyk, že možno jen tolik prohrátí, co kdo měl s sebou; v Čechách, co kdo měl v opasku. Pro prohraný dluh mohl býti v domě, kde se hrálo, obstaven. Prchl-li, byl dluhu prost.

Církev vystupovala proti hrám jako zvyku pohanskému. Vylučovala kleriky, kteří hráli, z kapitol. Přes to vyskytovaly se ve středověku i herny, které sama obec propachtovávala a užitek z nich brala. Právo stavělo se proti hrám na zisk, nikoli proti hrám pro kratochvíli. To vedlo pak ku rozlišování mezi hrami dovolenými a hrami hasardními (ludus Asardi, assahar). Předpisy o hrách měly herní řády a mandáty o mravnosti. Hra a obžerství kladlo se sobě na roveň.

Při hře rozhoduje činnost hráčů o tom, komu prospěch připadne. Rozhoduje-li o tom nějaká nejistá událost, je to s á z k a. Sázka byla platná. Jako každý jiný dluh zapisovala se i do městských knih. V Čechách docela ve sporech o poškození statku sázely se strany o to, která při vyhraje. Předmětem sázky byly buď peníze nebo vše, co měl kdo na sobě (ohřeb), nebo i život. Za Ondřeje z Dubé již s toho sešlo. Lehkomyslným sázkám (Überwetten) některá práva žalobu odpírala.

§ 16. Škody mimo slíby.

Škoda může býti někomu způsobena po slíbu anebo mimo slíb. Po slíbu, nebylo-li mu vyhověno, mimo slíb, je-li zde za nějaký čin nebo nějakou příhodu zodpovědnost. V středověkém právu střední Evropy činí se, kdo škodu způsobil, zodpověden za ni, poněvadž jí způsobil. Je zodpověden, ať jí učinil z úmyslu, nedbalostí anebo bez-

děčně z nechtění. Ze způsobené škody vzniká povinnost, aby se nahradila. K náhradě její je bližší, kdo škodu způsobí, než ten, kdo jí trpí. »Die That tödtet den Mann«, praví německé přísloví, a Koldín (S 5), ač již římský princip viny přijímá, praví: »Také ten škodí, kdo příčinu ke škodě dává«. Dle českého zemského práva se škody ohledávají, ale jak povstaly, k tomu se nehledí. Jen o škodách zmiňuje se Všehrd (III, 24), ne o vině. I v nejdávnějším právu polském ručí se za náhodu, ale pak se tato zodpovědnost až na polovici snižuje.

Poškození musí býti protiprávné, nikoli v nouzi nebo obraně. Není zodpověden, kdo (dítě, chudás, žena obtěžkaná) u cesty z cizích plodů hlad nasytí nebo vysíleného koně nakrmí. Poškozený nesmí škodu sám zavinití. I nehradí se škoda v turnaji nebo v souboji, poněvadž se k ní přivolilo.

Škodou míní se škoda skutečná, ne ušlý zisk. Za svržené a rozlité víno s vozu hradí se podle brněnského práva, zač se víno koupilo, ne zač by se bylo prodalo. Všehrd radí, aby se vynaložené útraty na ceduli zapisovaly. Teprve v polském právu byly pro některé škody sazby a patrně vlivem práva římského jdou tu škody na »alterum tantum« (škoda zemská).

Mimo slíby vyskytuje se zodpovědnost za škody zejména při zabití a tělesném poškození, svedení svobodné dívky, škodách soudních, škodách z věcí a zvířat a škodách třetími osobami a úředníky.

1. Zabití a tělesné poškození. Kdo, chtě nebo nechtě (nolendo), zabil člověka, musel za něho v době francké zaplatiti odklad; poškodil-li jej na těle, část odkladu. Na dědice povinnost tato nepřecházela. Odklad platil se až do 12.—13. stol. Saské zrcadlo zná jej pouze při zabití náhodným. Pro úmyslné zabití nastoupily již tělesné tresty. Byl-li někdo poraněn, hradí se mu již ve středověkém německém právu také bolesti (Schaden und Schmerzen). Pražské staroměstské právo přisuzuje sto kop za ufaté čtyři prsty. Za zbitého žida žádá pán jeho peněžitou náhradu. Ke škodám při poranění počítá se také léčebné.

2. Svedení svobodné dívky. Právo židovské ukládalo svůdci, aby dal svedené dívce věno a vzal si ji za ženu. Předpis tento přešel do práva kanonického a mnohých práv jiných. Podle městského práva českého musí svobodný svůdce obtěžkanou ženu svobodnou za manželku si vzítí, chovala-li se dříve poctivě.

3. Škody soudní. Kdo někoho neprávem do vězení připraví, nedůvodně spor s ním začne nebo proti komu nesprávně exe-

kuci vede, musí mu škody nahraditi. Škody tyto musely se v českém právu zemském a také městském zvláštní žalobou vymáhati. Škodami je i svědek povinen, který svědčiti nechce.

4. Škody z věcí a zvířat. Vlastník jest zodpověden, přijde-li osoba nebo zvíře k úrazu pro jeho příkop, studnu, dříví na silnici nebo železa, kterými chce chytati zvěř.

Středověké právo, jak již dříve uvedeno, zvíře personifikuje. Přisuzuje se mu odklad. Práví se, že za škodu stojí, škodu napravuje, že je vinno, a že je proti němu dovolena nouze. Z toho jsou ještě přežitky jak v právu německém, tak českém (Koldín, R 5) a polském, že se zvíře poškozenému vydává. Jinak platí všeobecné pravidlo, že pán je za zvíře zodpověden. Jsou však od toho odchylky. Platí na př. polovici škody a na druhou polovici zvíře poškozenému vydává. Zbavuje se ručení, opustí-li zvíře anebo odpřísáhne-li, že mu zlá vlastnost krotkého zvířete nebyla známa. Za divoké zvíře ručí jeho pán povždy, také za zvíře, které poštvál, a za zvěř, kterou štve jako lovec.

5. Škody třetími osobami. Moc, kterou má hospodář nad členy své domácnosti, činila jej zodpovědná za jich činy. Vyloučil-li proto osoby tyto z této moci, zbavoval se často zodpovědnosti. To platilo o dětech a čeledi, podle jednoho práva také o manželce. Za otroky byla zodpovědnost přísnější. Nepřestávala, byl-li otrok propuštěn. Pán se jí zbavoval, vydal-li otroka poškozenému. Také prchl-li, zodpovědnost částečně trvala.

Důvod zodpovědnosti je týž, ručí-li pán hradu za loupež, která se z jeho hradu stala, přechovávác za škůdce, mistr za své tovaryše a hospodář za své hosti nebo za jejich věci.

České zemské zřízení ručení za čeleď již vylučuje.

Dluhy za cizí osoby se platily, bylo-li tu ručení kolektivní, jako při příbuzenstvu za odklad, při nedílu a při obci pro stávkou, že ku právu nebylo dopomoženo.

6. Š k o d y ú ř e d n í k y. Již ve francké říši stanovil edikt Chlothara II. (614), že hrabě musí za své úřední přečiny ze svých statků dáti náhradu. Proti hraběti zakročují také královští poslové pro jeho úřední přehmaty. Týž stav je za feudalismu. Po právu je zodpověden i feudální úředník za škodu z úředních výkonů nebo nevykonů. Ale feudalism činí úřad samostatný, autonomní. Náhrady lze se domoci jenom svépomocí. V městech není feudalismu, a proto je tam úřednické zodpovědnosti, kterou žalobou lze prováděti. V Magdeburku je soudce ze své nedbalosti práv osobně. Také v českém právu zemském a městském.

Hlava druhá: Právo ručné.

§ 17. Druhy ručení.

Ve francké době vymáhal věřitel svůj dluh, volaje dlužníka na soud. Dlužník, který se nedostavil, upadl v pokutu. Činil-li tak vytrvale, odpor jeho proti právu stal se zločinem, kterým mír se porušil. Dlužník stal se »friedlos«. Byl ze společnosti vyvržen. Ztratil všechno, majetek, rodinu, i svou právní osobnost. To je nejdávňější, nejširší a nejplnější ručení za dluh. Všechny ostatní způsoby ručení odštěpily se teprve od tohoto plného ručení jako ručení částečné. Stalo se tak samým počinem stran anebo vývojem. Strany samy sáhaly ku prostředkům, kterými by dluh zaručily nebo hned vyrovnaly. Přísné následky ručení celou právní osobností byly tím odvráceny. Strany zaručovaly (fidem facere) dluh jednotlivou věcí nebo celým svým jměním a, neměly-li majetku, svou neb cizí osobou. Vzniklo tak ručení věcí (Sachhaftung), jměním (Vermögenshaftung) a osobou (Personenhaftung).

Osobní ručení náleží době dávne. Dlužník, ručící svou osobou, propadal svému věřiteli jako otrok. Soudce odevzdával mu jej v libovolnou moc (Schuld knechtschaft). To byl stav, který nastupoval po samém právu, jako dřívější zbavení osobnosti. I zde mohl dlužník tento přísný následek odvrátiti. Poddával se v moc věřitelovu jako otrok sám. Posléz dával se jen v zástavu, chtěje tak dlouho zůstatí v moci věřitele, pokud dluhu nezaplatí nebo pokud si ho práci u věřitele neodslouží. Pozdější doba zná již z toho všeho jen přežitky. Takovým přežitkem je na př. ležení. Dlužník se jím zavazuje, že v dobrovolné vězení na některé místo se dostaví, aby tam tak dlouho na své útraty trávil, dokud dluhu nezaplatí. V českých zemích byla tato povinnost dlužníková ještě novým ručebným prostředkem zajišťována. Dlužníkovi mohlo se na čest sáhati. Mohlo se mu láti. To bylo tedy ručení ctí. Jiným přežitkem je vazba pro dluh. Kdo neměl v Čechách na dědinách, jsa »odnikudž«, byl poháněn z tkáče, na Moravě původem zátkyně. Byl zatčen, jak vyšel na něj nález.

Z ručení věcí vzniklo právo zástavní, z ručení jměním exekuční hrazení. Ručení jměním stalo se posléz pravidlem. Za každý dluh se ručilo. Byla-li předmětem ručebným jen jediná věc, chtělo se tím právě toto obecné ručení vyloučiti. Ručení věcí však zjednávalo také přednostní výhody před ostatními věřiteli. V obecném ručení jmě-

ním obživlo staré ručení veškerou osobností. Bylo to v době, kdy exekuční prostředky nabyly již mírnější formy.

Při některých institutech nabylo ručení zvláštního plastického výrazu. Tak to bylo při správě za právní a faktické vady věci. Také ručení osobou se rozlíšilo. Za dluh mohla ručiti i osoba jiná, ba osob i více (kollektivní, vespolečné ručení).

§ 18. Ručení jměním.

Ručení jměním buď strany samy smluvily, dal-li dlužník kus svého jmění jako symbol, anebo bylo již ručeno po samém právu z učiněného slibu anebo ze spáchaného bezpráví. Ručení provádělo se buď žalobou nebo prostředky exekučními anebo mimo žalobu obstavkou a svémocným zajetím. Ručení jměním nabývá exekučními prostředky nových, určitých forem. Ze jmění, které ručí, vybírá se zástava exekuční. V nemovitosti byla exekuce zavedena v říši francké teprve kapitularem Ludvíka Pobožného. Začínala *missione in bannum*. Prováděl je hrabě. Vložil na pozemek ruku anebo vztýčil na domě hůl s rukavicí nebo víškem, hrubým snad obrazem zaťaté hrozící pěsti. Dlužník byl ze svého statku vyobcován, a nakládání jím odňato. Nebyl-li statek do roka a dne z bannu vyňat, byly na statku věřiteli do výše pohledávky nejdříve movité věci, a když nepostačily, i nemovité přikázány. V německém středověku zove se zabavení »*Fronung, Verbot, Sperre*«. Provádí je soudní sluha (*Fronbote*). Označuje, které věci v exekuci bere. Statek zůstává v rukou dlužníka. Jen někde dává se do užívání věřiteli. V dalším stadiu buď věřiteli propadá nebo do výše jeho pohledávky se přikazuje nebo další zástavou neb prodejem se zpeněží.

V českém zemském právu ne teprve exekučními prostředky, již samým púhonom, aby žalovaný na soud se dostavil, precisovalo se ručení na určitých věcech. Bylo-li v púhonu uvedeno, z kterých nemovitostí se žalovaný pohání, předcházela nárok zažalovaný již všechna práva příští, která na těchto nemovitostech byla nabyta. Stálo-li pak v púhonu, že se pohání z těchto nemovitostí a odtad odevšad, »kdež co má«, byl tento účinek vztažen na všechny nemovitosti pohnaného. Ale české právo je v exekučních prostředcích tak smířlivo, že je chce od dlužníka odvrátiti. První stupeň exekuce je tu »úmluva« (*concordia, monitio*). Dlužník má se s komorníkem, který se k němu dostaví, o věci smluviti. Nestane-li se tak, dojde ku dalšímu stupni, »zvodu« (*inductio*), kterým se věřitel v nemovi-

tosti dlužníkovy zvádí, pak ku třetímu, kde nad nimi panuje (panování — *Frone, Fro-pán*). Konec exekuce je »odhádání«. Nemovitosti se věřiteli do výše jeho pohledávky vdědují.

Ručení jměním od okamžiku, kdy dluh vznikne, má někdy i svůj zřejmý výraz. Dle brněnského práva má přední právo na pivě ten, kdo na ně peníze půjčil, ne ten, kdo pivo později koupil. Soud Starého Města pražského přisuzuje peníze na domě, poněvadž se rozsudek na ně dříve stal, než dům byl prodán. Podle polského práva ručí nemovitosti za škody i v rukou osoby třetí, která o škodách věděla.

Při exekuci sahá se v Polsku nejdříve na věci movité, a nestačí-li, na věci nemovité. Nemovitosti drží se až do umoření dluhu z jejich užitků anebo až do vyplacení zástavy. Také v Uhrách, byli statek dědičný, mohl věřitel nabýti jen jeho držby zástavní.

Ručení jměním dávají strany také výraz v samostatném ústavu. Je to *generální hypoteka*. Byly jí zastaveny všechny dlužníkovy věci, movité i nemovité (*omnia bona mobilia et immobilia*), také budoucí. Generální hypoteka zjednávala již nepochybné přednostní právo. Usnadňovala exekuci. V Německu byla již od 12. stol. obvyklá. Obzvláštního rozšíření došla v zemích českých a rakouských. V těchto posledních zemích měly téměř všechny dlužní listy doložku, že pro škody (*Schaden*), které věřitel bude mít, jsou zavazeny (*gebunden*) všechny nemovitosti, které má v zemi. Tato doložka nabyla i zde zvláštního jména »*Landschadenbund*«.

Ručení jměním generální hypotekou vyslovuje někdy již právo samo. Tak v českém horním právu pro horní náklad a dělnickou mzdu zavazeno jest veškeré jmění těžařovo.

Stejnému účelu jako generální hypoteka sloužily také *exekuční doložky*, kterými se od 13. stol. listy v Německu opatrovaly. Mělo se jim vyhověti »*mit oder ohn Recht*«. Typem jich byla zejména doložka zabavovací, povolující věřiteli zájem věci dlužníkových. Se všemi těmito doložkami spojeno bylo urychlené soudní řízení. V Čechách měly tento význam listy, v nichž se dlužníci podvolovali v exekuci, tak jako kdyby bylo na ně vydáno pro nedostavení se k soudu právo stané.

Mimo exekuci a mimo žalobu provádělo se ručení také *prostředky prozatímními*. Jedním z nich byla stávka nebo obstavka (*arrestatio, Kummer, Arrest, Hinderung*). Zajímá se jí věc nebo osoba. V Německu připouštěla se zejména proti cizincům (*Fremdenarrest*), v českém městském právu pro jakýkoliv dluh.

Zvláštní její formou byla v českých městech přípověď. Umřel-li dlužník nebo uprchl-li, mohli se jeho věřitelé ku jeho statku připověditi. Pohledávky jejich hradily se pak podle pořadu přípovědi.

V době, která ničila osobnost dlužníka, když právu odpíral, mohl věřitel provésti na něm svémocný zájem. Odnímal mu i hodnotnější věc než dluh, a zadržoval ji, aby dlužníka ku placení dluhu přiměl. Právo tento zájem obmezovalo. Jen soud měl jej povoliti. Zůstal pouze v právu langobardském. Věřitel mohl tu věci dlužníkovy zajímati, když jej byl před tím třikráte marně upomenul. Zabavené věci propadaly věřiteli, nebyly-li do určité lhůty vykoupeny. Pro pozdější právo zbyl svémocný zájem pouze v několika případech. Byla-li na polním majetku způsobena škoda zvířetem, mohlo zvíře, byla-li způsobena tato škoda osobou, mohla věc této osoby býti zabavena. Vrchnost mohla zajímati pro zadrželé platy na poplatném statku věci sedláků, hráč v domě, kde se hrálo, pro dluh ze hry věci hráčovy, hostinský pro stravu věci hosta ve svém hostinci, v českém právu poškozený věci škůdcovy.

§ 19. Ručení věcí.

Za dluh může ručiti určitá věc movitá nebo nemovitá. Movitá musí býti převedena do držby věřitelovy (Ohne Besitz kein Pfand). Tak dával se základ (vadium, Wette), když úmluvou stran (fidei facere) chtělo se odvrátiti zničení dlužníkovy osobnosti. V Čechách uručovaly strany základem (vadium fidejussorium), že se k soudu dostaví. V zástavu dávaly se tu skvosty, drahocenné poháry, zbraně, obrazy, knihy, zvířata, obilí a víno, také církevní věci, ač to církev i městské právo zapovídaly. Věc se držela až do výplaty. Později mohla se také prodati nebo dále zastaviti. Někdy věřiteli propadala. Ručení věcí jednotlivou vylučuje ručení veškerým jměním. Zánik zástavy způsobuje také proto zánik dluhu. Tak to bylo i v českém právu městském, ač ovšem mohlo býti na dlužníkovi žádáno, nedostalo-li se na dluh něco, když zástava byla zpeněžena.

Zástava věci nemovité má v celé střední Evropě formy dvě, s držbou a bez držby. Zástava s držbou vyskytuje se v nejdávnější době jako zástava vlastnická. Nemovitost dává se věřiteli do vlastnictví pod výminkou, že vrácením zástavní sumy lze ji vyplatiti. V Čechách zove se tento druh zástava trhem. Zpravidla dává se, někdy také vzdává se nemovitost věřiteli v zástavní užívání (zástava užitková, engagement). Zastavení dělo se

se svolením dědiců, v městech před soudem nebo městskou radou, zápisem do městských knih, v Čechách při zboží zemském do zemských desk. Odpočítávaly-li se užitky na kapitál, byla to zástava u m o r o v a c í (viŕgage, vivum vadium, v Polsku zástaw do wydzierzenia). Opak její byla zástava m r t v á (mortgage, mortuum vadium). Předmětem zastavení mohla býti jakákoliv věc nemovitá nebo právo, na nemovitosti vázající: pozemky, domy, statky, vsi, hrady, mlýny, platy, ano i města a země. Byl-li věřitelem vladař, přecházelo na něho i vladařské právo v zastavené zemi nebo městě. Obyvatelstvo zastaveného obvodu skládalo mu jako zástavnímu pánovi hold zástavní.

Zástava s držbou zjednávala věřiteli vedle práva užívacího i právo, aby věc na jiného nebo na své dědice převedl a dále zastavil. Práva na podstatu věci věřitel neměl. Zástava držela se tak dlouho, dokud se nevyplatila. Mohla býti však také stanovena lhůta pro její výplatu, a tu podle ujednání, nejsou vyplacena, propadala (zástava propadná), nebo mohla býti dalším zastavením nebo prodejem zcizena (zástava zcizná, prodejná). Co při prodeji přebývalo, vydávalo se dlužníkovi. Nedotržilo-li se co, mohlo se na jiné jmění dlužníkovo sáhnouti, bylo-li to vymíněno. Starší literatura zvala tuto zástavu také zástavou starou (alte Satzung), v jakési protivě k zástavě bez držby, zvané zástavou novou (neue Satzung, obligation). Usuzovalo se, že stará zástava vznikla dříve, nová později. Než i nová vyskytuje se vedle staré. V pozdější době ovšem starou vytlačuje. Zástava bez držby vzniká svolením před soudem nebo městskou radou, později zápisem do městských knih, někdy i prostým listem se svědky a s pečeti, v Čechách po zemském právu zápisem do zemských desk. Zástavní dlužník nesměl zastavenou věc ani zciziti ani zastaviti, ani nijak obtížiti. Stalo-li se tak anebo bylo-li to později dovoleno, právo zástavního věřitele zůstalo tím nedotčeno. Nebyl-li v ustanovené lhůtě zástavní dluh zaplacen, byl zástavní věřitel uveden v držbu zastavené nemovitosti. Dlužníku položena lhůta ku výplatě. Uplynula-li marně, propadla nemovitost ve prospěch věřitele anebo se prodala. Přebytek vydával se dlužníkovi. V Čechách uvazoval se v zástavu věřitel buď sám »mocí svú« anebo s komorníkem. Nedostačila-li zástava, mohlo se jak v Německu, tak v Čechách na ostatní nemovitosti dlužníkovy sáhnouti. Zastavené věci měly tu věřiteli ručiti v řadě první, ostatní jmění dlužníkovo teprve v řadě druhé.

§ 20. Ručení vespolečné a rukojemství.

Již po samém právu může za některý druh ručení více osob. Zjevy takové vyskytovaly se již v právu franckém, kdy celá obec ručila za pokutu, ztratila-li se v ní stopa pachatele. Časté jsou případy takového ručení v právu slovanském (obecná poruka). V nejdávější době příbuzenstvo (Sippe) jedno platilo příbuzenstvu druhému odklad za zabitého člověka. Byl zde vespolečný majetek, z něhož se odklad platil a do něhož placený odklad také přicházel. Ručení příbuzenstva za odklad udrželo se nejdéle ve Flandersku. Příbuzenství šlo tu až do čtyř strýců, a placení rozdělovalo se podle jeho bližších nebo vzdálenějších stupňů (10, 5, 2½). Strýc jako hlava stupně ručil za podíl svého stupně. V druhé polovici středověku toto ručení mizí. Zákonodárce je zapovídá. Jen někde trvá až do začátku 16. stol.

Pokud žili otec, děti a bratři v slovanském nedílu, ručil nedíl také za dluhy, které jednotlivci měli hraditi.

Za dluhy cizích poddaných ručila vespolečně celá obec, celé město, cizí vrchnost nebo stát, nedopomohli-li cizím poddaným ku právu. Kdokoli z jejich poddaných mohl se v cizím městě nebo jiném poddanském obvodu zajmouti nebo jejich věci zabavit (Repressalien-Arrest, représsailles). V českém městském právu sloužily tomu stávky pro nedopomožení práva.

Rukojemě vyskytuje se nám ve dvou formách. Jako osoba, která ručí svým tělem, a dále jako prostředník, který sprostředkuje ručení dlužníkovo, a posléz ručí sám. Tělem ručí rukojmě jako *j a t e c* (Geiszel). Dává se věřiteli v skutečnou moc jako zástava, která propadne věřiteli, nebude-li dluh zaplacen. Věřitel může rukojmího zabít, zmraziti nebo jako otroka prodati. (Rukojmě hrdlo jme, *Bürgen soll man würgen*). Tato forma se zeslabila. Rukojmě nepodával se hned z počátku v moc věřitelovu, nýbrž podléhal jeho zajetí teprve tehdy, když dluh nebyl zaplacen. I z toho později sešlo. Druhá forma, z níž vlastní rukojemství povstalo, jest rukojmě jako prostředník mezi věřitelem a dlužníkem. Je také dávna. Sahá svými počátky až snad do práva indoevropského. Můžeme tak souditi, poněvadž se na odlehlých místech její stopy ještě v době historické vyskytují. Podle práva španělského měl i rukojmí zabrániti, aby osobnost dlužníkova nebyla zničena, jak to činilo *vadium* při »*fidem facere*«. Rukojmě chránil dlužníka, aby mu věřitel nevzal více, než co činil jeho dluh. Rukojmě vzal na sebe úkol, aby vybral dluh od

dlužníka a odevzdal jej věřiteli. Táž povaha rukojemství objevuje se i v právu polském. Rukojmím přervec se poměr mezi dlužníkem a věřitelem. Vzniknou poměry dva, mezi věřitelem a rukojmím, a rukojmím a věřitelem. Jen tyto osoby jsou sobě povinny. Dlužník může platiti jediné rukojmí. Věřiteli platí pouze »*per fidejussorem*«. Rukojmí musí v ustanovené lhůtě dluh od dlužníka vymoci. Není-li mu to možno, nemá vůči věřiteli ani žádné zodpovědnosti. Ručí mu však i svým vlastním jměním, zavinil-li svým meškáním, že dluh na něm nelze vymoci. I tu je pak hranicí ručení hodnota majetku dlužníkova, ne výše věřitelovy pohledávky. Z této povahy rukojemství jako trest pro věřitele vyšlo, že rukojmí se sprostil ručení, obrátil-li se věřitel na dlužníka přímo.

Rukojemství jako povinnost, aby se něco opatřilo, vyskytovala se i při jiných případech než při vybrání dluhu. Všude tam, kde měla nějaká osoba cosi vykonati, někam se dostaviti, mohla se takováto povinnost rukojemstvím zaručiti. Rukojmí se zavazoval, že postaví žalovaného nebo zločince k soudu, vyručoval svým ručením uvězněného z vazby, ručil za čeledína, že vydrží v službě, že dlužník do ležení se dostaví, že prodavač závady s nemovitostí svede, prodanou nemovitost kupci do desk zapíše nebo že exekvent exekuci proti pravé osobě vede, a pod. Pojímá-li se takto rukojemství, uvedou se všechny tyto případy v jednotný ústav. Rukojmí má provésti nějaký fakt. Kdyby i z této povahy rukojemství v právu španělském a polském pro právo středoevropské málo zbývalo, jeho přežitky jsou zřejmy i zde, žádá-li se, aby rukojmí se žaloval dříve než dlužník. I sama slovanská terminologie zachovala tuto starou povahu. Rukojemství je zajetí ruky, která má co opatřiti, je rusky *poručitel*, rukostavnik, chorvatsky *jamac*, rukojemství *jamstvo*. U nordických národů rukojmí se zavazoval, když věřiteli ruku podal. Takovýto druh rukojemství není pro rukojmě tak těžký závazek, jako je pozdější majetkové ručení. Odtud ty časté jeho zjevy.

Tato povaha rukojemství se časem mění. Právo německé a české vystupuje nám již až na některé přežitky v této změněné formě. V právu polském můžeme tuto novou povahu sledovati v jejím vývoji. Dlužníku se povolovalo, aby platil věřiteli přímo. Vyvazoval tak rukojmího z ručení. Věřitel pak může již na samém dlužníku dluhu žádati nebo s takovou žádostí na něho nebo na rukojmího se obracet. Žalován ovšem může býti jenom rukojmí, poněvadž jen on ručí. Na prospěch rukojmího uzavíraly se však úmluvy, kterými se věřitel zavazoval, že nebude vymáhati svůj dluh na ru-

kojmím, pokud věci s dlužníkem nevyřídí. Rukojmí tím ztrácel povahu prostředníka. Měl zajišťovati dluh, a to přivedlo jej také do osobního ručení jako spoludlužníka s dlužníkem. Z ručení rukojmě stává se tak dluh, za nějž ručí jeho jmění. Na starou povahu rukojemství v právu německém ještě ukazuje, zavazuje-li se rukojmí jako samodlužník.

Rukojemství je ochota proti dlužníkovi. V českém zemském právu má proto rukojmí právo, aby z rukojemství byl vyvazen, změní-li se majetkové poměry dlužníkovy, na př. zapíše-li dlužník svůj statek někomu jinému, podle městského práva českého, mrhá-li tento statek. Podle pozdějšího práva českého měl však rukojmí toto právo vůbec. Vyvazení rukojmí slibovali také cizí osoby jako podpory nebo podporčí, dávající rukojmím moc, aby již napřed rukojemský díl anebo později škodu z rukojemství na nich dobývali.

Přežitkem staré povahy rukojemské jest, musí-li podle českého městského práva rukojmí před dlužníkem býti žalován. Více rukojmí ručí tu dílem. Díl mrtvého přirůstá však živým. Ale žádá se také, aby zbylí rukojmí na místě mrtvého postavili rukojmí nového. Za celek ručí rukojmí, slíbil-li rukou společnou a nerozdílnou. Za škodu, kterou rukojmí utrpí, má na statku dlužníkově přední právo přede všemi věřiteli, ať má na to zápis nebo nemá. Nestačí-li statek všem rukojmím, dostane se jim náhrada poměrná.

§ 21. Správa.

Nabyli-li se statek nebo renta, mohly nabytí bráti v odpor osoby, které ku statku nebo k rentě měly lepší právo. Také zcizování samo mohlo býti vadné. Kdo zcizoval, nebyl k tomu oprávněn, na př. poručník, nedospělec. I bylo potřebí, aby převodce skýtal nabyvateli pomoc, vznášely-li se proti převodu odpory a námitky. Převodce je pro tuto svou vlastnost »gewere«. Nabyvatel, jsa žalován, odpírá odpověď na žalobu, táhna se na svého »gewere« (Ziehung auf den Geweren). Vstoupil-li gewere do sporu, zaujal místo žalovaného. Spor vedl se jen s ním. V Čechách zval se gewere spravce. Slovo toto značí právě tolik jako gewere. Je to osoba, která dokazuje, brání právo, o němž jde. Proto všechny osoby, které na sebe tuto povinnost vezmou, jsou spravci. Zpravidla je to převodce, ale jsou to i rukojmové. Spravcem je i poručník, který poručencův statek zcizoval a před právem poručence, až let svých dojde, hájiti statek tento sliboval. Přisahou připovídal to i nedospělec pro dobu, až nabude svých let přirozených. Jménu spravce (gewere), odpovídá

i jeho činnost spravovati (geweren, lat. v Čechách disbrigare = vyvésti z boje). Ústav sám zval se v českých pramenech správa, dle pozdějšího německého označení »Gewährleistung«. Podlehl-li spravce ve sporu, musil dáti svému smluvci náhradu. Dával jiný statek, vracel kupní cenu, nebo zvyšoval ji dvakrát, nebo jen o půl, v českém zemském právu o třetinu. Za rentu, kterou musil nabyvatel statku platiti, dával rentu novou. Původně příslušely tyto nároky po samém právu. Později však se slibovaly. Slib spravce, že spraví a že dá náhradu, nespraví-li, bylo jeho správní ručení. Za škody z nespravy (propter indisbrigationem) zaručoval se spravce sám osobně ležením anebo zástavou veškerého svého jmění nebo zaručovali se za ně jeho spoluspravci. Nároků na náhradu pozbýval, kdo ke sporu nestál, nebo beze svého spravce do sporu se pustil. Spravovalo se do roka a dne. V českém zemském právu do 3 let 18 neděl, v Polsku do 3 let 3 měsíců. V českém zemském právu byla však i správa věčná a dědičná, která na čas nebyla vázána. Správa je tedy obecný ústav, vyskytující se při každém převodu nějakého nemovitého statku nebo renty, ať stal se koupí, směnou, věnem, smírem, sbožným odkazem, lénem, zástavou anebo výplatou zástavy. V pozdějším právu klade se při správě větší důraz na ručení za škody než za odstranění vad. Proto říká o ní Všehrd, že se jí jednou třetinou výše zavazuje vlastní dědictví za očištění závad.

Správa movitostí je svou podstatou tž institut, ale zpravidla slouží jiným účelům. Jde-li o právní vadu určité věci, na př. věc cizí, je tu podezření z krádeže nebo lupu. Kdo volá na spravce, svádí podezření se sebe. Prameny české říkají tomu »svod«. Spravce sám může však volati i na svého spravce. Zpravidla může se tak jíti jen až na třetího spravce. I říká se tomu také intertatio. Třetí spravce musil přísahati, že není zloděj, nebo vydati věc a zapraviti pokutu. Než i obdobné případy jako při správě nemovitostí, mohou se vyskytovat. Podle brněnského práva povinen je spravce koně náhradou jeho ceny a škody, poněvadž nechtěl přijíti k soudu do města, kde kůň byl obstaven.

Ručení za faktické vady věci označuje se později také správou. Vyskytuje se při koupí věcí movitých; ale je to ústav správě za vady právní jen ručením podobný. Koldín ručení toto správou nezve.

Koupě věcí vadných může se zvrhnouti, byly-li vady ztajeny. Za vady zřejmé (Augen offen, Beutel offen, Augen auf, Kauf ist Kauf) a neznámé se neručí. Za vady zvířat, zejména koní, se ručí, najdou-li se u nich do 3 dnů. Dle Koldína musily se tyto vady v pražských městech přísežnými koníři konstatovati.

Oddíl druhý: Právo věcné.

A) NEMOVITOSTI.

Hlava první: Druhy práv věcných a jejich držba.

§ 22. Druhy práv věcných.

V nejdávější době patřila půda některým kolektivním svazkům. Měly k ní vespolné právo. Bylo to jediné právo, které k půdě existovalo. Politické a sociální poměry to změnilly. Některý mocný pán si půdu zabral.

Těžisko tehdejších poměrů k půdě leželo v jejím užívání. Obchod s pozemky byl řídký. Dostával-li někdo pozemek, na jeho užitečných mu záleželo, ne na podstatě. Bylo mu lhostejno, měl-li někdo jiný na pozemku ještě jiné právo, které užitek jeho nezkracovalo. Patřila-li půda některému pánovi, a užitek někomu jinému, zbývala pánovi vždy ještě nějaká práva, která mohl jiným osobám zadati. Při právech, která na této půdě povstala, nehledělo se tak ku předmětu, na němž se vykonávala, jako spíše k obsahu, jaký ve svém výkonu měla. Výkon ten byl někdy širší, někdy užší. Podle tohoto různého výkonu se práva vyhranila. Nejširší obsah mělo právo vlastnické. Obsah tento nebyl u každého vlastníka stejný. Měnil se podle poměrů. Někdo na základě svého vlastnictví měl více práv než jeho soused. Obsah tento zužovala jiná práva, která vedle vlastnictví na téže věci se vykonávala anebo různé ohledy dobrého sousedství. Práva, která povstala, měla často i obsah politický. Tak léno, které vlastník zřídil, zavazovalo držitele k vojenské a dvorské službě, selský statek upoutával sedláka jako vrchnostenského poddaného osobně nebo věcně, zavazuje ho vedle toho ku platu a robotě. Právo lenní a selské, které se takto vyvinulo, bylo již užší než vlastnictví, ale také jiné pro svou odvislost politickou. Trvalo vedle vlastnictví pánova, byť mu skorem plně obsah odnímalo. Pánovi zůstala jenom některá práva. Kdo měl léno nebo selský statek, mohl je dáti v podléno anebo v podnájem. Zejména léno mohlo přijíti do více rukou. Na jedné a téže půdě

seskupilo se takto více práv vedle sebe. Také městskému pánovi zůstalo vlastnictví půdy, když na ní dědičně městský nájem nějakému obyvateli města zřídil. Ale plat, který mu bylo platiti, byl jen nepatrný peníz, kterým se právo páново uznávalo. Byl to s v o b o d n ý n á j e m m ě s t s k ý. Dal vzor podobným právům na půdě, která patřila městu aneb i jednotlivci.

Všechna tato práva mohla se se svolením pána, kterému zbylo vlastnictví, zcizovati a zdědovati. Byla tedy způsobilá, aby se jimi úvěr zjednal. Všechny osoby, které tato práva měly, mohly je dáti do zástavy. Rozmanitost poměrů jednotlivce ku nemovité věci způsobila i rozmanitost úvěrních forem. I tu byl právní řád bohatší než řád, který připouštěl jen zastavování věcí hmotných. I bylo možno zastaviti statky, léna, selské a městské nájmy. Forma úvěru přízpůsobovala se formě práva, kterým mělo se ručiti. Skýtalo-li toto právo užívání, jako léno, selský nebo městský nájem, měla je i zástavní držba. Pokročilejší forma bez držby však už ani toho nežadala. Spokojila se s hodnotou, kterou mělo to které právo pro jeho držitele.

Půda mohla býti předmětem ještě rozmanitého jiného užívání. Mohla na ní povstati práva, kterým pozdější cizí vliv dává název služebností. Ve středověku bylo pojmenování jich jiné, rozličné podle účelu nebo předmětu (pastva, cesta, les, dům, vymíněná výživa). Práva bylo lze vykonávati, když jiný z toho škodu netrpěl. Bylo třeba vzíti také slušný ohled na souseda. Povstalo pro něho zvláštní právo sousedské, které služebnostem se podobalo.

Pokud byl tu poměr mezi vlastníkem a jiným oprávněným na téže půdě, práva, která si vlastník od tohoto oprávněného dal konati (platy nebo služby) náležela k obsahu práva vlastnického. Obsah jeho mimo jiné i v tom se projevoval. Když však tohoto poměru nebylo, buď, že zanikl nebo vůbec ani nepovstal, plat nebo služba konaná z nějaké nemovitosti, byla vlastně část důchodu, který nemovitost nesla. Platem nebo službou kus statku se držitelé vzalo a jinému odevzdalo. Právo jeho bylo tedy věc nemovitá, a on sám podílníkem na statku. Tato práva mají ve středověku různá jména. I jim pozdější doba dala dnešní jejich název (reální břemena, onera realia).

Půda mohla skýtati užitek také jen určitým obsahem. Podle něho mohla na ní vzniknouti také samostatná práva. Byla to zejména honba a rybolov, právo vodní a horní.

Všechna tato práva vystupují vůči třetím osobám jen svou držbou. Nemají vůči nim žádných účinků absolutních. Také žádné žalobní právo vůči třetím osobám z nich neplyne. Jsou povahy relativní. Platí pro osoby, pro které byla založena. Pouze jejich držba se chrání, je-li porušena.

Srovná-li se právo vlastnicko, pokud není nějak zúženo, s ostatními právy věcnými, jeví se vlastnictví jako právo obsahu nejširšího. Ostatní věcná práva mají obsah užší. Proto je také dnešní nauka zve omezenými právy věcnými (begränzte dingliche Rechte). Rozdíl mezi věcnými právy jest pouze kvantitativní, ne kvalitativní. Všehrd vystihuje tento rozdíl přílehlavým výrazem českým. Každé z těchto práv jest mu »dědictvím«. Ale podle jich rozdílů je to dědictví dědičné, zápisné, zástavní, královské, duchovní, svobodné a manské.

§ 23. Držba.

Kolik je různých práv na půdě, která nějaký užitek skýtají, tolik je různých výkonů těchto práv, a výkon jich jest jejich držba. Tolikerá je tedy i držba různá. Právo není zevně nijak znatelné, ale v držbě se vidí (visus sum possidere).

Všude tam, kde se ve středověku taková práva vykonávala, vyskytovala se také jejich držba. Němci mají pro ni výraz gewere, Francouzi saisine, Angličani seisin, Poláci, patrně z vlivu římského, mluví o possessya. V zemích českých vyskytuje se pro ni v nejdávnější době slovo »seděti«. Kniha rožmberská v četných případech označuje držbu statku tím, že se na tomto statku sedí. Odtud v pramenech se čte, že někdo zboží sedí anebo že je držel a obseděl. Když žaluje se u města pražského, že kdo bezprávně na dědictví seděl, uznává se tu, že seděl spravedlivě. Dle toho i držba označuje se jako »sedění«. Později je to zpravidla jen výraz pro držbu selskou. S významem slova toho souhlasí i samo latinské slovo »possessio« a také francouzské »saisine« z kmene gotského »sasian«, z něhož povstalo německé »sitzen«. Též anglické slovo »seisin« je souvislé se slovem »set« a »sit« (seděti). I německé slovo gewere které se jako investitura nebo oblečení překládá, nemůže u pozemku nic jiného znamenati než jeho osazení (mansum vestitum cum mancipiis et plena colonia). Stejně značí i dnešní německé »Besitz«. Koldín (F 40) z vlivu práva římského zná vládnutí hmotné (corporalis possessio) a vládnutí, které na vůli záleží (incorporalis,

voluntaria possessio). První je, spravuje-li někdo statek sám, druhé, spravuje-li jej úředník nebo služebník nebo pronajímá-li jej nájemníkům a podruhům.

Držba je projev moci, která někomu ku právu přísluší. Moc tato podle různých práv má různý obsah. V ní se práva tato zevně zjevovala, a držba podle nich dostala jméno. Němci přílehlavě to naznačovali Eigengewere, Lehengewere, Leihegewere, Satzungs-gewere, Zinsgewere.

Skutečná moc, která tvoří obsah držby, je tu již tehdy, je-li tu stav, který ji umožňuje. Takový stav může založiti nápad dědický, převodní prohlášení držitele a soudní přířknutí. Takový stav trvá také, pokud byl někdo z držby vypuzen, ale nedal ještě projíti lhůtě roku a dne, aby se žalobou v držbě udržel. Skutečná moc a tento stav dávají se v nauce k sobě do jakési protivy, a mluví se nespřávně o držbě tělesné (saisine de fait) a držbě netělesné (saisine de droit).

Držba má účinky hospodářské a právní. Hospodářské jsou výkon práva pro hospodářský účel. Právní jsou defenzivní, ofenzivní a translativní. Defenzivní účinek držby byla její bezpečnost před násilným útokem a výhodná posice ve sporu. Když se nějaké právo držbou projevilo, mělo se za to, že se vykonává právem. Držba, která tu byla, mohla se odejmouti jen rozsudkem. Angličanům to zaručovala docela ústavní Magna Charta z r. 1215. Byl-li držitel žalován, jeho držba byla mu výhodou. Měl přednější právo, aby ji důkazem obhájil, než žalobce, aby důkazem provedl svůj útok. Dřívější držitel mohl domoci se držby na tom, kdo jí nabyt nespřávně. To byl ofenzivní účinek držby. Kdo měl držbu, mohl ji vůbec anebo držbu nějakého užšího práva na jiného převést. To byl translativní účinek držby. Na síle držby převodcovy záleželo, zda převedená držba ob stojí, učiní-li na ni útok nějaký držitel dřívější.

Jako držba obzvláštní síly objevuje se držba pravá (rechte gewere, vraie saisine). Vyvinula se ve Francii a odtud rozšířila se do sev. Španělska, Anglie, Německa a zemí českých. Vyšla z myšlenky, že promlčí své právo, kdo ho do roka a dne neprovede. Taková lhůta byla již při soudním bannu v řízení exekučním. Taková lhůta běžela i nepřítomným osobám, jež mlčely, když soudce po převodu držby na soudě vyzýval, aby proti tomuto převodu odpor podal, kdo by se jím za stížena měl. Přítomní musili odporovati ihned. Původně tedy jen ten, kdo na vyzvání soudcovo do roka a dne

odporu nepodal, promlčel své právo. Později se však ani toto vyzvání více nežádalo. Pravá držba byla tu povždy, mlčel-li kdo proti ní se svým odporem po rok a den. Spor vyhrával, kdo svou pravou držbu přísahou ztvrdil. Ve Francii a Anglii mohl i vůbec odpověď na žalobu odepřít.

V Čechách došel pojem držby nového tvaru. Byla to držba desková. Držitelem deskovým byl, komu bylo v desky kladeno. Mlčelo-li se k této držbě tři léta osmnáct neděl, zanikal nárok, který odporem se mohl provést. Vedle toho zná Všehrd i držbu skutečnou. Jen držba desková měla translativní účinek. Kdo měl držbu skutečnou, nikoli však držbu deskovou, nemohl svému nástupci v desky klásti. Podle Všehrda mohlo se tak státi jen se svolením královským nebo panským. Právo své na odúmrtí promlčel i král, když do tří let osmnácti neděl od držitele ji nepožádal.

Hlava druhá: Vlastnictví.

§ 24. Druhy vlastnictví.

a) Vlastnictví vespolné.

Když bylo půdy dostatek, nebyla vzácná. Užívali jí všichni. U Germánů příslušela v nejstarší době nějakému sociálnímu, hospodářskému nebo politickému svazku. Místní svazky, zejména příbuzenstvo, měly ji osídlenou v jistých hranicích (marca) ve vespolném vlastnictví. Za těmito hranicemi byla pak ještě allmenda, která nepatřila nikomu. Mohl jí užívat i si jí přivlastňovat kdokoli. Zpravidla mýtilo se v ní pro vespolné vlastnictví společenstva marky. Toto si jí někdy zabralo i vůbec. Vedle tohoto společenstva povstávají i jiná vespolná družstva. V 8. století zbratřují se (affrattare) lidé pro spolek zemědělský. Ve Francii berou si v 12. stol. příbuzní i jiné osoby do společnosti (accoligere), připojujíce i jejich dědice ku svým dědicům. V Německu děje se to mezi šlechtickými rodinami pro hrad i zemi. Také společnosti, které obchodníci mezi sebou uzavírají, jsou podobného rázu. Též u Slovanů mělo pokrevenstvo půdu ve vlastnictví vespolném.

Vespolný majetek pojił vlastníky v mnohohlavou jednotu. Oč se majetek rozmnožoval, vespolnosti přibývalo, oč se zmenšoval, vespolnosti ubývalo. Odpadl-li jeden z vlastníků, nic se nezměnilo.

Doba pozdější zachovává tuto vespolnost při občinách, které v obecném užívání některých osob zůstávají. Kromě toho vyskytují se ve Švýcarech, Německu a Francii společnosti neoddělených otců, dětí a bratří (Ganerbschaften). Ve Švýcarech a obzvláště ve Francii je to zejména v obyvatelstvu selském. U jižních Slovanů zovou se takové společnosti zadrugy. Od Chorvatů přijímají vespolnost rodinného statku i Maďari. V takovéto vespolnosti žili šlechtici i v Polsku. V Čechách byl pro ni název nedíl, spolek, hromada. Nedílňi otec a děti, bratři nebo strýcové žili tu ve vespolnosti dokud se nerozdělili. I jiné osoby mohly zdě do ní vstupovati. U šlechtického rodového statku trvalo se dlouho v nedílu, poněvadž pozůstalost spadala jako odúmrtí na krále, zemřel-li někdo, nemaje dětí neoddělených. Mnohé spolky se proto jen za tímto účelem uzavíraly. Přes to, zakládalo se jimi vespolné vlastnictví, poněvadž nikdo ze spolku bez svolení ostatních nemohl ničeho zcizovati. Někdy však se toto zcizení při vstupu do spolku již vyhrazovalo. Spolek byl pak spíše dědickou smlouvou než vespolným vlastnictvím. Dědický účel spolku i v tom se jevil, že každý ze společníků až do své smrti v držbě svého jmění zůstal. Strany spolek zakládaly, dávajíce jmění v hromadu, anebo jedna přijímala do spolku druhou. Spolek bylo třeba zapsati do zemských desk. Spolek pomíjel, propustily-li se strany vzájemně. Promlčel se, zcizil-li jeden společník své dědictví a druhý tomu v letech zemských neodepřel.

Ve vespolnosti může žiti i každý jiný držitel půdy, sedlák i man (Gesamtbelehrung). Vespolné může býti také jmění manželské.

b) Vlastnictví individuální.

Římská okupace zavedla v Gallii vlastnictví individuální. Gallie byla rozdělena na pozemky soukromých vlastníků. (Savignac-Sabinicus-fundus Sabini). Pojmy římské však půdu neovládly. Římské vlastnictví se tehdy ještě nepřijalo. Právní jednání, kterým kdo nějaké právo na půdě zřídil, nezaložilo žádného věcného poměru k půdě. Akt převodní byl jednostranný jako každé jiné právní jednání. Byl relativní. Působil jen mezi stranami. Převodce prohlašoval, že jej v budoucnosti bude uznávat i že nic proti němu nepodnikne. Tak relativní bylo i právo, které vzniklo. Teprve držba, bez odporu po rok a den trvající, je zabezpečila.

Převodce, převáděje vlastnictví, určoval, jaké jest toto právo. Vytýkal jeho obsah. Nabývatel měl věc trvale držeti, užívat, ji pro-

dati, směniti, darovati, potomkům zanechati a p. Převodce převáděl věc, jak ji sám držel. Vlastnictví bylo takto nejšířší, konkrétní moc, kterou kdo měl k nějaké věci. Vlastnictví mělo tedy obsah, jak jej dosavadní poměry vytvořily.

Vlastnictví označovalo se latinsky jako *proprietas, dominium, hereditas, ius hereditarium*, německy od 13. století *eigen, eigenschaft, eigentum*, česky pravé dědictví, dědičné jmění a požívání, dědičné, svobodné a volné požívání a užívání, věčné vládnutí, vlastenství, polsky *państwo, wieczność, posiadanie na wieki*.

V Čechách bylo možno převéstí vlastnictví třeba jen na čas, na př. do 70 let, do 3 nebo 5 životů.

Subjektem vlastnictví byly osoby fyzické nebo právnické, z fyzických také osoby v nedílu, z osob právnických na př. země, obce, kláštery, nadace (bůh, svatí, v Čechách i hrob sv. Václava). Způsobnost nabývací i zcizovací bývala obmezena. Církev podléhala tu zákonům amortisačním. Bez svolení královského nesměla statků nabývat. S vůlí královskou děl se i jich prodej, také prodej statků městských a se svolením vrchnosti prodej statků poddanských.

Předmětem vlastnictví mohly být nemovitosti všeho druhu (země, města, statky s lidem poddaným, poplatným i sběhlým, role orná i neorná, vody tekuté i netekuté, lesy, pastviny atd., domy, díly domů, kostely), všechna práva s nemovitostmi spojená (právo rychtářské, práva živnostenská, na př. vaření a výcep piva, pečení chleba, porážení dobytka, prodej soli, honba a rybolov, platy a roboty, právo patronátní atd.) a příslušenství (všechny svršky, nábytky, listy a majestáty, klenoty a hotové peníze). Vlastnictví mělo takto mnohý rys, který dnes již do veřejného práva zapadá.

§ 25. Jak se vlastnictví nabývá a pozbývá.

V nejdávnější době jest veškerá půda půdou národní. Příkladuje se jednotlivým rodům nebo jiným hospodářským a politickým svazkům. Nejprvotnější forma, kterak se vlastnictví nabývá, je tedy státní příkazování půdy. Z půdy národní stává se později půda královská. Dary královskými přechází v ruce soukromé. Vůle dárcova rozhoduje, kam až převedené právo sahá, zda jen na dožití nebo i na dědice. Těmito se často míní pouze mužští potomci. I těmito dědicům se dar obnovuje, a o daru svého předchůdce činí tak i dědic dárce.

V allmendě nebo občině zabírá se v nejdávnější době půda klučením nebo mýtním (*captura, comprehensio*). Je volné každému společníku marky. Společenstvo marky stává se však vespolným vlastníkem občiny, a pak lze tu jen s jeho svolením mýtní.

Soukromé vlastnictví převádí se obřadně, u různých národů rozmanitým způsobem, v nejdávnější době na samém místě. Smlouva je reálná. Je to výměna statků a peněz. Převod statků děje se obřadně. I vyplacení peněz musí se viděti (*argentum accipere vidē*). Strany činí prohlášení o smlouvě (*traditio*), převodce předsevezme investituru, uváděje nabyvatele v držbu, a pouští držbu svou (*exire*). Obřadnost jeví se v investituře. Po franckém způsobem odevzdává se nabyvateli nebo do klína vrhá hůlka (*festuca*, snad s domácí značkou: *festuca notata*). Po saském způsobem činí se znamení prsty. Ale děje se to i jinak. Nůž, trs trávy, hrouda nebo haluz, při kostele lano církevního zvonu se odevzdává. Dveře domu se uchopují. Kus hedvábné tkanice z koženého kabátce se odštíhuje, nabyvateli odevzdává a na list zavěsuje. Z převedeného rybníka nádoba s vodou nebo ryba se podává. Kdo na poutnickou cestu do Jerusalema se chystá, poutnickou holí kostel investuje a na oltář ji klade. Nabyvatel převedeného statku hned se ujme. Obejde statek a opatří hranice svými značkami (*circumire et novis signis obfirmare*), do převedeného domu vkročí a na statku případně po tři dny zůstane (*sessio triduana*). Jednání převodní na místě samém, tradice, investitura a vyjití z držby tvoří dohromady jednotu.

Mezi římským obyvatelstvem děje se převod mimo pozemek *per cartam*. Převodní listina ještě nehotová klade se na zem, aby se naznačilo, že jednání má trvati skálopevně. Osoba, pro níž je listina určena, ji zdvihá (*cartam levare*), a když se dohotovila, do svých rukou bere. U Franků spojují se s listinou i francké obřady. Listina klade se na zem a na ní položí se *festuca, nůž, trs trávy, hrouda* nebo *ratolest*.

Než i převodní jednání na místě samém se změnilo. Rozpojilo se. Převodní prohlášení (*traditio*) počalo se díti mimo pozemek, třeba v klášteře, v kostele nebo na soudě, a investitura prováděla se pak na samém místě.

V 10. a 11. století stáhla se i investitura k těmto aktům mimo pozemek a s ní také vyjití a opuštění držby. Stává se investiturou symbolickou a kdo z držby odchází, pouze to o sobě říká (*se exitum dicere*). Formy obřadní se zjednodušují na obřad před soudcem, kde

festuca se odevzdává. Posléz místo investitury a místo prohlášení, že se z držby odchází (se exuere), hned se říká, že se držba pouští, vzdává (werpire, effestucare, abnegare, renuntiare, resignare). Od 10. století je již v severní Francii investitura mimo pozemek obecně obvyklá. Toliko v jižní Francii žádá se, patrně z vlivu práva římského, skutečné uvedení v držbu. Také ve Flandersku a v Německu, zejména v městech, děje se vzdání (Auflassung) na soudě. Na francké půdě vzdává se statek soudci, a ten jej přiřkne nabyvateli. Podle saského práva vznáší soudce potaz na soud, zda vzdání, které se před ním provedlo, stalo se po právu. Když soud to nálezem přízná, vyzývá soudce, aby se se svým nárokem hlásili, kdo by proti vzdání chtěli co namítati. Vyzvání toto opakuje třikráte, a nepodá-li nikdo odporu, vyhlašuje mír nad statkem. Přítomný musí podati odpor hned, nepřítomný do roka a dne. Vzdání na soudě je pak obvyklá forma, zejména v městech. Vzdání toto zapisuje se zde do městských knih. Zápis tento je osvědčuje, ale posléz již ani o vzdání neděje se zmínka, a zápis sám zakládá převod.

V Čechách děje se ve 12. stol. převod statku šlechtického a církevního před knížetem za přítomnosti celého dvora a biskupa pražského a olomouckého. Biskupové vyhlašují církevní klatbu na každého, kdo by chtěl převod vzíti v odpor. O převodu vydává kníže listinu se svou pečeti. V některé listině se uvádí, že strany nebo lidé od nich vyslaní na místě samém hranice obešli (circumire, obequitare, limitatores et taxatores) a na hranice znamenali dali. Takové listy vydává o svých převodech i kníže a Děpoltovci, o směnách církevního statku biskup. Stal-li se převod ve prospěch církve pouhou listinou převodce, dává si to církev knížetem potvrzovati. Listy takové stvrzuje osobám šlechtickým i král, aby jeho nástupce je za neplatné neprohlásil.

V 13. stol. osvědčují již pouhé listy s pečeti převodce nebo i nabyvatele, že statek byl převeden. Jednání převodní děje se povždy před svědky, jichž jména se v listech zapisují. Církev i v 13. stol. ve své snaze po jistotě dává si své nabytí králem potvrzovati. Pro převodní akty užívají strany slov »donare, vendere, tradere, conferre, concedere, assignare, resignare«. Nemovitosti uvádějí se v listu podrobně se vším příslušenstvím, se všemi právy, i královským majestátem. Kupní cena musí se hotově zaplatiti. Jinak musí se na ni dáti zvláštní list dlužní. Část dluhu může i kupec na sebe vzíti.

Užívání listů při postoupených nemovitostech vedlo přirozeně k tomu, že jako při dluzích i list o nemovitosti samu nemovitost vyjadřoval. V českém právu vyskytují se proto případy, že se nabytá nemovitost i dobrou vůlí na někoho převádí.

Vznik desk zemských nutil strany, aby do nich zapisovaly převody statků zemských. Poněvadž desky byly jen o suché dny otevřeny, vyhotovovaly se o převodech i dále listiny, a převodce se v nich s rukojmími zavazoval, že o nejbližších, nebo kdyby nemohl, nejposléz při třetích suchých dnech převod do zemských desk dá zapsati. Povinnost tuto zaručoval on i rukojmí ležením. Listy vyhotovovaly se také, když pro válečný čas práva nešla. Ať již někdo měl list nebo neměl, vyznával před deskami, že statek »prodal a postoupil«. Zevní svou podobou bylo to osvědčení nějakého aktu, který se již dříve stal. Ve skutečnosti byl to však tento akt sám. Akt tento platil, ať se před tím nějaké jednání stalo nebo nestalo. I když tu byl list, zavazoval se jeho vydatel, že akt před deskami provede. Akt měl též význam jako tradice (prodal) a symbolická investitura nebo vzdání (postoupil) v právech jiných.

V českém právu městském dělo se vzdání (resignatio) nemovitosti na soudě. Podle brněnského práva převáděl se pozemek na soudě do rukou soudce, a soudce vzdával jej kupci. Byl-li proti vzdání podán odpor, nepřipustilo se vzdání, až se odpor rozhodl. Nebyl-li po vzdání do roka a dne odpor podán, nárok odporníkův se promlčel.

V 15. stol. na městském soudě v Praze buď se prodej prohlášoval nebo vzdání činilo. Kdo prodával, vyznával na soudě, že prodal. Kdo chtěl vzdáti, vzdával na soudě. Prodej nebo vzdání byly pak po čtyřikráte na soudech po sobě jdoucích provolány, aby se proti nim odpor podal. Nestalo-li se tak, bylo na následujícím soudě nabyvateli právo na nemovitost přiřčeno. V některých městech se vzdání na soudě neprovolávalo. Jinde dělo se vzdání před radou, když lhůta k odporům již minula.

Tyto akty osvědčují se zápisy v městských knihách. Koldín již praví (G 46), že trhy jenom zápisy do městských knih, žádnými cedulemi nemohou se stvrzovati. Lhůta roku a dne běžela pak ode dne zápisu (F 24).

V Polsku lze ještě v historické době shlédnouti, jak se převody děly v době dávné. Prováděly se na místě samém. Nabyvatel ujal se pozemku. Usedl naň nebo udeřil do něho patou. Tělo vlastníkovo nebo i těla více pokolení pohřbívala se v pozemku. Vlastnictví jeho se tím utvrzovalo. Kdo převáděl pozemek, činil tak stejně obřadně.

Seskakoval s pozemku nebo odevzdával nabyvateli odznak moci, klobouk nebo plášť (resignatio, zstapienie, wyprawadzenie z dóbr). I později prováděl se převod (traditio) uvázáním (intromissio) na místě samém. Muselo býti veřejné. Zpravidla dělo se soudním sluhou a dvěma osobami šlechtickými. Intromisorem byl dosavadní držitel. Hranice se obcházely a nově označovaly. Sousedé se svolali a vyzvali, aby svůj případný odpor podali. Provedená intromise zapisovala se do zemských knih. I v právu městském dělo se vzdání na samém místě, ale později přeneslo se na soud.

Podobným způsobem převádí se vlastnictví v Uhrách. Zde u šlechtických rodin byl trojí druh statků, rodové nedíly, donační statky z královských darů a statky svobodné. Donační a svobodné statky převáděly se na samém místě (statutio). Později tomu předchází právní jednání (fassio) před některým věrohodným místem (loca credibilia). Byly jimi vedle zemských soudců, notářů a podobných osob také kláštery a kapitoly. Statutio, která pak na místě samém následovala, prováděla se dvěma úředními osobami za přítomnosti sousedů. Kdo se statucí domníval býti stížen, mohl proti ní u statutů podati odpor. O statuci podávaly osoby, které ji prováděly, relaci u věrohodného místa. Zde bylo učiněno také sdělení o odporu. Nabyvatel musil odporníka pohnati k soudu. Vyhrál-li spor, byla s ním provedena statuace nová (restatutio).

Vlastnictví nemovitostí pozbývá se z vůle stran propadením zástav, při zločincích konfiskací statků, promlčením, nepodal-li se odpor proti držbě nebo deskovému zápisu, v Uhrách proti statuci. I případy vyvlastnění se dosti záhy vyskytují. V 13. stol. vyvlastňuje se v Nizozemsku cizí pozemek pro stavbu kanálů a z královského rozhodnutí v Německu i půda pro hradby. V 14. stol. mohly se pro městské potřeby domy zabírat, a řády horní nutily vlastníky, aby za odškodněnou pozemek pro hory potřebný postoupili.

§ 26. Ssutí.

Byl-li statek v nedílu, mohly jej jen všechny nedílné osoby zcizovat. Činil-li tak pouze jeden z nich, zaručoval zástavou nebo rukojmím, že ostatní spolupodílníci k tomu přivolí. V rodu přemyslovském panující kníže spolu se svým strýcem dával svolení, aby se stalo nějaké darování. Někdy však, jako v Sasku, i blízcí dědicové, již oddělení musili ke zcizení svolovati. Nebylo-li svolení od nich

vyžádáno, mohli proti zcizení podati odpor. Zcizení se tím zvrhlo, a statek spadal na dědice. Církev mnohdy docílila, že proti ní se odpor podati nemohl. Svolení bylo potřebí i ku zcizení částečnému, zřízení léna, nájmu nebo zástavy. Někdy dávala se svolení, na př. při zástavě, jen na půl statku.

Nutila-li vlastníka ku prodeji nouze, nebylo svolení dědiců potřebí. Stačilo, že se jim statek nabídl ke koupi. Právo toto se zeslabilo později na retrakt. Dědic mohl v trh, který se o rodinném statku stal, vkročiti, nahradiv zaplacenou kupní cenu. V Čechách je to tak zvané ssutí z příbuzenstva (abscutere, abschitten). Zove se také právem bližšího (Näherrecht, Zugrecht, Abtrieb, droit de retenue, prawo bliższości). Ssutí připouštělo se pouze při statcích rodových, nikoli při statcích prací vyzískaných. Kdo chtěl jiného sesouti podle příbuzenství, musel sám míti právo dědické v místě, kde tak činil. Městský soud pražský nepřipouští v 16. století příbuzného v trh, poněvadž není s městem trpící, maje své městské právo jinde. Práva nelze také užiti, nabídla-li se oprávněnému před trhem nemovitost ke koupi.

Obdoba rozšířila právo retraktní také na jiné poměry. Markrabí Jan (1356) povolil Jihlavským, aby odkázané městské statky mohli od duchovních vykupovati. Měšťané i samo město vstupovalo v trhy, kde kupcem nebyl městský obyvatel (retractus ex iure incolatus). V Polsku vykonával se retrakt vůči cizincům. Soused mohl jej vykonávat o domech a pozemcích sousedních (r. ex iure vicinitatis), vlastníci o zcizených podílech vlastnických (r. ex iure condominiumi), majitelé dílců o prodávaných dílcích (r. ex iure congrui), lenní a vrchnostenský pán o zcizované nemovitosti lenní a selské, podle městského práva českého i dlužník o gruntovních peněžích, které věřitel někomu postoupil (Koldín H 22).

V Polsku vykonávala šlechta retrakt stavovský, byl-li statek zcizen nešlechtíci. Věřitel zástavní mohl tu vkročiti v trh, byl-li statek jemu zastavený prodán (r. ex debito anteriori).

Vykonávalo-li se více ssutí najednou, ssutí z důvodů silnějšího, z příbuzenství mělo přednost, v sousedství, bližší sousedství, mezi stejnými, kdo právo retraktní dříve vykonal.

Většina těchto retraktů platila po samém právu. Strany však si je smlouvou zřizovaly. Zpravidla měly pak formu práva překupního. Tu si je pak vedle prodavače mohl vyhrazovati i zástavní věřitel a důchodník, ba mohla je míti i osoba, která v budoucnosti list o něm měla ve svých rukou.

§ 27. Právo sousedské.

Sousedství domů nebo pozemků ukládá vlastníkům vzájemné ohledy. Soused nesmí na škodu souseda svého vlastnictví užití a někdy musí i leccos na svém vlastnictví trpěti. Poměry mezi sousedy jsou jakési soukromé policejní povahy. Vyskytují se mezi nimi obecně. Nevzniká z nich proto pro nikoho žádné speciální právo. Je tomu teprve, zřídí-li je některý soused výslovně pro souseda druhého.

Staví-li jeden soused, mají se stavbou sousedské poměry polepšiti, ne pohoršiti (Koldín, K 14). Voda dešťová s jednoho domu nemá stékati na dům druhý. Mezi domy má býti soutka. Co s o u s e d a o b t ě ž u j e (pece, vodovody, hnojové jámy), nemá se zřizovati poblíž hranic domu sousedova. Soused nemá sousedovi škoditi dýmem, zápachem a vodou dešťovou (Koldín 28). Řemeslníci, již ohně užívají, mají opatřiti, aby jiskry na sousední střechu nelítaly. Komíny jejich výhni mají býti nad krovy vysoko vyzdviženy. Lomozná řemesla mají se provozovati v těch místech, kde jsou od starodávna. Případl-li na takové řemeslníky dům jinde, na obtíž sousedovu řemeslo vykonávati se nemůže (K 37).

Ve vlastní zdi do cizího dvora o k n a zříditi se nesmějí. Povolili se to, nemá z nich býti vyhlídka. Prah oken ve stavení má až k očím sáhati. Tam, kde již okno jest, nesmí se však zastaviti. Soused, který staví, může na silnici nebo i na pozemku sousedově s t a v i v o a p o t ř e b n é n á ř a d í složití (Hammerschlags-, Leiterrecht, tour d'échelle).

Vlastník nemusí trpěti převislé větve domu sousedova, pokud mu škodu způsobují. Může je uřezati a si přivlastniti (p r á v o n a p ř e v ě s u, Überhangsrecht). To platí také o škodících kořenech. Vlastník stromu může však sám strom poraziti. Ovoce s převislých větví patří tomu, čí jest půda, kam spadne (p r á v o n a p ř e p a d, Überfallsrecht). Místně platila tu různá práva. Tak v českém městském právu měl vlastník, jehož stavení větve sousedova stromu poškozovaly, žalobu na vlastníka stromu, aby strom odstranil. Bylo-li to mezi pozemky, měl pán stromu větve oklestiti. Soused mohl však za svou škodu vzítí za vděk ovocem, které s těchto větví na jeho pozemek spadlo, poněvadž, jak praví Koldín, »takové ovoce těm podle práva náleží, kdož taková zastínění gruntů svých od stromů a štěpů souseda svého snášejí«. (Wer den bösen Tropfen geniesst, geniesst auch den guten).

Pro zemědělské pozemky platilo p r á v o s o u v r a t i. Na sousedově pozemku bylo možno pluhem obrátiti. Při starém trojpolním hospodářství nebylo k pozemkům cest. Při hospodaření musel přední pozemek dáti zadnímu cestu.

Hlava třetí: Ostatní práva věcná.

§ 28. Léno.

Středověké právo připoutalo půdu k osobě jejím užitkem, platem a službou, v lenním poměru vedle vojenské a dvorské služby i etickým svazkem. Při léně vše to je podstatné a v jedno splývá: beneficium, služba vojenská a dvorská a věrnost. Beneficium značilo statek, který přešel v něčí ruce z milosti. Stejný smysl mělo také precarium, než tento výraz utkvěl později na statku poplatném. Beneficium užívalo se spíše pro propůjčování vyššího druhu, jakým bylo obzvláště léno. Výraz feudum objevil se v západní Francii teprve v 9. století.

Při léně vyskytují se dvě osoby, l e n n í p á n (senior), v a s a l nebo m a n (homo fidelis, vassalus, man). Vasal sám může uděliti léno ještě dále. Pak je zde podvasal (valvasor). Lenní práva langobardské obmezovalo tuto subinfeudaci na dva stupně. Německé právo lenní při velkých lénech na tři stupně, ale jinak byla subinfeudace volná. Právní knihy (saské a švábské zrcadlo) stanovily lenní hierarchii o sedmi štítech. Každý stav měl svůj štít a podle něho měl i léna přijímati. Ale nedbalo se toho, a štíty upadly v zapomnutí.

Pro lenní poměr žádala se způsobilost aktivní (u lenního pána) a způsobilost pasivní (u mana). Způsobilí k lénu byli původně jen rytíři v širším smyslu, osoby, které žily po rytířsku. Jenom tyto osoby mohly služeb vojenských žádati a je konati. Absolutně byli nezpůsobilí, kdo byli v exkomunikaci a říšské klatbě, jakož i židé. Pasivně nezpůsobilí byli měšťané (aspoň pro počátek), sedláci, duchovní, nemocní, mrzáci a ženy. Ale brzy připouštěly se výjimky. Aktivně i pasivně způsobilí byli duchovní hodnostáři, aktivně města, pasivně nemocní a ženy. Nemocní a ženy museli však za sebe postaviti osobu způsobilou, aby za ně lenní služby konala. Léno, které přecházelo na ženu, zvalo se léno ženské.

Jako léno mohlo se dáti všechno, co užitek přinášelo. V první řadě byl to majetek nemovitý, statky šlechtické (feuda nobilia), selské (f. ignobilia), budovy (f. aedificii), hrady (f. castrum). Než i netělesné věci mohou se v léno dávat, tak práva výsostná nad některým územím (léna korouhevní u světských, žezlová u církevních knížat) anebo jen jednotlivá práva výsostná, regály, cla, úřady, práva na opakující se dávky, příjmy komory a sklepa, příjmy kostelů, oltářů, ba i sama držba zástavní (f. pignoratitium).

Léna vznikala investiturou (infeudatio) nebo vydržením. Investituru předsevzal buď pán sám ze svého jmění (f. datum) anebo ze jmění, které mu příští man za účelem investitury odevzdal (f. oblatum). Investitura rozpadávala se na dva akty, propůjčení a holdování. Pán propůjčuje léno, odevzdává manovi symboly investitury, korouhev nebo žezlo, rukavici nebo ratolest. Man holduje svému pánovi, přísahaje mu věrnost, skládaje mu homagium a slibuje, že mu bude »treu, hold und gewärtig« (Hulde schwören). Man kleče, klade pak ruce své do rukou svého pána (Hulde thun). Léno udílí se na lenním soudě (curia feudalis) před many. O investituře sepíše se lenní protokol (list lenní), obsahující prohlášení pánovo o propůjčení léna, dále lenní revers, obsahující prohlášení manovo o jeho přijetí (literae reversales), pak seznam lenního statku. Propůjčení se může i léno, které se teprve v budoucnosti uprázdni (Eventualbelehnung). I více osobám může se léno udělit a to buď k podílu (Mitbelehnung) anebo všem ku společné ruce (Gesamtbelehnung).

Vydržením nabývalo se léno, měl-li je kdo v držbě a konal-li lenní služby po jistou řadu let (10 až 20 nebo 30 let).

Osoby lenního svazku mají svá práva a povinnosti. Povinnosti jednoho jsou právem druhého. Oba jsou si zavázáni k věrnosti. Kdo věrnost poruší, ztrácí právo na povinnost druhého. Man má povinnosti vojenské (Heerfahrt) a dvorské (Hoffahrt). Man má právo na lenní statek. Má k němu lenní držbu (Lehengewere). Pokud jde o léno prodejné (f. venale), může je prodati. Právo pánovo se tím nepohoršuje. Léno přechází nezměněno na nového nabyvatele. Není-li zcizení možné, zbývá jenom lenní dispozice, propůjčení léna v další léno. Jako zcizení, jest i zastavení léna zapovězeno. Toliko příjmy po čas držby dosavadního držitele mohou být zabaveny.

V dávné době nebyla léna dědičná. Musila se u každého nástupce obnoviti. Toto obnovování zůstává, i když dědičnost se vyvíjí. Do roka a dne po smrti pána nebo mana musí se za obnovení

léna žádati. Léno přechází zpravidla na mužské potomky, není-li jich, na příbuzenstvo pobočné, ženská léna i na ženy.

Léna zanikají zejména zcizením a alodifikací, změnou léna v allod. Zvláštní lenní způsob zániku léna je felonie. Libri feudorum uvádějí jako její důvody, že se lenní povinnost nebo přísaha odepře, že se pán v poli opustí, že se zradí, že se násilí a těžká urážka na něm spáše, že se léno neobnoví, že se zcizí, na něm špatně hospodaří a p.

V zemích českých bylo známo zřizování lén již od 11. stol. Od 13. stol. rozšířila se léna značně, ač do stavovské organizace nevnikají. Lenní statky byly po zemi rozptýleny. Nejmohutnější byl svazek manů biskupa olomouckého. Biskup Bruno založil tu v 13. stol. lenní organizaci po způsobu manů magdeburských. Vytvořily se pro ni zvláštní zásady. Man měl povinnost, aby přikoupil ku lénu statek v hodnotě polovice, později jedné třetiny léna (manství přikoupené, zpupné). V přikoupených manstvích nastupovaly i dcery. Manství uděloval biskup s povolením kapitoly. Man vedle vojenských povinností platil roční dávku, nejdříve v obilí, později v penězích. S povolením biskupa mohlo se léno prodati. Později bylo možno je zastaviti a testamentem o něm pořídit.

V době lucemburské připadla ke koruně české mnohá léna za hranicemi. I začal se činiti rozdíl mezi manstvími předhraničními (f. intra curtem) a manstvími zahraničními (f. extra curtem). Manství předhraniční zapisovala se do desk dvorských. Pro léna zahraniční byly desky zvláštní, vedené od 14. stol. hejtmanstvím lén německých. Deskami dvorskými se manství převádělo, zastavovalo, věnem dávalo a pro nápad po smrti zapisovalo. Král musel však dáti k tomu svolení. Nebylo-li dědiců, aniž přátel nedílných, spadalo manství na krále. Král na výprosy jiným osobám po své libosti je zapisoval. Manství, která na něho pro viny spadala, obracel však s radou panskou na obecné dobré.

Stalo-li se manství statkem zpupným, jak to bylo při mnohých manstvích po bitvě na Bílé Hoře, vymazala se z desk dvorských a zapisala v desky zemské.

I do Polska přešlo právo lenní ze západu, ale málo se udrželo. Šlechta měnila léna v statky zemské, a zákon sám to potvrzoval. V Uhrách lenní zřízení se nevyskytuje. Úkol jeho částečně přejímá královská soustava donační.

§ 29. Nájem.

Kdo ve svých rukou velkou plochu shromadili, potřebovali cizí síly, aby ji vzdělali. Dávali ji v užívání svým lidem nesvobodným, anebo uzavírali o tom i úmluvy s lidem svobodným. Prameny označují tyto poměry různými jmény. V nauce německé je pro ně obvyklý výraz »Leihen«, ve francouzské »Tenures«, z Koldína (L-7) береме pro ně české pojmenování »n á j e m«, poněvadž se při nich zpravidla za užívání úplata skýtala. Podle osob, které tuto úplatu dávají, podle účelu, kterému půda slouží, a podle doby, jak dlouho užívání trvá, dělíme tyto nájmy na nesvobodné, svobodné, městské a časové.

a) Nájem nesvobodný.

Nájem činí nesvobodným nesvoboda nájemníka. Je osobně odvislý od svého pána. Stupněm nesvobody stupňovala se i jeho odvislost. Otrok jest jen pánovým sluhou, a užívání pánova statku jeho službou. Polosvobodní a římské koloni mají již statek ve svém užívání a mohou jej v oblasti panských dvorů zcizovati. Statek jejich zove se »hereditas« a přechází na dědice. Osobní odvislost jeví se v pánově právu nad osobou (věrnost, poslušnost, kázeň), v záповědi stěhování a testování a v pánově povolování ku sňatku. Podle míry odvislosti řídí se i platy a služby, které se za propůjčení statku konají. U nesvobodných stanoví je libovůle pánova a teprve později obyčej. U polosvobodných a kolonů jsou hned z počátku pevně vytčeny.

Než propůjčování statku vede také u nesvobodného k jeho právu na statek. Ale právo toto visí na pánově libovůli. Po smrti nesvobodného spadá statek na pána. Nesvobodný nemůže jej prodati, darovati a odkázati. Jeho ruka je pro právní disposici mrtva (manus mortua). Pán vybírá si z jeho dědiců, koho si pro statek vyvolí. Ale posléz nechává jej i nesvobodnému dědičně, aby mu ze statku neprchl. Spokojuje se z nápadu jen dílem pozůstalosti a na konec jen nejlepším kusem dobytka. Tato dědičnost, jako v Tyrolsku, dociluje se i účinnou snahou nesvobodných.

Užívání panského statku dostává i svobodný. Je-li však jeho statek včleněn v organisaci panských dvorů, poměry ostatních uživatelů působí tu i na stav svobodného. Rozdíly mezi nesvobodnými, polosvobodnými, i kolony časem mizí. Stávají se z nich osobně i věčně vázaní panští nevolníci. V stav těchto nevolníků upadají docela i ti, kdož dosaváde byli svobodní. Poměry zhoršují se zejména od 15. sto-

letí. Kolonisace se více neděla. Síly bylo dostatek. Cena její klesla. Sedláci byli osobně odvislí. Nemohli se stěhovati, platili při sňatcích poplatků a z pozůstalostních nápadů dědickou daň. Prodeje pán více neschvaloval, ale za to vykonával při něm své právo předkupní.

K stejnému vývoji docházelo i v z e m í c h č e s k ý c h. Nevolníci seděli tu na cizí půdě, odvádějíce vrchnostenské platy a konajíce roboty. Povinnosti jejich nebyly vyměřeny. Vrchnost mohla žádati služeb jakýchkoli. Vedle robot vrchnostenských musily se konati i roboty zemské. Nevolníci byli o s o b n ě o d v i s l í. Nemohli se stěhovati. Sirotám a vdovám jejich dávaly vrchnosti manžely po své libovůli. V tuto odvislost osobní přicházel i nesvobodný, jenž na sebe vzal statek poplatný a robotný. Statek vrchnostenský přecházel nejprve na přímé potomky, ne na poboční příbuzenstvo. Některá vrchnost vzdala se však odúmrtí, a statek mohl se volně zcizovati. Někde tak učinila za dvojnásobné platy a zmnožené roboty. Statky směly se odkazovati jen lidem téže vrchnosti, ne přes pole. Přespolní osoby musily se na statku usaditi nebo jej domácí osobou osaditi. Odkazem nesměl se statek dělit.

Po válkách husitských vzdávaly se vrchnosti svých odúmrtí již zřídka. Kde však jich nebylo, zůstalo i při prodeji. Nový kupec musil se však do gruntovních register dáti zapsati. Vrchnost bděla nad řádným hospodařením na statku. Trestala ty, kdo špatně hospodářili nebo při úspěšném hospodaření dobytka nepřikupovali. Zemská zřízení a selské řády nutily špatné hospodáře, aby se vyprodali. Sama vrchnost mohla posléze i statek jinou osobou osaditi. Bránila také sedlákům, aby svého dobytka ven z panství neprodávali.

Poněvadž na platy a roboty nebylo listů, zvětšovala je vrchnost po své chuti. Pokud se platily dávky peněžné, klesající hodnota peněz sedlákům prospívala.

Po bitvě na Bílé Hoře vzrůstající moc šlechty, i její snaha po zemědělské velkovýrobě zhoršila selské postavení. Šlechta chtěla mítí statkový důchod ne více z odváděných platů, ale ze samého výnosu půdy. Robotní povinnosti selského lidu proto zvětšovány. Nouze o pracovní sílu utužila záповědi stěhovací. Vrchnost nutila sedláky, aby jí své děti na výběr pro službu předváděly, a bránila, aby se dávaly na řemeslo a studie. Prodej statků se zakazoval. Sedlák, který špatně hospodářil, mohl se odsaditi. Kde bylo právo na odúmrtí, jen děti nebo blízcí příbuzní mohli statek dědit. Statek dědila jen jedna osoba, dávajíc výbytné dědicům ostatním. Ke konci 18. století byl dědicem syn

nejmladší. Všechny tyto statky zvaly se statky nezakoupenými na rozdíl od statků zakoupených, které povstaly z nájmu svobodných.

b) Nájem svobodný.

Již v době římské vyskytoval se nájem městských pozemků in perpetuum nebo na sto a více let (*perpetua conductio*). Také řecké právo znalo nájem dědičný. S oběma souvisí tvary císařského zákonodárství římského *ius perpetuum* a *ius emphyteuticum*. Obé splynulo později v *emphyteusis*. Tato byla dříve jen časová, pouze při císařských pozemcích možná, ale později dědičná a také u soukromých pozemků přípustná. Chtěl-li emphyteuta zciziti, potřeboval k tomu svolení vlastníka, který vybíral při tom 2% z kupní ceny nebo z hodnoty věci. Vlastník mohl však vykonati také právo předkupní. Vlastníkovi platil se za užívání věci roční plat (*canon*, *vectigal*, *pensio*), který vázl na pozemku a přecházel i na nástupce.

Ještě podle dědičného nájmu římských pozemků městských dávány byly v 6.—8. století v jihozápadní Francii hlavně církví pozemky v dědičný a volně zcizitelný nájem, *salvo iure ipsius sancti*, kterému půda patřila. V severní Itálii navázalo se v 10. století při dědičných nájmech již na *emphyteusis*. Nabývala se investiturou pomocí hůlky, někde *per cartam*. Později sepisoval veřejný notář o investituře list (*breve*). Od 12. století zval se takovýto poměr v Tyrolsku *locatio perpetua*, německy *Erbrecht* nebo *Zinslehen*. Již v době francké vytvořila se ještě jiná forma, která se půda jiným v užívání propůjčovala. Byla to *precaria*, která z přízně pánovy trvala do jeho vůle. Byl jich trojí způsob. Buď pán pozemek sám dával (*precaria data*), přijatý pozemek nebo jeho díl vracel (*pr. oblata*) nebo ku vrácenímu pozemku jiný přidával nebo přijatý pozemek jiným vyměňoval (*pr. remuneratoria*). Půda dávala se jiným, aby se pro zemědělství nebo vinohrad získala. Někdy propůjčovala se na čas života, někdy na dva, někdy na tři životy, někdy dědičně. Zcizení její někdy se zapovídalo, někdy propouštělo. Kdo *precarium* obdržel, odváděl z něho naturální dávky, z vinohradu víno, někdy konal i roboty. *Precarium* přijímaly osoby svobodné.

Na všechny tyto vzory mohl se připojiti svobodný nájem, který se v Střední Evropě od 12. až do 13. století rozšířil. Nesvobodný nájem mohl k němu dáti popud, když osobní poměry nevolníků se zlepšily. Mnohé z nesvobodných nájmu přetvořily se v nájmy svobodné.

V 12. století stalo se tak v Erfurtě. Arcibiskup mohučský dal svým nesvobodným lidem svobodu a prohlásil jejich statky za svobodné. Zvaly se a také jinde »Freigüter, Freirechte« a plat, který platili, »*liber census*« (»*Freizins, Freigeld*«). Někde, jako ve Švýcarech, svazek panských dvorů se rozpadl. Nevolníci se osvobodili. Také z krátkodobých nájmu mohly povstati nájmy dlouhodobé. Nutily k tomu důvody hospodářské. Půda mohla se využiti jen prací a věnovaným kapitálem. Obé vlastníkov, zejména církvi, scházelo. Osoby kapitálově silné, šlechtici, měšťané, sedláci, i židé přejímali proto půdu na svobodné nájmy.

Získané právo zvalo se *ius hereditarium*, *civile*, *castrense*, *burgense*, *emphyteuticum*, německy *Baurecht*, *Burgrecht*, *Erblehen*, v rakouských zemích později *Beutellehen*. V Čechách plat *purkrechtní* nebo úroční. Pronajímá se jím, jak praví Koldín (L. 7) nemovitost někomu a jeho potomkům pod jistý plat, aby ji věčně užíval a jiným zdědil. V rakouských zemích dobře se rozlišuje tento nájem od nájmu nesvobodného, který jest nájmem »*nach Hofrecht*«, svobodný nájem však »*baurecht nach Landrecht*«.

Svobodný nájem zřizuje vlastník, se svolením lenního pána i man. Sepisuje se o tom *listina*. Od 13. století počínaje vzniká v zemích rakouských i z á k u p e m. Pánovi dává se zaň peníz. Nájem je dědičný, ač posloupnost bývá různě stanovena. Někde dědí jen synové. V Tyrolsku musil dědic nájemníkův, na kterého nájem spadl, právo pánovo znovu uznati. Někteří pánové to ještě sesílili. Nájem musil se jím každoročně nebo aspoň po určité době vzdáti, aby jej pak téže osobě znovu propůjčili.

Se svolením pána lze nájem zciziti. Děje se to před nájemním pánem, který na nového nabyvatele klade ruce. Je-li pán nepřítomen, vzdává se mu nájem písemně a prosí se, aby jej propůjčil nabyvateli novému. Kdo nájem pouští, platí pánovi »*ablait*«. Kdo ho nabývá, »*anlait*« (návod). Ve Švýcarsku bylo zcizování volné. Nájemník mohl dáti své právo v podnájem.

Platy byly buď naturální nebo peněžité, od 14. století zpravidla peněžité. Naturální platily se z úrody, zvířat a drůbeže nebo také v průmyslových výrobcích. Někde konaly se i malé roboty. Prodlení nájemníkov mívalo za následek zvyšování dlužného platu, posléz i odněti nájemného statku. Placení zaručovalo se také rukojměmi a vedlejší zástavou. Připouštěla-li některá práva, jako brněnské, pro zadrželý plat zajímání svršků, mohlo se to díti jen na poplatném statku.

Formou svobodného nájmu byly také vesnické lokace. Začaly již na začátku 12. století v Holandsku. Půda dosud nevzdělaná měla být hospodářsky využita. Byla rozměřena na lány určité velikosti. Z každého lánů bylo platiti malý peníz a odváděti obvyklý desátek. Někdy byla poskytnuta svobodná léta. Kdo lokaci prováděl (locator), dostával několik lánů svobodných, rychtu, krčmu, mlýn a jiné ještě výhody. Osadníci měli právo na volný odchod a za dávku i volný prodej. Jejich majetek přecházel na dědice. Kolonisace šířila se v Německu a zejména v krajích, osedlých Slovany, Prusy a Litvany. Původně užívalo se jen domácího obyvatelstva, ale později obyvatelstva cizího. Tak povstala u Magdeburku osada na právu holandském, Prusko osídlilo se právem chelmským, slovanské kraje právem flanderským a flámským.

Ius teutonicum nebo *emphyteuticum*, nebo *purkrecht*, jak se toto právo v českých zemích zvalo, přivádělo do nich novou zemědělskou formu, svobodný nájem. Byl protivou osadám na české právo s nájmem nesvobodným. Pro jeho platy užilo se v Čechách nové hospodářské jednotky. Je to lán různé velikosti. Půda se podle něho rozměřila. Jméno jeho se vzalo z německého slova »Lehen«. Kde byly lány, tam již slovo to značilo, že je tam svobodný nájem. Byla to svoboda, jak se v listinách pravilo, jakou mají Němci. Podle nové formy i mnohé české vesnice změnily se na svobodné nájmy. Zpravidla odpadly při tom dosavadní roboty. Také ze zemských robot sešlo. I zdá se, že panovník musil dáti k takové změně své svolení. Právo nájemníkové bylo dědičné. Rozšířilo se na všechny descendenty, a také vdova ho byla účastna. Po válkách husitských přistoupila k němu i volnost pořizovací. Zcizovati a zastavovati mohlo se jen s pánovým svolením. Nedal-li pán svého svolení, mohl mu nájemník svůj nájem vzdáti a domáhati se na něm náhrady toho, co na nájem vynaložil. Někdy mohlo se zciziti jen obyvatelům určitých míst, osobám selského stavu, nikoli osobě šlechtické. Někdy bylo zcizení volné, ale pán měl právo předkupní.

Změna nesvobodného nájmu ve svobodný nebo nově jeho založení dělo se také zákupem. Svobodný nájem zakupoval se za peníze. Zval se proto v Čechách *zákupem*, také *podací* m od podatků, které při něm bylo platiti. Podle zákupu říkalo se sedlákům se svobodným nájmem »sedláci zakoupení«. Jejich práva nezapisovala se do vrchnostenských register, nýbrž o vesnických soudech do knih gruntovních.

Ve 14. století mnoho již rozmáhá se svobodný nájem v českých zemích i mimo vesnickou lokaci. Říkalo se mu *vyasažení* nebo *pronájem* gruntu pod roční úrok (expositio sen locatio bonorum sub annua pensione) nebo braní jich pod úrok. I naturální dávky, které bylo platiti, zvaly se podle úroků úročni (husy, slepice, vejce úročni). Vedle těchto dávek a platu sypného (ospy) odváděl se dvakrát do roka z každého lánů plat peněžité. Nájemníkům bylo také platiti berní královskou podle jejího uložení a tu a tam konati roboty. Kdo platili *purkrecht*, zvali se *purkrechtníci* nebo i *purkrechti* a jejich dědiny *purkrechtní*.

Ačkoli mlýny, zejména v dávnější době, byly také v nájmu nesvobodném, zpravidla dávány byly na nájem svobodný. Vrchnost platil se podle počtu kol peněžité plat, odváděly se naturální dávky, drůbež, vepřový dobytek, sýr a máslo (mléčné), a mlelo zdarma určité množství obilí. V nájem dávána také $\frac{1}{2}$ nebo $\frac{1}{3}$ mlýna, měl-li užitek z druhých dílů zůstatí vrchnosti. Zpravidla zřizovala mlýn vrchnost, někdy společně s mlynářem. Vyhořel-li mlýn, dala vrchnost dříví, potahy a lidi, mlýn však musil vystavěti mlynář. K mlýnu patřila vodní díla, rybník, hráze, jezy, stoky. Mlynář měl v rybníce nebo v řece rybolov, obyčejně však jen menšími rybářskými nástroji. Za mletí vybíral mlynář obvyklou srážku ze semletého obilí, v ý m e l e k. Na obyvatelstvu vrchnostenské vsi lpělo n u c e n é m l e t í. Nemohlo své obilí nikde jinde mletí než v panském mlýně. Mlýnů byly rozmanité druhy, kromě vodních také na lodích, mlýny větrné, mlýny na olej, slad, vápno, rudu, sádru, brusírny, pily. V Čechách byla při nich také valchovna, stoupy, kola na rýžování zlata a pod.

Jako zvláštní druh dědičného nájmu vyvinulo se i právo *horenské* nebo *vinické*, *perkrecht* (*Bergrecht*, *ius montanum*), zejména v zemích českých a rakouských. V Čechách dal k němu popud Karel IV. Hory kolem Prahy byly rozměřeny na vinice určité velikosti. Těm, kdo vinice vysadili a vyštěpili, dáno 12 svobodných let a jeden rok berní svobody. V 13. roce bylo jim platiti z každé vinice králi vinný desátek a jeden džber vína. Později dávky počítaly se z korců vinice. Změnily se v dávky peněžité, které však královská komora mohla zvyšovati.

Plat z vinice zval se *perkrecht* nebo *grundrecht*, v Čechách také právo horní a zemní. Držitelé vinic zvali se *Berggenossen*, v Čechách *perknosové*. Již v 15. století bylo v Čechách možno viničný plat vykoupiti. Viničnými pány byl král, kapitoly, kláštery, obce,

šlechtici a měšťané. Se svolením viničného pána mohl se nájem zciziti. Pán mohl však vykonati právo předkupní. Za peníze, kterými byl viničný nájem koupen, vyhražovalo se právo předkupní i vůči odkazníkům. Nebyli-li plat zapraven, mohla se vinice vyzdvihnouti a pán v ni se uvázati. Právní akty, týkající se viničného nájmu, projednávaly se nejdříve před staroměstskými konšely a zapisovaly do městských knih pražských. Později děly se před perk-mistrem, úředníkem nad viničnými horami, a jeho konšely a zapisovaly do zvláštních knih viničných. Na Moravě bylo třeba prodej oznámiti hornému a zapsati jej do register horenských. Kdo se k těmto registrům nedostavil, měl o svůj vinohrad přijíti. Vinohrad mohl se zastaviti s užitkem nebo bez užitku.

c) Nájem městský.

Když v Německu vznikala města, větší část jejich půdy patřila biskupstvím, klášterům a bohatým městským patriciům. Patriciové měli tu své allody. V Gandu byl na takových domech nápis »Vrij Huis. Vrij Erve«. Tito vlastníci, třeba bohatci, neměli dostatek kapitálu, aby město vybudovali. Zkvétající obchod a řemeslo jej poskytlo. Forma podobných poměrů vznikla již na venkově v různých druzích nájmu. Bylo možno si vybrati. Lépe než časovým nájmem připoutal se řemeslník k městu svobodným nájmem, který přecházel i na jeho dědice. V Štrasburku volil se i nájem časový 60—100 let, ale pak vymizel, ustoupiv svobodnému nájmu dědičnému. Nájem tento zove se *ius hereditarium, emphyteuticum, civile, forense*, nebo trvalé držení *iusto locationis titulo*, německy obzvláště *burgrecht, weichbild*.

Pánem, který nájem zřizoval byla buď církev, obec, někdy i universita (Heidelberg) a měšťané. Předmětem byl zprvu pozemek, na němž se teprve dům měl vystavěti, případně i pozemek zemědělský, později i dům sám, krámy, kotce, loubí, boudy, stoly a lavice. Rozdíl mezi stavebním pozemkem a domem činí se často. Pánovi patří stavební pozemek (*domistagium, hofstat*), nájemníkovi, který provedl stavbu, vystavěný na něm dům. Dům tento, poněvadž se jím stavební pozemek opravil, zove se »oprava« (*Besserung, amelioratio*). Brněnská práva překládají tak i do latiny řecké slovo *emphyteusis*.

O městském nájmu vyhotovoval se list, někdy dva listy, jeden pro pána a druhý pro nájemníka. Nájem děl se také před soudem nebo městskou radou a zapisoval do městských knih.

Nájem byl dědičný a zcizitelný, v některých městech flanderských bez svolení pánova, v německých městech s jeho svolením. Pozemek vzdal se pánovi, a pán jej žádané osobě propůjčil (*resignare et iure hereditario concedi rogare*). Ve flanderských městech disponuje se »opravou« volně (*domus sine domistagio*). Kde bylo zcizování volné, měl pán retracts nebo právo předkupní. Ve flanderských městech mohl nájemník dům také sám zavaditi a dále pronajati. Při převodu a nápadu platil se pánovi poplatek (*Ehrschatz, laudemium, droit de mutation*). Se zcizitelností šla i hojná dělitelnost. Dům dělil se na díly ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$) a také tyto díly na dílce.

Plat (*census, pensio, cens, burgrecht, erbzins*) byl buď peněžité nebo vedle toho také naturální (*kapouni, kuřata*). Když se městské pozemky všechny již zastavěly, byl jenom peněžité. Byl-li plat promínut, neměnil se tím poměr mezi pánem a nájemníkem. Za plat ručily všechny, i nové domy na pozemku vystavěné. Časem prohlásily se městské nájmy za vykupitelné. Nájemník mohl dům od svého pána vykoupiti, tak že se stal jeho vlastníkem. V Lubeku stanovila to městská rada již v století 13., a strany samy přijímaly již o výkupu pevné sazby do svých listů a městských zápisů. Časem zapomínalo se také na odvislost nájemní. V platu vidělo se pouze zavazení nemovitosti. Stoupající renta pozemková vedla k jiným formám. Při dědičném nájmu neměl pán z ní ničeho. Přistoupil proto k nájmu krátkodobému, který mu ji zajišťoval.

Také právo, na kterém v českých městech měšťané usedali, byl svobodný městský nájem. Hověl jejich osobní svobodě, dědičné držbě a hospodářské samostatnosti. Městské domy přecházely pouze na přímé potomky, nejvýše mohly zachovány býti manželce. Nebylo-li dědiců, spadala pozůstalost na krále. Městské domy nebylo lze zcizovati, a byl to teprve královský privilej, který to povolil a volné pořizování propustil. Na Moravě musil se v královských městech platiti roční plat z domů a pozemků. V českých městech královských splýnul tento plat později s městskou pomocí, která se králi odváděla. V poddanských městech konaly se také ještě nějaké menší roboty.

d) Nájem časový.

Při časovém nájmu činí se rozdíl, zda jeho předmětem jest nemovitost, která nese nájemníkovi plody, nebo nemovitost, která jako dům se prostě užívá. Pozdější nauka mluví v prvním případě o *pachtu*, v druhém o *nájmu*.

Časový pacht byl obvyklý již v 12. století. Když vrchnostem jejich dvory málo vynášely, dávaly je do pachtu svým správcům, v l a d a ř ů m (Meier). Pacht jejich byl časový, ale vladaři udrželi se v něm někdy i dědičně. Jiným osobám dávaly se pachty na dobu určitou nebo neurčitou. Vrchnost si tu pachtýře ještě zvláštním slibem zavazovala, aby jí z pachtu neodešel. Pachtýř přejímal na sebe udržování a zlepšování budov. Mohlo se mu na to i pachtovně snížit. Pachtovně bylo zpravidla sypné, obilní dávky. Mohl býti smluven také nápolek (Halbpacht, v jižních zemích colonia partiararia) na polovici užítku pachtýře a propachtovatele. Stejně s pozemky dával se do pachtu také dobytek (Viehverstellung). Přijímal se za plat na výživu, hlídání a užitek. I tu mohl smluven býti nápolek. Také mlýny dávaly se v časové pachty, v Čechách docela i jednotlivá jejich kola. V časovém pachtu bývaly i vinice.

V městech přišlo se k časovému nájmu z nájmu dědičného. Šlo se tu také po stopách zástavy užívací. Věřitel užíval domu na místě úroků z půjčeného kapitálu. Když stoupala hodnota domu, odpočítával nějaký díl užívací hodnoty na kapitál. Forma blížila se nájmu, prohlašovala-li jedna strana, že půjčuje kapitál, a druhá, že pronajímá dům. Zpravidla i při zástavě užívací šlo věřiteli hlavně o nájem. Měť na př. mítí dům v užívací zástavě až do své smrti. Při tom užívalo se i výrazů, že věřitel má bydlet v domě sine censu. Také se užívací zástava s nájmem kombinovala. Věřitel měl držeti dům až do zaplacení zástavní sumy a po té určitou dobu let anebo doživotně za nájemné.

Zpravidla připojil se však časový nájem na nájem doživotní. Přejít na dědice se při něm buď zapovídal nebo jen za vyšší nájemné připouštěl. Byl to dřívější nájem dědičný, který přizpůsobil se poměrům novým (ius emphyteuticum ad tempora vitae). Někde, jako v Štrasburku, sahalo se ke starému vzoru nájmu na 60—100, ba až 200 let.

Při doživotním nájmu stávalo se často, že se na pozemku pronajatém měl dům teprve vystavěti. Byla-li pánem pozemku církev, dával nájemník již napřed vystavěnou budovu církvi darem. Jinde se však stanovilo, že se má vystavěná budova po skončení nájmu odhadnouti a majitel pozemku že má dáti za ní náhradu. Nechtěl-li jí dáti, mohla se stavba strhnouti a jinak jí naložiti. Poněvadž stavby byly tehdy dřevěné, mohlo se tak snadno státi. Nájem i vystavěný dům mohl nájemník na jiného převésti. I zde jeví se ještě souvislost se starým nájmem dědičným, že vlastníkově »Ehrschatz« bylo třeba zaplatiti.

Pronájemce měl právo osobu pochybné pověsti, kterou nájemník do bytu přijal, z domu odstraniti. Na pronajatém pozemku mohl nově stavby prováděti a nemusil za to nájemníka odškodniti.

Z doživotního nájmu vyvíjí se vzrůstem populace nájemkrátkodobý. V Kolíně jest nájem časový ve 12. století úplně vyvinut. Smlouvy uzavírají se na 4—12 let. Skytá se habitatio domus. Dům sám zůstává vlastníkově. Tím se tento nájem podstatně rozlišuje od dřívějšího nájmu dědičného. Nájemník má sice stále držbu svého nájmu, ale je to již jen držba práva. Dům zůstává v držbě vlastníkově. Nájemník má jen právo užívací. Poněvadž i při něm má nájemník držbu, nemusí novému nabyvateli domu ustoupiti (Kauf bricht Miethe nicht). Než vliv římského práva, zejména v městech, značně tu postupuje. Podle něho začíná se v nájmu jen obligační poměr spatřovati. Nový nabyvatel domu může nájemníka odstraniti. Strany chtějí proto účinek tento vyloučiti. Pronájemce zavazuje se nájemníkovi, že pronajatého domu neprodá.

Také čtvrtletní výpověď nájmu se již vyskytuje. Dává ji vlastník, potřebuje-li domu pro sebe.

I v Čechách vyšel časový nájem z nájmu dědičného. Formuláře užívají tu stejných výrazů, jenže s časovým obmezením (expositio bonorum ad certos annos).

§ 30. Reální břemena.

Jednotliví nájemníci konali při nájmech platy nebo služby těm osobám, od nichž měli své nájemy. Pozdější romanistická pravověda dala těmto platům a službám jméno reální břemena (onera realia) a učinila z nich samostatná práva. Stalo se tak neprávem. Vlastník, který zřídil nájem, oddělil kus svého vlastnictví, pro sebe s určitým právem a pro nájemníka s určitou povinností. Obě tvořilo obsah věcného práva, které tak povstalo. Platy a služby nájemníkovy a vlastníkovy právo na ně tvořily jen část tohoto práva. Nesprávné bylo, vylučovaly-li se z tohoto práva a konstruovaly-li se samostatně. Nesprávné povstaly tu právní poměry dva, ačkoli i na straně vlastníkově, i na straně nájemníkově byl poměr toliko jeden, zřízený nájem. O reálních břemenech bylo možno mluvit teprve tehdy, když platy a služby nájemníkovy ztratily souvislost s vlastnictvím pánovým, stavše se pouhou závadou držené nemovitosti.

Takovými reálnými břemeny byly pozemkové činže nebo platy, pocty, roboty a desátky. Pozemkové platy byly buď naturální nebo peněžité. Naturální byly obilní, kuchyňské (dobytek, drůbež) a řemeslné (z domácí výroby). Peněžité placeny byly v penězích buď hned od počátku, anebo to byly výkupné sumy dřívějších dávek naturálních. Pocty byly dávky převodní (laudemium), úmrtní (mortuarium) a kancelářské. Roboty byly měřené a neměřené, Měřené, byli stanoven pracovní výkon, jeho čas a výše pracovní síly. Neměřené, byli určeni jen počet pracovních dnů. Roboty byly ruční a tažné. Ruční záležely v pracích na poli, vinohradě, stavbě, cestě, v lese, v domě (v kuchyni, při stříhání a mytí ovcí, krmení a ošetřování psů, na přadlech), při honbě a rybolovu, na lodí a k posilkám na soudě. Tažné týkaly se svážení obilí, dříví, soli a p. Desátky platily se buď vrchnosti nebo církvi. Byl to 10., někdy 11., 20. a 60. díl užítku. Mnohé desátky pocházely již z doby římské. Se statky římských kolonů přešly na majetek královský a dary jeho na majetek církevní. Církev desátky, které tu již byly, ještě rozšířila. Podle práva židovských Levitů žádala od věřících 10. díl úrody. Francké zákonodárství tuto povinnost uznalo a zavedlo v Itálii desátek jako daň církevní. Papežové vybírali desátek z církevních důchodů pro kacířské výpravy a pak pro své potřeby, později i pro potřeby královské a zeměpanské. Státní moc to zlomila. Vybírala tyto dávky sama pro sebe. Reálním břemenem byl desátek, pokud na zvláštním titulu spočíval. Byl velký z obilí, malý z ovoce, krvavý ze zvířat. Odváděl se také z mléka, sýra, másla a při mýtění lesa z klučí.

Vlastním reálním břemenem jest renta. Na ní můžeme sledovat, jak se osamostatňovala a z dřívějšího věcného obsahu práva pánova a nájemníka vyšla. Přispěly jí k tomu důchody, které se věnovaly ve prospěch církve. Nejdříve užilo se k tomu staré formy. Pozemek se církvi daroval a od ní zase se závazkem přijal, že se jí bude z něho plat odvádět. Vlastník mohl to však tím způsobem provést, že nemovitost svou prodal a při tom plat pro sebe si vyhradil, který pak na církev převédl. Se svolením nájemního pána převáděl se také nájem a jeho nabyvatel se zavazoval, že vedle platu nájemního církvi ještě zádušní plat bude platit. Brzy se věc zjednodušila. Vlastnictví se nepřevádělo. Vlastník plat pro církev ze své nemovitosti hned zřizoval. Také dával se kapitál tomu, kdo vlastnictví měl, aby pro církev zádušní plat zřídil. Když se to dělo pro osoby soukromé, byla to již renta. Vlastník přijímal kapitál a zavazoval se jí platit tomu, kdo kapitál dal. Východ z dědičného nájmu nebyl snadný. Strany často ještě

k němu se vracely, když ne nájem, jen rentu chtěly zříditi. Dědičný nájem měnil se v rentu i tím, že vlastník nájemní plat jiným postupoval. Na vlastnictví se při tom však již zapomínalo.

Názvy pramenů pro rentu jsou rozmanité. Z dědičného nájmu bere si z počátku jméno Burgrecht, Grundrecht, Grundzins, francouzsky se značí již od 14. století jako rente, německy od století 15. Ewiggeld, Ewiggülte, latinsky census, pensio, redditus, česky roční holý plat věcný (census annuus nudus perpetuus) nebo úrok.

Zřízení renty dělo se vzdáním na soudě nebo před městskou radou a zápisem do městských knih. Vydával se o tom soudní list. Vlastník, vzdávaje důchod své nemovitosti, kus jí zcizoval. Renta byla nemovitou věcí, kterou měl oprávněný ve své držbě (Zinsgewere). Renta byla způsobilý předmět pro vlastnictví, léno, zástavu i odkaz. Pro její právní nedostatky přislibovala se správa. Renty nabyly ještě větší samostatností, když se jaksi v listy vtělily, které přinosec k rentě opravňovaly. I samy renty podle listů zvaly se Handfeste, Briefe, Ewiggeldbriefe. Pro zřízení renty užívá se často rčení »k o u p ě r e n t y (Rentenkauf)«, ač renta může býti také bezplatná, vznikajíc z daru, věna a pod. V městech zřizovali rentu držitelé městských nájemních pozemků, vystavěvše na nich své domy. Vlastníci tak nečinili, majíce pouze stavební pozemky.

Za rentu ručila jen nemovitost. Mělo-li ručení jiné jmění, musilo se to zvlášť přislibiti. Vyhořel-li dům, zastavovalo se placení renty až do jeho nové výstavby. Nebyla-li renta v čas placena, zvýšila se o novou sumu (Zwiespild). Někde se to každých 14 dní opakovalo, až dluhovaný obnos dospěl výše ceny nemovitosti, načež se v ni důchodník uvázal. Někde musil se každý obnos zvlášť zažalovati. Církev toto zdvojnásobování odstranila.

Některé renty byly trvalé (Ewiggeld). Některé mohly se v kuopiti. V listech bývaly již často uváděny sumy výkupné. V městě Lubeku prohlášeny byly renty za výkupné již v století 13. V zemích rakouských vyhlásil jejich vykupitelnost Rudolf IV. Výkupná suma činila tu osminásobný obnos renty. Později žádala se dvanáctinásobná suma ve zlatě. Některá městská práva žádala, aby se výkupných cen na nemovitostech užilo, anebo aby se na právě složily. Neměly se dědicům odciziti.

Holé platy ze zemského zboží zapisovaly se v Čechách do úročnic knih u menšího písaře desk zemských. Všehrd praví, že tento plat slove holý, poněvadž jej někdo má na lidech a dědicích jen zhola, nedrže těchto lidí a nemaje k nim žádného panství.

Nedá-li se plat, nemůže tedy na lidi sáhati jako jejich pán, nýbrž může hledět k dědinám a dobytčům jen právem zemským. Holý plat mohl se buď prodati a dědicky postoupiti anebo z přiznaného dluhu přislíbiti. Při prvním, poněvadž se plat prodal a postoupil, byla s práva a pro nespravu ručení všech nemovitostí správcových. Při druhém nikoli. Byl to vlastně jen úrok z peněz dluhovaných. Pro neplacení zajímal úročník na úročné dědině buď s komorníkem nebo mocí svú bez komorníka. V zápisu byla uvedena také lhůta, kdy se mají peníze, za něž plat byl koupen, vyláti. Nestalo-li se tak, mohl se úročník v úročnou dědinu uvázat a držeti ji tak dlouho, dokud mu trhově peníze i se všemi náklady nebyly zapraveny.

§ 31. Služebností a zapovídací práva.

a) Služebnosti.

Hospodářství na venkově dalo vznik mnohým právům, tu na soukromých, tu na obecních pozemcích. Již v dávné době každý společník marky mohl svým dobytčím volně spásati obecní pastviny. Když vrchnostenské poměry rozdělily půdu mezi pána a sedláky, i na panských pastviskách pásli vrchnostenští lidé svůj dobytek. Práva tato byla příslušenstvím jejich svobodných nebo nesvobodných nájmu. Někdy však tvořily tyto pastviny i samostatná práva, která se zvláštní úmluvou zakládala. Bylo za ně platiti zvláštní plat, někdy dosti značné výše, buď peněžité nebo sypaný. V Čechách měla taková práva vůči vrchnostem i poddanská města. Potřeba pastvy měla město i k tomu, že pro pastvu i celou vesnici vykoupilo a na pastvu svedlo, anebo že i svou poplatnou pastvu od vrchnosti vyplatilo.

Povoluje-li se pastva, stanoví se pro ni předpisy o druhu dobytka (drobný dobytek), místě a způsobu pastvy (ne v mlázi a jen ve stádě). Jen kdo má čtyři svobodné lány, smí pásiti jednotlivě. Hovězí dobytek v stádě musí míti domácí značku (povrub). Kdo má právo na pastvu, má podle brněnského práva i právo na salaš. Vrchnost vydává předpisy o pastvách v selských řádech. Trestá přeorávání mezi a svévolné pastevní škody.

Z výčtu těchto práv je zřejmo, že žádnými služebnostmi pozdější nauky nejsou. Z vlivu práva římského se stalo, že nauka tato práva zvláště rozlišovala, na př. zda vlastník společně s jiným na svém pozemku pastvu vykonává (Mithut, ius compascendi), nebo zda je pro

společnou pastvu nějaký obecní pozemek určen (ius compasculationis simplex), anebo zda ji několik osob vedle sebe vykonává (ius compascui), anebo zda vlastníci ji vykonávají vzájemně na svých pozemcích (ius compasculationis reciprocum).

Pastevectví ve Střední Evropě tvořilo zpravidla jen vedlejší zaměstnání venkovského lidu. U Valachů bylo zaměstnáním hlavním. Byli pasteveci již na balkánském ostrově. Odtud přešli do Rumunska a založili své státy. Ale rozšířili se také do Sedmíhrad, Uher, Polska, Slezska a Moravy. Po způsobu vesnických osad zemědělských povstaly i osady pastevecké, zakládané na valašském právě.

Obecné potřebě slouží v nejdávnější době i le s. Každý společník marky mohl tam svobodně pro svou potřebu bráti dříví, pro palivo, stavivo, hospodářské a domácí nářadí. I zde to vrchnost stejným způsobem zahrnula v nájem. Vybírala za to lesní plat, někdy podle výše užítku, který les skytá, na př. v Čechách podle úrody bukvic nebo žaludů, které vepřovým dobytčím se spásaly. Pastva v lese musila ustati, ohlásila-li vrchnost svůj hon. Úředníci vrchnostenští obyčejně určovali, kde se má bráti dříví pro palivo. Z panského dříví budoval mlýnář zase vyhořelý mlýn a opravoval mlýnské stroje. Pro svou potřebu mohli i královští manové v královském hvozdě sekati les suchý a slabý. Les používal se také ku sbírání souší, pálení uhlí a dobývání smůly. Uhlíři, kteří uhlí pálili, směli míti své milře jen na pasekách a pouze v určité době roční, zpravidla na podzim a v zimě. Na pálení mohli uživati vývrati a nahnilého a ležatého dříví. Za toto užívání odváděli vrchnosti platy.

Služebnostem podobají se spíše již cesty venkovského obyvatelstva, které koná do mlýna, do kostela a pro dobytek ku jeho napájení a pastvě, a pak také služebností domovní v středověkém městě. V Lubeku zapisovaly se tyto služebnosti do městských knih a sice buď samostatně, anebo na konci zápisu o vlastnictví. Vzdání u nich nebylo potřebí.

Od 16. stol. pečovala vrchnost, aby se na její škodu selské statky nedělily. Proto spadal selský statek jenom na jediného dědice (Der Bauer hat nur ein Kind). Nedostatek sil vedl hospodáře k tomu, že tomuto dědici již za svého života statek postupoval. Vyhrazoval si však při tom pro sebe, někdy také pro manželku nebo choré děti, výměnek (Ausgedinge, Leibzucht, reservatum rusticum). Byl to úhrn všeho, co výměnkář nebo jeho příbuzní pro sebe potřebovali. Mohl to býti plat peněžní a naturální, pivo, užívání bytu nebo nějakého pozemku, podíl užítku, strava při společném stole, útraty

pohřbu a p. Vrchnost tyto úmluvy schvalovala, dbajíc toho, aby ještě statný hospodář ze statku neodcházel, a aby také výměnkové dávky výnosností statku nezatěžovaly. Na některých dvorech byly proto výměnkářské dávky již přesně stanoveny a pro výměnkáře také zvláštní komory určeny.

b) Práva zapovídací.

Jednak z panské odvislosti, jednak ze smlouvy bývali vrchnostenští poddaní zavázáni, aby si některých svých potřeb nikde jinde než u vrchnosti aneb jejích lidí neopatřovali. I byli podrobeni nucenému mletí (Mühlenzwang), nemohouce nikde své obilí mlít než v panském mlýně, nucenému pečení chleba (Backofenzwang) v panské pekárně, nucenému lisování vína (Kelterzwang) v panském lise, nucené koupi vína (Weinzwang) v panském sklepě a piva (Bierzwang) v panském výčepu. Byly to tak zv. přímusy neboli *z a p o v í d a c í č i d o n u c o v a c í p r á v a* (Bannrechte, iura bannaria). Obsah jejich byl negativní. Neukládala žádného konání. Zapovídala jen konání u někoho jiného, než komu zapovídací právo svědčilo. Svou povahou obmezovala osoby, ale osoby v určitém poddanském svazku, panské vesnici nebo panském městě. Propůjčila-li vrchnost právo na nějakou živnost, na př. mlýn, skytla k němu i zapovídací právo. Porušení právo toho stíhala vrchnost pokutou, která někde, na př. mlynáři, na jeho nájemný plat připadala.

§ 32. Honba a rybolov.

a) Honba.

Právo na honbu vyvinulo se dvojím způsobem, buď z královského regálu nebo z pozemkového vlastnictví. Již v době francké má je král ve svých hvozdech. Z nich rozpíná je na lesy obecní a pak i na lesy soukromé. V těchto zahájených lesích povoluje pak honbu jen tomu, komu se mu zdá. Vedle krále má honbu i hrabě. V Německu souběžné právo královské honby zaniklo. Zůstala jen honba hraběcí. Ve Francii udrželo se právo královské, zejména pro zvěř vysokou. Také v Polsku tvořila venatio magna knížecí regál. V Prusku, kde byl německý řád i vlastníkem půdy, spadal regál honební s právem pozemkovým v jedno. Řád uděloval honební právo městům a německým a polským šlechticům, vyhrazuje si jako honební dávku pravou plec ze skolené nebo chycené vysoké zvěře. Honbu vykonávali zde i sedláci, ale měli své lapací přístroje odstraniti, chtěl-li řád sám honiti. Teprve v 16. stol. vyvíjí se zde regál honební. Vévoda pruský vyhrazuje si

veškerou honbu pro sebe. Ponechává ji pouze těm šlechticům, kteří mají statky ve větší rozloze.

V zemích českých vykonával kníže právo na honby na svých rozsáhlých statcích, máje k tomu lovčí a hajné. To potrvalo i pro dobu královskou. Lovčí vybírali za užívání lesa různé dávky (šestné, lovčí; lovecký oves, cestné, pastevné, hrabné). O velkém rozkvětu lovectví svědčí mnoho loveckých úředníků (lov mistr, nadlesní, polesný, pojezdový), mnohá jména pomocných osob (psáři, výjci, bobrovníci, oborníci, sokolníci, bažantníci, holotí), a loveckých psů (chrt, bobrák, jamník, kanečník, koroptvař, ohař, sledník, veveřičník). Zvěř se buď honila (hon) nebo chytala (lov). Na ptáky se číhalo (čízba). Lesy byly rozděleny na hájemství, která měli ku hájení přikázána hajní, majíce k tomu dědičné svobodné dvory. Dvory mohli se svolením lovčího úřadu prodati a jinými osaditi. Ve hvozdech královských mohli honiti i královští manové a pak jen ten, komu to král povolil, anebo kdo měl toto právo od starodávna.

Mimo královské lesy náležela honba tomu, komu náležel statek. Když se statek proto prodával, v manství nebo purkrecht dával, převáděl se i s lovy zvířecími i ptačími neboli čízby. Rychtáři vrchnostenští měli zpravidla lovy malé, ale musili z nich konati svým pánům pocty (zajíce nebo ptáky). Někdy bývalo i stanoveno, že se s vrchností o ulovenou zvěř dělí. Také farář měl právo ku své potřebě zajíce si uloviti. Někdy se lov při statkovém převodu obmezuje. Při zástavě dává se jen lov malý a z velkého jen to, co slouží osobní potřebě. I při prodeji vyhrazuje si prodavač čízbu pro svou potřebu. Uděluje-li se manství, vyhrazuje se zvěř vysoká, povoluje ulovení několika jelenů, anebo jen lov zvěře malé. Vysazuje-li se město, vyhrazuje si vrchnost zvěř pro sebe, aby se měšťané ve své živnosti neobmeškávali.

Vrchnost loví si vzájemně na svých pozemcích. Zapovídá si to pouze, chce-li sama honbu konati. Na vrchnostenských pozemcích honili pro svou potřebu volně úředníci, ale také sedláci. Proti honbě selské vystoupilo se ve Francii již v 14. stol. Šlechta ji potlačila, a mnohé zákony královské ji v tom následovaly. V 16. stol. zapovídala se honba měšťanům a sedlákům také v Německu a zemským zřízením a snesením sněmovním v Čechách a na Moravě. Sedláci mohli v zemích českých s povolením své vrchnosti toliko sítkami, sklony a lepem ptáky chytati. Všechna tenata měla jim vrchnost pobrati. Se zvláštním důrazem zapovídala se jim lov s ručnicemi. Povolovalo se to jen vrchností a těm osobám, kterým na to dá list pod pečetí. Předpisy tyto má král a stavové na svých pozemcích (Q 48—57).

b) Rybolov.

Jako moře byly i řeky původně všem svobodny. Mohlo se na nich volně plouti a v nich lovit. Výhoda tato je králi vhodnou příležitostí pro užitek. Vybírá poplatek z plavby a rybolovu. Činí tak z rybolovu v době karlovské, a sněm ronkalský z r. 1158 prohlašuje již důchod z rybolovu za královský regál. Shledáváme jej také u knížat a králů českých a polských. S řekou uděluje se také »liberalitas piscandi«. Než význam rybolovu je čistě místní. Je svobodný ve svobodné obci. Je vrchnostenský, kde je vrchnostenské poddanství. Stává se příslušenstvím pozemkového vlastnictví. Stejně se statky jsou jeho držitelé vlastníci půdy. Jen ve veletocích zůstává rybolov ještě volný (saské zrcadlo). V 16. stol. může se v Rýně svobodně lovit, ale i tu se již losos vyhrazuje zeměpánovi. Řád německý povoluje rybolov ve své zemi toliko malými rybářskými nástroji.

V Čechách je rybolov právem místní vrchnosti. Dává jej v nájem nesvobodným rybářům, kteří jí z něho platy odvádějí. S těmito rybáři statek prodává, i zastavuje. Vedle jiných částí, s nimiž statek prodává, vytýká výslovně i rybí lovy. V širším nebo užším obsahu povoluje rybolov v řece, potoce a rybníce. Tak na př. mají vesničané volný rybolov v řece, pokud jejich pastvy sahají, nebo mohou lovit jen dvakrát týdně. Obyvatelé města v pátek dopoledne nebo po tři dny třemi saky v kalné vodě.

V zemích českých byl rybolov ve velikém rozkvětu. Často mnohá byla stížnost, že pro rybníky celé dědiny se zatopily. Rybníky dávaly se ve vlastnictví nebo v dědičné a časové nájmy na platy. Povolovala se jimi volná dispozice. Rybník mohl se komukoli dát, prodati, s kýmkoli směnití, jen byl-li to člověk z panství. Rybník dával se do zástavy s držbou. Polovicí užítku si však při tom vlastník pro sebe vymíňoval. Také se stanovilo, že při výplatě musí se přidati, co se vynaložilo na rybník a jeho hráze. Šlechtické osoby kladly si rybník v desky.

§ 33. Právo vodní.

Plavba na řekách byla od starodávna volná. Zvaly se »viae, stratae regiae«, ale znamenalo to pouze, že po nich kdokoli po celé říši může jezdit (aqua Rheni libera et regia strata). Saské zrcadlo praví, že po tekoucích vodách je svobodná plavba, a zhořelecké právo označuje tekoucí vodu jako »riches straze«, po níž lodí a cokoli může dolů

i nahoru beze všeho cla jezdit. S tím shodný je rozkaz Karla IV. (1366), že vltavské jezy mají mítí vrata 20 pražských loket široká, aby kupci jimi projížděti mohli bez strachu ze škody. Také na Labi nařizuje tento král (1375), že všechny překážky se mají odstraniti, aby po něm dříví do Prahy volně plaveno býti mohlo. Podle Vladislavského nařízení byly vody silnicemi, po nichž lodí dolů a nahoru již od starodávna jezdí beze vší překážky. I mají býti uprostřed otevřeny, svobodny. Opat zbraslavský pak zakazuje mlynářům (1523), aby žádných překážek nečinili plavbě po Vltavě, poněvadž je to silnice královská, po níž plavci od starodávna plují.

Ale již v říši francké považoval Ludvík Pobožný (816) vodu v řekách za královo vlastnictví. Constitutio de regalibus z r. 1158 prohlásila pak za královský regál »flumina navigibilia et ex quibus fiunt navigibilia«. Konstituce tato platila původně pro Itálii, ale »Libri feudorum« zavedly ji také v Německu. Založila královo vlastnictví k vodě. Vlastnictví toto zahrnovalo všechna práva, která voda skýtá. Právo na díla vodní, na poplatky z vody, na rybolov, řečiště a nově povstale ostrovy. Práva tato dával král i jiným osobám. Z něho přešel regál tento na zeměpány. V jednotlivých zemích nebylo tu jednoty, ale pozdější nauka ji provedla. S p l a v n ě ř e k y považovaly se za s t á t n í. Jen státním povolením mohly užítky z nich přejíti do rukou jiných.

V Čechách se na řeky jako na regál královský nehledělo. Patřily tomu, komu patřila půda kolem nich. Vlastnictví půdy postupovalo se se všemi vodami, řekami a vodotečemi, i s právem mlýny na nich zřizovati. Tak jsou i splavné řeky, jako Labe a Vltava, ve vlastnictví místních vrchností. Labe v Kolíně ve vlastnictví opata sedleckého, Vltava v Praze ve vlastnictví Starého Města Pražského. Jako jiné statky odnímá Ferdinand I. r. 1547 právo toto Starému Městu, ale vrací je zase r. 1549 a 1562.

Voda potoční nalézala se všude ve vlastnictví majitelů pozemků. Přes to však platily o ní místně smluvené, obyčejové nebo i zákonné předpisy. Také o nápadní vodě dešťové. Každý vlastník mohl těchto vod na svém pozemku užiti, jak chtěl. Nesměl však nic podniknouti, co by poškodilo hořejšího nebo dolejšího souseda. Mohl vodu na svém pozemku z jejího toku svést, ale nesměl odtok její tím změnit. Musela zase starým tokem jíti k sousedovi. Hořejší soused měl povinnost, aby vodu dolejšímu pustil, dolejší, aby ji přijal. Kdo má z vody prospěch, musí i práci provést, aby škody nezpůsobila. Třeba čistiti strouhy a brániti zbahnění luk a cest. Přijdou-li však vody, které břehy berou, komu co vezmou, toho je škoda, komu co přidají, toho je zisk.

Vody lze užití mnohým způsobem. Obecně je nutná člověku i zvířeti. Této potřebě nebrání se ani na soukromé vodě. Je každému volně přístupna. Je-li nouze o vodu, vrchnost se o ni stará. Brání, aby se jí neplýtvalo. Stanoví její kvotu neb čas k odběru. Vyvlastňuje vodu soukromou nebo zřizuje nový vodovod. Voda je nutná i pro průmysl, na př. sladovny a pivovary.

Voda může sloužit svou silou nosnou a hnací. Její nosná síla umožňuje plavbu. Vlastník vody těží z ní, jak uvedeno, vodním platem, který vybírá od projíždějících plavců. Může z ní však těžit také místně, zřídí-li přívoz.

Hnací síla uvádí v chod vodní díla. Kdo má vlastnictví k vodě, může je zřizovati, pokud nezasahá do práv starších. Úmluvou vyrovnávají se tu vzájemné nároky. Pouští se na př. polovice vody nebo upravuje se postupně její užívání pro díla horní a spodní. Vlastník dolejšího díla platí vodní plat za vodu, kterou mu pouští vlastník díla hořejšího. Vodními díly jsou hlavně mlýny. Na řekách je k nim třeba hrází, jezů, na potoce nádrží.

Voda je nálezištěm ryb, perel, zlata a jiných předmětů lidské potřeby. Pro pěstování ryb zřizují se rybníky. Na živé vodě staví se za tím účelem hráze, jinde zatopují se pozemky. Zřizování rybníků povoluje vrchnost, také zvyšování hrází, zřízení nových struh a potrubí. Kdo má od vrchnosti povolení na rybník, může zatopit pozemky jejich poddaných. Dává jim za to náhradu v jiných pozemcích, někdy o jednu třetinu větší, v platu jednou pro vždy nebo v platu ročním, peněžitém nebo naturálním (ryby). Vrchnost poskytovala za zatopené pozemky pastvy a povolovala užívání lesa na opravy. Zatopila-li cizí vrchnost pozemky jiné vrchnosti, musela se s ní po napomenutí dohodnouti o náhradu, jinak byla trestána z pychu. Břemeno rybníční nutilo poddané, aby si vyprošovali od své vrchnosti, že pozemky jejich nezatopí.

Výše vody vyšetřovala se u rybníků a mlýnů úředním cejchem. Byla na něm uvedena výše záplavy. Někdy užívalo se k tomu okovaných kolů. Voda z hořejšího rybníka měla se pouštět na dolejší rybník tak dlouho, až se okovaná hlava kolu ukázala. V Čechách z nařízení markrabí Karla dávali na mlýny kolem Prahy míry a cejchy přísežní mlynáři pražští. Z nich stal se pak soud přísežních mlynářů, kteří zasazovali cejchy v celých Čechách. Zvali se pak mlynáři zemští. Na zasazené cejchy vydávali listy. Dle snesení z r. 1600 mělo se předpisy o nich zemské zřízení doplnit, ale nedošlo k tomu pro nepokojné časy.

Voda může sloužit dále ku povodňování luk a polí. Nákladnou práci za tím účelem podnikají buď majitelé povodněných pozemků anebo více obcí dohromady. Opak toho je zase odvodnění pozemků. I tu spojují se majitelé zavodněných pozemků ve vodní družstva. V některých krajích jako ve Francii, Holandsku a Německu bylo třeba zříditi proti vodě ochranné hráze. Nákladné stavby tyto vyžádaly si sdružené práce. Prováděly ji obce, z nichž se asi odštěpila pozdější hrázová družstva.

§ 34. Právo horní.

Na horní právo středověké má vliv již právo římské. V Uhrách udržely se římské doly až do středověku. V době římské byl stát vlastníkem všech dolů. Právo samo přikazovalo kovy vlastníkoví půdy. Teprve od doby Konstantina vycházely konstituce, které povolovaly děláni hor kterýmkoliv osobám. Státu a vlastníkoví půdy měl se dáti desátek. Také v historické době v středověku provozoval hory král nebo pán pozemkový. Tento platil z nich státu dávkou. Tyto dávky byly první formou regálu. V 11. století přistoupily k nim ještě královny propůjčky světským a církevním osobám, aby hledaly kovy na své vlastní půdě. To byl již vyslovený regál horní. Uděloval se pro celou zemi a také na půdu cizí. Stříbrný a solný regál byl prohlášen na poli ronkálském (1158) pro Itálii. Konstituce tato recipovala se později i v Německu. Než král nebyl již s to, aby regál pro sebe vybudoval. To zůstalo až zeměpánům. Zlatá bulla Karlova potvrdila horní regál kurfirstům, a volební kapitulace Karla V. přiznala jej i zeměpánům. Na svých statcích vykonávala horní regál i města (Bazilej).

Regál sám nezjednával ještě práva, aby vlastník hledání kovů na svých pozemcích trpět musil. Bylo třeba jeho svolení. Získalo se snadno tím, že se mu přiznal podíl na těžbě. Stal se spolutěžařem, a při tom využil se i jeho les, z něhož musel do dolu dodávat dříví. Než ani svolení vlastníkovu nebylo posléz zapotřebí. Přihlásil se nový princ. Horní svoboda, dle níž lze na cizím pozemku kovy volně hledati. Podporovali ji zeměpáni, propouštějice své pozemky pro svobodnou horní práci. Jen nějaké poplatky měly se jim z hor platiti. Takové horní svobodě děkuje i horní město »Freiberg« své jméno. Sklonkem 12. stol. začíná a v 13. stol. již obecně platí zásada, že vlastník nemůže děláni hor odporovati. Přiměřuje se mu horní lán anebo se mu dává odškodněna.

V zemích českých nalézají se hory v rukou velmožů. Tak je má biskup olomoucký Bruno, Ronovci a páni z Lipé. Král hájil však již od 13. stol. svůj horní regál a auctoritate regia propůjčoval jej pozemkovým pánům. Vedle toho začínal ku konci 13. stol. udělovati regál kterýmukoli osobám, jež chtěly hory dělati, nebo, jak se říkalo, pavo-
vati. Vlastníkům se při tom vyhražoval podíl na užitku. Chtěli-li pozemkoví páni na svých pozemcích hory dělati, dostávali od krále na několik let (10—15) nebo i na vždy »frystunk«, berní svobodu. Některé dávky si však král pro sebe vyhradil. Tím staly se hory zase vrchnostenskými, a horníci namnoze i panskými nevolníky. Vyskytovalo se to také v Uhrách, Polsku a v Sasku.

O propůjčku bylo třeba žádati (mutovati). Uděloval ji horní úředník. O propůjčce vydával se list, který se zapisoval také do horní knihy. Později stačil jen zápis do této knihy. Knihy horní vedly se v Čechách od 2. polovice 14. století.

Právo na hory stalo se předmětem právního obchodu. Převádělo se »ad habendum, tenendum, utifruendum et possidendum«. Byl to nájem, který zval se »Leihe«, někdy také locatio. Převod prováděl úředník horní. Odvozené nabytí zvalo se léno.

Královská dávka z hor byla urbura. Byla to zprvu dávka naturální, každý osmý koš rudy (octava). Od konce 15. stol. změnila se však na peníze. Z léna odváděl se kromě toho ještě každý 16. koš rudy. Král jako spolutěžař měl právo na $\frac{1}{32}$ (32. koš rudy). Když se však podíly těžařské rozdělily na 128 kuksů nebo tálů, měl král z nich: $\frac{1}{32}$ (třicátou) = 4 kuksy. Na žíle v horních dolech měl král také jeden horní lán. Nálezci přidělilo se totiž 7 lánů ve směru žíly ($3\frac{1}{2}$ v délce, $3\frac{1}{2}$ v hloubce a jeden lán v šířce), po obou stranách dohromady pak 3 lány, jeden králi, jeden vlastníkovu pozemku a jeden měšťanům. Králi náležely také přebytky, které po přiměření zbyly. Král měl dále právo na výkup vzácných kovů, zlata a stříbra, za napřed stanovenou sazbu.

Nároky stavovské na hory a horní svobody vedly r. 1534 ke srovnání krále se stavu. Srovnání toto bylo pojato i do zemského zřízení z r. 1549 (X 19—30). Stavové přivolili ke svobodnému kutání a pavování na zlato a stříbro na svých pozemcích. Právo na nižší kovy, měď, cín, železo, olovo, rtuť jim zůstalo. Podobné narovnání se stavy stalo se pak za Maximiliana II. r. 1575. Do regálu královského pojata také sůl. Ku nižším kovům připočteny ještě kamenec, skalice a síra. Nižší kovy nestaly se tím příslušenstvím pozemku. Král rozdělil se pouze o svůj regál se stavu. Uznal jejich regál stavovský. Stavům

náležela podle něho všechna práva regálního pána. Udíleli povolení tomu, kdo hledal kovy, a vybírali horní dávky. Hledání samo bylo i u nich volné. Kamenné uhlí počítalo se do regálu královského. Roku 1596 udělil na ně Ferdinand I. propůjčku Bohuslavovi z Lobkovic pro severozápadní Čechy. Obnovené zřízení zemské, české, i moravské, narovnání se stavy z r. 1575 potvrdilo (A XXI, XI).

B) MOVITOSTI. 1/II 27. 13/I 28

Hlava první: Držba a vlastnictví.

§ 35. Držba.

Co je na statku, patří k statku. Co je v domě, k domu. Věc movitá sdílí právní poměr věci hlavní. V Čechách (1520) prodává vrchnost selské lidi (člověky) s příslušenstvím, totiž s ornou i neornou rolí, lukami, lesy atd. Ale věc movitá může se odloučiti od věci nemovité. I člověk se prodává, pokud je ještě obchod s otroky. Movité věci vykládají se ku prodeji na trhu. Cizí kupci vozí je do země. Pocestní mají je při sobě. Právo musilo si jich povšimnouti a pro ně zvláštní právo vytvořiti.

Má-li kdo nějakou movitou věc ve své moci, má ji ve své držbě. Držba věcí movitých je každému zjevně viditelná. Lze ji každé chvíle smysly postihnouti. Držba věcí movitých liší se však podstatně od držby věcí nemovitých. Jeví se sice taktéž ve skutečné moci, ale tuto moc může mít toliko jeden. Není tedy možná na téže věci movité držba několikerá. Poněvadž držba je výrazem práva i při věci movité, dá se touto držbou jenom jediné právo vyjádřiti, ač právních poměrů může tu býti více. Je-li věc movitá zastavena, vyjadřuje její držba zástavní právo. (Ohne Besitz kein Pfand). Ale věc movitá také někomu vlastnicku patří. Držba vlastnická nemůže se však na této věci projevit, poněvadž jediná držba, která tu jest, je držba zástavní. Držbou vlastnickou mohla by býti nanejvýše celková držba statku, ke kterému patří i věc, jež byla dána v jednotlivou držbu zástavní.

Vyšla-li věc z moci držitelovy, zanikla jeho držba. Mohlo se tak státi z jeho vůle nebo proti jeho vůli. S jeho vůlí se to dělo, svěřil-li věc někomu jinému z nějakého právního důvodu. Obě strany si při

tom slibovaly. Držitel, plně reálně, nabývatel, že věc vrátí. Nabývatel ze svého slibu ručil. Neodevzdal-li věci, kdy tak učiniti měl, mohla se mu odňati. Neměl-li více věci, ručil za ni svým jměním nebo jinými ručebnými prostředky. Věc sama, odevzdal-li ji někomu jinému, byla pro dřívějšího držitele ztracena. Znamé přísloví: »Hand muss Hand wahren« vyjadřovalo tento právní poměr. Ruka musí hájiti ruku, která věc přijala. Kde se věřilo, tam je, aby se plnilo. (Wo man seinen Glauben gelassen hat, dort muss man ihn suchen). Francouzové tu praví: »Les meubles n'ont pas de suite«, »En fait de meubles possession vaut titre«. Jinak tomu bylo, byla-li věc ukradena nebo uloupena, a později, byla-li ztracena. Krádež, loupež nebo zatajený nález byly trestné činy. Porušil mír, kdo se jich dopustil, také každý, kdo tyto věci do svých rukou přijal. Dřívější držitel mohl věci od těchto osob beze vsí náhrady požadovati. Na některých místech platily tu výjimky, pro židy obecně. Neměli-li židé pozitivní vědomosti o činu trestném, vraceli věc proti náhradě toho, co za věc dali nebo na ni půjčili. Některá jejich privilegia ani na dobrou víru židovu nehleděla. V pražských městech provolávala se krádež v 16. stol. po školách židovských. Získal-li žid věc po tomto provolání, musil ji vrátiti bez náhrady.

Věc ukradená nebo uloupená mohla se stíhati. Dopadl-li jí stíhatel u někoho, chopil se jí rukou zpravidla na tom místě, kde byla jeho domácí značka (Anefang, Anfassung). Držitel věci mohl zaplatiti pokutu a jí vydati. Mohl se však místo toho táhnouti na svého správce a tento zase na svého předchůdce, až se přišlo ku třetímu správcí, kde se svod viny zastavil. S držitelem věci nebo se správcem prováděl se pak spor o tom, že věc byla řádně, na př. na veřejném trhu nabyta. Tato žaloba (Klage mit Anefang) byla žalobou trestní. Věc ukradená nebo uloupená mohla se však v rukou kohokoli vymáhati i žalobou prostou (Koldín P 15).

§ 36. Vlastnictví.

Vlastnictví k věcem movitým má stejný obsah jako k věcem nemovitým. Je to nejširší konkrétní moc nad movitou věcí. Obsah tento nedošel ovšem pro malý význam věcí movitých toliké rozmanité výplně jako při věcech nemovitých. Také nijakého obřadného převodu držby jako při věcech nemovitých u nich není. Právní poměry byly tu universálního rázu. Vlastnictví jednotlivých věcí nabývalo se

jako v každém jiném právě buď způsobem odvozeným nebo původním. Odvozeným způsobem nabývá se vlastnictví, převede-li dosa-
vadní vlastník svou držbu na někoho jiného. Původní způsob jako okupace vyskytuje se u práv všech. Některým původním způsobům nabývacím dalo však právo Střední Evropy zvláštní formulaci. Je to koříst, vrak, nález, poklad, nabytí zvířat a včel a nabytí plodů.

a) Koříst.

Co kdo svému nepříteli v boji odňal, bylo jeho kořistí. To platilo pro boj, který vedli mezi sebou jednotlivci, jako pro boj, který vedli mezi sebou králové a zeměpáni. Pro boj s Husity Němci této zásady neuznávali. Když kůň byl Husity ukořistěn a jim zase odňat a prodán, žádá ho dřívější vlastník na kupci, poněvadž kacíři nemohou vésti s křesťany žádnou zjevnou a knížecí válku. Kmeti magdeburští mu jej přisuzují, poněvadž uloupeného statku nikdo nemůže nabyti. Vojsko, které přešlo hranice své země nebo svého spojence, živilo se kořistí. Ale již v 14. stol. zapovídaly to mírové smlouvy. Také ve válečné smlouvě mezi spojenci považovaly se za kořist pouze věci vojenské (zbraně, koně a p.).

b) V r a k.

V starší době mohli pobřežní obyvatelé přivlastniti si trosky lodí a cizí věci, které v moři plavaly nebo které moře na jejich břehy vyvrhlo (p r á v o p o b ř e ž n í, prawo nadbreżne, ius naufragii, Strandrecht). V Polsku, Pomoranech a Rusku vztahovalo se to i na trosečníky, kteří v nevolnost upadali. I majitelé břehů říčních vykonávali právo toto na věcech, které voda na břeh jejich připlavila (p ř í p l a v a, lağanum, Grundruhrrecht). Vedle tohoto soukromého práva pobřežního vyvinulo se i fiskální právo pobřežní. Pokládaly se břehy mořské za majetek královský a zeměpanský. I činěn fiskální nárok na věci, které moře na tyto břehy přihnalo. Zákonodárství, církev, kupecká privilegia a smlouvy mezinárodní zmírňovaly výkon tohoto práva. V Polsku vylučovali se z něho křesťanští kupci, nikoli židé a pohané. Církev vyhrožovala na jeho výkon církevními tresty. Vlastník mohl se do určité doby o vylovené věci hlásiti. Vydávaly se mu, zaplatil-li mzdu za jejich zachránění (1/8, Bergenlohn). Na řekách právo toto zaniklo. Jen na Rýnu a Mohanu se udržovalo. Ještě Const. Crim. Carolina právo pobřežní zapovídala, ale nemělo jí býti ničeho měněno na dobrých obyčejích místních. Vévoda meklenburský prohlášoval, že císař nemůže zeměpanské regály zrušovati. V Meklenburku ještě v 18. stol. konaly se modlitby za břeh vrakem požehnaný.

c) Nález.

Častá výmluva zloděje, že věc našel, uvrhla i do podezření nálezce. Musel se ho zbavit tím, že nález vrchnosti oznámil. Již práva národní a také pozdější právo stanovilo mu lhůty a vysazovalo na jejich překročení pokuty. Zatajený nález rovnal se krádeži, na kterou byla leckde smrt. Nálezce vyhlášoval svůj nález sousedům nebo společníkům marky, někdy i na ulici. Farář činil tak na kazatelně. Někdy vyhlášovala nález sama vrchnost. S vyhláškou spojovala se lhůta, do které se měl vlastník přihlásit (6 neděl, rok a den, 3 leta). Vydala se mu věc, zaplatil-li náhradu škody (živění zvířete). Nálezce tehdejší právo odpíralo. Příznávalo je zřídka. Někdy činilo $\frac{1}{3}$ hodnoty nalezené věci. Někdy určoval je soudce. Nehlásil-li se vlastník, byly to různé osoby, kterým nalezená věc připadala. Podle saského zrcadla dostával $\frac{2}{3}$ soudce, $\frac{1}{3}$ nálezce. Podle švábského zrcadla připadala $\frac{1}{2}$ říši, $\frac{1}{2}$ kostelu. Prohlašovalo se však za slušné, aby nějaký díl dostal nálezce, farář a světský soudce. Někdy připadala nalezená věc úřadu, někdy činila na ni nárok vrchnost. Nálezce dostával věc, byl-li chudobný nebo byla-li věc nepatrné hodnoty. Některé právní památky mu věc přiznávaly, když uměl o ní mlčeti.

d) Poklad.

Královské právo na poklad vyskytovalo se v dávné době jen u severských národů. V době francké byl poklad příslušenstvím půdy. Vytýkal se při převodu vlastnictví vedle jiných práv, která obsah vlastnictví tvořila. Než právo vlastnické sahalo jen tam, kam obecně lidská moc zasáhá. Co leželo za touto mocí, bylo věcí bez pána, kterou mohl jako regál zabrat král. Bylo to jeho právo na kovy a také na poklad, který hlouběji ležel, než pluh zajel. Saské zrcadlo, když tento předpis stanovilo, vzalo již jej ze života. Totéž platilo i v zemích českých. Král Jan potvrdil (1337) vévodovi Mikuláši Opavskému lenní držbu Ratiboru i se skrytými poklady (thesauri absconditi). Jihoněmecké prameny podléhaly již právu římskému. Přisuzovaly poklad vlastníkovi. Nálezce měl z něho jen $\frac{1}{4}$, někde však již $\frac{1}{2}$. Polovici dávalo mu i právo litevské. Poklad posuzoval se zpravidla jako nález. Vliv práva římského učinil z něho samostatný ústav.

e) Nabytí zvířat a včel.

Zaběhlá zvířata mohla šest neděl a tři dny volně pobíhat. Do té doby nesměl je nikdo chytat. Zaběhlý dobytek nebo zalétlá drůbež mohla se u souseda hledat. Bylo však třeba sousedovi nebo jeho čeledi se opovědět. (Koldín P 7).

Pro med a vosk nabyly u všech indoevropských národů obzvláštního významu včely. Slovo »met« je v prajazyku výraz pro opojný nápoj. Včelařství začalo se však teprve pěstovati, když se národové rozdělili. Dělo se tak obzvláště v Rusku a Polsku. Včely dávaly se buď do umělých úlů nebo do vydlabaných kmenů, brtí.

Včely nepatřily dříve nikomu, tak jako lesy, v jejichž kmenech se usadily. Jako se lesy staly půdou královskou nebo vrchnostenskou, patřily i včely jako užitek lesa tomu, komu patřil les. Na Mazovsku tvořili brtníci i zvláštní obec (gmin). Pro ni platilo i zvláštní brtní právo (prawo bartne). Odváděli ze včelaření poplatky v medu a penězích. Král polský tento užitek změnil někdy až ve svůj regál. Vyhražoval si brtí (mellificia) pro sebe, když statky prodával. Včelařství vykonávali tu královští brtníci. Jejich přehmaty způsobily, že se král práva tohoto vzdal. Od té doby jako dříve byly brtí příslušenstvím statku. Vytýkaly se při něm, když se statek zcizoval.

V Čechách a na Moravě zvali se včelaři lešáky. Tvořili svůj cech, nad nímž byl medařský starší. Vykonávali lešbu v panských lesích za panský plat (kbel medu nebo peníze). Každý roj v panském lese patřil vrchnosti. I tam, kde se lešba takto nepěstovala, našel-li vrchnostenský poddaný roj včel, náležela mu jeho polovice a druhá polovice jeho vrchnosti. Ztrácel však svou polovici, neoznámil-li nález vrchnosti. Ulétlý roj mohl vlastník stíhat až do západu slunce, někdy až tři dny. Zahnal-li roj, udržel své vlastnictví. Podle saského práva v Čechách měl vždy lepší právo ku včelám soused, na jehož gruntě usedly, než soused, jemuž vyletěly. Včely divoké patřily tomu, na koho pozemku se usadily. Kdo je našel, dostával od vlastníka pouze odměnu.

f) Nabytí plodů.

Právo, které znalo na téže půdě různé vlastníky, snadno mohlo připustit i samostatného vlastníka plodů. Plody, třeba s půdou spojené, měly svou vlastní existenci. Náležely tomu, kdo věnoval práci, aby je získal. (Kdo seje, ten klidí. Wer sät, der mäht). Byla to osoba, která měla držbu pozemku, když práci podnikla, ale pak ji ztratila. Na př. zástavní věřitel, dědic mana, manžel, jemuž manželka zemřela. Právo určovalo, jaké práce je potřebí, aby se plody získaly. Zasetý pozemek musil se zvláčet, půda stromů v zahradě musila se na jaře zkyprít.

Oddíl třetí: Právo rodinné.

Hlava první: Právo manželské.

§ 37. Manželství, rodina a bratrstvo.

Z primitivního života soudobých kmenů v některých dílech světa a z některých zvyků indoevropských národů sestavili sociologové hypotese, jak manželství povstalo.

V nejdávnější předhistorické době seskupeny jsou lidé v hordy. Mužové a ženy žijí tu ve vespolečném manželství (Gesamtehe) v pohlavní promiskuitě (Hetärismus, endogamie). Na pohlavní styk mimo hordu je trest. Hordy mění se v kmemy. Z víry, že duše ze zvířat do lidí se stěhuje, vzniká uctívání zvířete (totem), v němž nalézala se duše prvního předka. V kmenu vytvořily se skupiny, jimž takové zvíře je fetišem a znakem (totemismus). Místo kmenového heterismu vytvořil se nyní heterism skupinový. Všichni mužové jedné skupiny jsou manžely žen skupiny druhé a také ženy jejich skupiny manželkami mužů druhé skupiny. Je to manželství skupinové (Gruppenehe, exogamie). Pohlavní styk téže skupiny je krvesmilství, které se smrtí tresce.

Při tomto manželství byla jen matka jistá. Z ní pocházel nejbližší krevní svazek. Strýc, bratr matky, je příbuzný s jejími dětmi, neznámý otec. Bratr, neznámý manžel, je ochráncem sestry a držitelem moci nad jejími dětmi (avunkulat). Vyskytují-li se tyto zjevy, mluví se o právu mateřském. Udržuje se nejvíce u kočovných kmenů, kde není individuálního vlastnictví. Jakmile se toto z dobytčářství a zemědělství vyvinuje, rozširuje se pojem jeho na ženu i na děti. Jsou vlastnictvím otce, který je hlavou rodiny. Mluví se pak o rodině patriarchální.

Z pramenů, z nichž se tento obraz pradávného manželství sestavuje, lze vylíčit i obraz jiný. Mnohé pokyny dává i svět živočišný. Spojení muže a ženy mělo jen za účel, aby povstal plod. Nebylo manželstvím. Nějaký výraz pro manželství v evropském prajazyku se ani nevyskytuje. Také ne pro rodiče. Z jazykozpytu dá se prokázat, že existovala jen agnátská rodina, kterou založil muž jako otec. Jeho jméno přešlo z prajazyka do všech řečí indoevropských. S tím souvisí i pojem vdovy (skrt. vidhává, strsl. vidova), který se v indoevropské řeči vyskytuje. Pojem pro vdovce chybí. Žena byla tak podřízená, že

svazek její s mužem byl beze všeho významu. Muž měl žen více a neměl-li jich, snadno mohl si je opatřit. Jména slavných rodů doby pozdější byla patronymická. (Meroveovci, Piastovci, Přemyslovci). Z mužských jmen jsou odvozena téměř všechna místní jména slovanská a německá. Žena, která z dřívější rodiny do nové rodiny vstoupila, ztrácela se svému rodu, mizíc v rodě novém. Staří Slované považovali ji za cizinku. Rozdíl mezi kognací a agnací nevyskytuje se v prajazyku. Pánem rodiny jest otec. Žena jest v jeho moci (manus, munt). Jeho jmění rozhoduje, zdali má ženu jednu nebo žen více. U Germánů a Slovanů jsou to zpravidla jen knížata, která žijí v polygamii (Samo 12 žen, velkokníže ruský Vladimír dle pověsti 300 žen). Muž může ženu propustit, kdy se mu zlíbí. Propouští ji svému hosti nebo odevzdává příbuzným. Žena koná těžkou práci. Je služkou svého muže, která s ním nesedí ani při stole. Jeden staroslovanský svatební obřad nutí nevěstu, aby svému ženichovi sňala obuv. Podle českého práva byla žena věznem svého muže. Ještě zemská zřízení se o tom zmiňují, ale brání již ženu. Poněvadž jest v jeho moci, nemůže mu nic dát, na svou škodu.

Indoevropané žili ve velkorodině. Byl v ní praděd se vším svým potomstvem. Řekové, Římané a Germáni nejdříve z ní vyšli. Snaha po samostatnosti pudila je k rodině užší. Slované zůstali v ní nejdéle. Zvala se i čeljad (čeleď). Jméno toto zbylo ze slovanského vlivu pro rodinu ještě dnešním Maďarům. U Jihoslovanů vyskytuje se ještě dnes velkorodina v zadruze. Rodiny a velkorodiny, které nově povstaly, zůstaly i dále v krevním svazku. U Slovanů byl to rod, plémě nebo bratrstvo, u Germánů Sippe. Pokrevenstvo tvořilo sociální svazek. Bylo agnátské. Od společného předka mělo zpravidla své jméno. (Vlkovici, Ratiborici). Slovanské jméno ves (skrt. vic, řecky fik, lat. vicus, strsl. visí, lit. wiesz), vyskytující se v indoevropských řečech, je název pro jeho sídlo. Dává mu také své patronymické jméno (Vlkovice, Ratibořice). Zřízení je patriarchální, stojí-li v čele starešina, nebo demokratické, rozhoduje-li bratrstvo ve sboru (skrt. sabha = sippe = sbor). Bratrstvo má stáda, pastviska a zemědělskou půdu ve vespolečné jednotě. Tvoří také krevní jednotu. Koná krevní mstu. Výraz pro ni je zprvu cena, ale pak také její výkup (vira, odklad, wergeld). Bere cenu za svého člena, ale také ji platí. Ručí za něho v obecné poruce. V pokrevenstvu není sňatku. Ženy třeba si brátí mimo bratrstvo. Bratrstvo tvoří mírovou jednotu. Spory rovnají se v bratrstvu.

§ 38. Uzavření manželství

a) Forma lidová.

U národů indoevropských vyskytují se dvě formy, kterak se manželství uzavírá: lup a kup ženy (Raubehe, Kaufehe). Obě formy ukazují na patriarchální rodinu. Z lupu a kupu povstává vlastnictví jednotlivce. Jako loupež a koupě věci, vyskytovala se u všech národů i loupež a koupě nevěsty. Byla-li nevěsta uloupena, musil se u Germánů porušený mír pokutou smířiti a za nevěstu cena její zaplatiti. U Slovanů bylo loupení žen (polsky porwanie, jhsl. otmica, bulh. vlačenie) dlouho trvajícím zvykem. Letopisec furlánský vypravuje k r. 869, že Čechové do Bavor vpádali a ženy tam loupili. Na italské výpravě (1158) odvlékali je do svého tábora. I kníže Břetislav zmocnil se násilím svojí nevěsty. Církev proti únosu již v 12. stol. brojila a právo naň kladlo smrt. Podle flanderského, brněnského a jihlavského práva byla unesená nevěsta postavena mezi příbuzné a únosce. Přichýlila-li se k únosci, byla s ním snáta. Přichýlila-li se k příbuzným, byl únosce stat. Tak to bylo i podle zákona Kazimíra III. v Polsku. Mezi českým lidem selským udrželo se loupení žen do novověku. Ještě v 16. stol. zapovídají je selské řády. Na rožmberském panství v Čechách se zakazuje, »aby sobě žádný manželky nekradl ani na panství ani ze zboží jiného«. Dle moravského zemského zřízení z roku 1535 má jako lotr býti trestán, kdo by selskou děvečku proti její, pána jejího a otcovské a mateřině vůli pojal. Zdá se, že mnohé slovanské svatební zvyky (skrývání nevěsty, násilné vniknutí do jejího domu, zatažená cesta před svatebním průvodem, smírná hostina při svatbě) jsou upomínkou na časy, kdy nevěsta musela se uloupiti.

Při manželství z kupu je nevěsta předmětem koupě. Na její souhlas se nehledí. Koupě děje se i proti její vůli. Severská práva však snátek proti nevěstině vůli již zakazují. Někdy je poslechnoutí i vůle vladařovy a pánovy. Prodavačem je otec nebo jiný držitel moci nad ženou, kupcem je ženich. Peníz za nevěstu (staroněm. Widemo, strsl. věno, věniti = prodati) je značný. Slovanský otec, jak arabští cestovatelé sdělují, z více dcer zbohatl, z více synů schudl. V Polsku platil jej v 10. stol. za dospělé syny otcům nevěst sám kníže Měško. Peníz, za nevěstu placený, dává později otec nevěstě do manželství. Dřívější koupě nabývá rázu koupě symbolické (sponsalia per solidum et denarium). Co se za nevěstu platí, dává se jí na znamení, že se koupě stala. Je to někdy i jen nepatrný peníz, který se na místě propíjí.

Již zvyk indoevropský vyzdobil svatbu pestrým obřadem. Nevěsta zahaluje se závojem, ženich chápe ji za ruku. Odvádí se do jeho domu, přenáší přes prah a klade do svatebního lože. Obřad vyjadřuje nový stav nevěsty. Jsouc v závoji, je po staroslovanském zvyku již ženou, poněvadž slovanské dívky chodí prostovlasé. Ženich bera ji za ruku, běře ji ve svou moc (zaručení, na Slovensku ještě dnes ve Spiši zove se svatba rukovinou).

Svatební jednání se později zjednodušuje. Mezi ženichem a otcem nevěsty děje se zasnoubení (desponsatio). Na to následuje v určitý napřed den traditio puellae. Na to odvádí si manžel ženu do svého domu, aby provedl soulož. Na ni připojují se teprve účinky manželství. Právu stačí, když manželka se před ložem rozpaše, a oba manžely společná pokrývka zahalí.

I ve smlouvách svatebních, které čestí panovníci o svých dětech uzavírají, děje se projev o zasnoubení a určuje den, kdy třeba »tradere filiam« nebo německy »antworten«. Český jazyk zachoval si ještě dnes tuto »traditio« ve slovech »vdávati« a »oddavkách«. V Polsku ještě v pozdní době slouží tomu slovo »resignare«.

Panovníci zasnubují i děti nedospělé, ba i děti nezrozené, které teprve zploditi chtějí. Zavazují se, že jakmile děti přijdou ku svým letům, »das si danne zu einander gelegt werden«. Vysoká šlechta ve své snaze po rodinných stycích dává své děti do manželství již v časném věku. Dívky vcházejí v ně již v 12—15 letech, hoši v 14—20 letech. Také selské obyvatelstvo to napodobí. Mnohý tovaryš, dříve ještě, než má řemeslo, ohlíží se po ženitbě. Časným manželstvím chce se také nemravnosti čeliti. V Čechách a na Moravě má se diti snátek s povolením rodičů a poručníků. Praví se, že povolení a slib manželský způsobuje manželství. Snátek proti vůli rodičů má v zápleť ztrátu dědictví. Více hrozbou než právem ještě v 14. století je, že oba manželé mají ztratiti hlavu. Není-li otce, zasnubují dceru krevní přátelé, zpravidla osoby v nedělu nebo spolku. Také vrchní lenní pán nebo man, který léno odumřelé převzal. Na Moravě mělo se povolení k snátku dáti písemně. U poddaných dává povolení vrchnost a vybírá za to poplatky. V některých zemích vrchností své poddané i k snátkům nutí.

»Traditio« provádí si posléz nevěsta sama. Š a m a »v d á v á s e« ženichovi. Jen někde volí si k tomu poručníky, aby ji ženichovi odvezdali. Tak to bylo v Německu v Kolíně a v 14. stol. ještě v Čechách.

Přijal-li muž k sobě ženu za souložnici (strsl. obnoznja, naložnica, u Čechů ženima, jhsl. chotimica, Friedel, Keks), neuzavřev

s ní manželství v řádné formě (na př. bez věna), povstalo manželství nižšího druhu (*Friedelehe, Kebsehe*). Každá strana mohla z něho vystoupiti. Pro pozdější právo zbylo z něho manželství *morganatické*. Vyskytuje se nejprve v *Libri feudorum* (*accipere uxorem ad morganaticam*). Manželství toto bylo obvyklé u šlechty milánské, později u vysoké šlechty vůbec. Uzavíralo se, nebyla-li žena rovnorodá, anebo neměly-li nadějíti účinky manželství řádného. Právní účinky tohoto manželství byly jen slíbené, pro manželku i pro děti. Manželka měla z tohoto slibu pro případ vdovství »*Morgengabe*«, od něhož i manželství mělo své jméno. U Srbů zůstalo ještě při starém zvyku. Je-li žena neplodna, přibírá si muž *namiestnicu*.

b) Forma církevní.

Na názory církevní, který okamžik je rozhodný pro vznik manželství, mělo vliv právo židovské. Podle starožidovského práva vznikalo manželství vykonanou souloží. Později se soulož symbolisovala. Nevěsta odváděla se do stanu, domu nebo pokoje ženichova (*Chuppa*). Posléz zbyla z tohoto symbolu jen hostina novomanželů o samotě. I ta odpadla, a manželství uzavíralo se *zasnoubením*, které se v kostele *požehnávalo*. V lidovém právním přesvědčení zůstala však soulož základem manželství i nadále. Na něm spočívá i výrok Kristův o manželství: »*Erunt duo in carne una*« (*Mat. 19, 5*). Přes to posunul se moment vzniku manželství do manželských zasnub, a soulož měla pak při nich jen ten význam, že manželství se stalo nezrušitelné. Přispělo k tomu dogma o neposkvrněném početí Panny Marie. Sv. Josefa a P. Marii uváděly prameny jako manžely. Mohli to tedy býti jen manželé z židovských zasnub. Pozdější nauka církevní učinila z nich pouhé snoubence a rozpoltila vznik manželství na zasnuby (*desponsatio*) a tělesné spojení manželů. Rozpoltění toto nalezlo svůj výraz v »*matrimonium ratum et consumatum*«. Římská forma »*Consensus facit nuptias*« proměnila zasnuby již v konsens manželský. Založila však jen poměr právní. Dle křesťanských názorů bylo ještě potřebí, aby se vykonala *copula carnalis*. Pak se stalo manželství teprve svazkem nerozlučitelným. Teprve tento nerozlučitelný svazek považovali církevní otcové za svátost. Byl v něm obraz spojení Krista s církví, božstva s lidstvem, v konsensu toliko spojení duševní.

Jako židovské zasnuby se v kostele žehnaly, *požehnávala* i církev manželský konsens. Na východě i předchozí zasnoubení. Bez tohoto požehnání bylo ve východní církvi spojení

muže se ženou pouze konkubinátem. Církevní požehnavání sňatku ovládlo celou oblast Středozevního moře a rozšířilo se i do jižní a střední Evropy. Z římského zvyku vyměňovali si snoubenci při konsensu prsteny na znamení (*arra*), že sňatek uzavřeli. Sňatek měl býti veřejný. Požehnávalo se mu před kostelem (*in facie ecclesiae*), nebo před kostelními dveřmi (*ad valvas ecclesiae*). V starých kostelích ukazují se ještě dnes dveře snoubenců.

Církev zavedla pro sňatky mnohé *překážky*. Bylo jimi zejména *přibuzenství* nejdříve do sedmého, později do čtvrtého stupně. Počítalo se po německém způsobu podle *parentel*. Bylo jimi také *kněžské svěcení*. V Čechách v 16. a 17. stol. ženili se kněží pod obojí, i katoličtí bez ostychu. *Konsistoř* nestačila je proto *trestati*. *Ohláškami* zamýšleného sňatku mělo se zjistiti, zda takovéto *překážky* tu jsou. *Ohlášky* (*banna, proclamationes*) vyskytují se nejprve ve Francii a po té v Anglii. Teprve papež *Innocenc III.* zavedl je r. 1215 pro celou církev, ač bez úspěchu. V Čechách požehnávali kněží sňatky bez ohlášek nebo *nevyčkavše* vyhlášovacích *lhůty*, a církev je proto *trestala* *peněžitými pokutami* nebo *dočasně sesazovala*. I přes *kanonickou záповěď* uzavíraly se zde sňatky mezi *přibuznými* třetího stupně. Manželé musili církevnímu soudu *přislibiti*, že se všeho manželského spojení *zdrží*, dokud si z Říma nebo Avignonu *dispense* nevymohou. Jinak se jim *hrozilo*, že se manželství jejich *prohlásí za neplatné*.

Svedení nebo *obtěžkání* *pocitivé dívky* mělo v *zápětí* *nucený sňatek*. Uznávaly naň *světské i církevní soudy*. Pod *trestem* *pranýře* *nařizoval* v 16. stol. *soud městský*, aby muž a *obtěžkaná žena* *oddaly se ve vězení*. *Svobodný, jenž dopustil se »snubného skutku«* s *dcerkou města* *poddanského*, tak *dlouho se drží ve vězení*, dokud *vrchnosti* *člověčenství* a s *dcerkou sňatek* podle *řádu církevního* *nepřislibí*. Církevní soud *nařizoval sňatek*, bylo-li tu *smilné násilí*. Na *začátku 18. stol.* *nařizovalo se v Čechách na arcibiskupském panství*, že *poddaní, kteří dívky pod slibem manželství obtěžkají*, za *ženy si je vzítí musí*.

Římské právo, které v Itálii začalo se *pěstovati*, *oživilo rozdíl* mezi *konsensem snubním a manželským*. Církev vyšla jím *vstříc* *lidové formě »zasnub a oddavek«*. Papežem *Alexandrem III.* *zavedeno* bylo *rozdílování* mezi *sponsalia de futuro* (*Accipiam te uxorem etc.*) a *sponsalia de praesenti* (*accipio te etc.*). *Provedenou souloží* změnila se však *sponsalia de futuro* v *platné manželství*. *Způsob tento k přesné formě manželství ničím nepřispěl*.

Platné manželství nedalo se někdy ani dokázati. Lidé si ho leckdy ani vědomí nebyli. Případy bigamie a trigamie se množily. Manželská věrnost se nezachovávala. Manželské rozsudky církevních soudů se nerespektovaly. Mnoho žilo se v manželství tajném. Musilo se proti tomu vystoupiti veřejnou formou sňatku. Učinil tak r. 1563 tridentský koncil. Manželský konsens má se prohlásiti před farářem a dvěma svědky. S formou touto všude hned se neproniklo. Ještě na začátku 17. stol. zapovídala církev v Čechách, aby se v soukromí nikdo ku manželství nezamlouval a slibem nezavazoval, ale v místě poctivém v přítomnosti dvou nebo tří hodnověrných svědků.

Pro protestanty platil nadále předtridentský způsob uzavírání sňatků. Manželství mohlo se uzavřít před knězem anebo i jinde. Vykonanou souloží nastoupily pak jeho právní účinky. Ale i zde stal se církevní sňatek požadavkem. Při tom se předpokládalo, že snoubenci již svým projevem manželství uzavřeli, a kněz že provedl pak vlastně již jen oddavky. Vlivem protestantských theologů (Just Henning Böhmer) však se stalo, že první římskokanoničská část (consensus facit nuptias) se pustila a celá váha položila se v kněžské oddavky. Dle protestantského církevního práva ne více projev manželů, nýbrž výrok kněze zakládá manželství.

§ 39. Rozloučení a rozvod.

V nejdávnější době mohl muž ženu jako její pán kdykoli odstrčiti. Mohl ji zabít. Činil tak zejména s ženou cizoložnou. Ještě v 15. stol. u Slovanů zapřáhá ji ke koni a za výskotu žen mrská ji ze vsi. Na muži visí její život. Někdy ani jako vdova nesmí se provdati. Dobrovolně umírá na hrobě svého muže a sama vrhá se do ohně, v němž spaluje se jeho mrtvola.

I v pozdější době smlouvou mezi rodinou ženy a manželem mohlo se manželství kdykoli rozvázat. Muž sám mohl tak učiniti z řádného důvodu, anebo i bez důvodu. Neměl-li důvodu, musil jí vydati vše, co přinesla, a co jí slíbil. Jako všechny svazky, rozvazovalo se i manželství, ztratil-li někdo z manželů mír. Žena právo na rozvod neměla. Teprve z vlivu práva římského se jí toto právo dávalo, měla-li nějakou příčinu.

Církev stála povždy na zásadě, že manželství jen smrt rozlučuje. Nemohla však čeliti místním zvykům. Trestá sice nová manželství,

ale posléz je trpí, je-li zde řádná příčina rozvodu (cizoložství nebo vzájemný odpor). Od 9. stol. však proti rozvodům již vystupuje. Její soudy prohlašují neplatnost druhých sňatků v rodinách vladařských, ba císaře Fridricha I. dává pro druhý sňatek do církevní klatby. Touto klatbou hrozí se také za knížete Kocela těm všem ze slovanického obyvatelstva, kdo manželky své opouštějí a nové si berou. V Čechách stěžuje si sv. Vojtěch na časté rozchody málo trvalého manželství. Samému knížeti Oldřichovi není manželství Boženy s Křesinou překážkou, aby vstoupil s ní v manželství nové. Z vlivu církevního vydávají knížata česká předpisy, že manželství je nerozlučitelné. Než přes to i později jsou časté spory před duchovními soudy o dvojité manželství. Někdy i církev sama manželství pro nehodnost manželky prohlašuje za neplatné. Tak na př. sňatek s nevěstkou, která i v manželství zálet nezanechala.

Zmizel-li manžel, provolávala se jeho nezdědnost na farách. Nebylo-li se ho po krajích doptati, vydávala církev v Čechách literae tolerantiales, aby nové manželství mohlo se uzavřít. Výrokem soudů církevních zrušovalo se manželství pro tělesnou nezpůsobilost anebo proto, že před tím bylo již uzavřeno manželství platné. V Uhrách se zprvu manželství volně rozvádělo, a manželé vstupovali v manželství nové. Později názor církevní zjednával si průchod. V Polsce rozlučovalo se manželství oboustranným souhlasem. Křesťanství zavedlo tu hledisko církevní. Bylo tu však několikero vyznání, katolické, východní a mohamedánské. Ve východní církvi manželé bez církevního obřadu v manželství vstupovali a bez církve se z něho rozcházel. Při shodné vůli stačilo, že si manželé vyměnili rozlučné listy. Vedle toho mohli se manželé rozvésti před kterýmkoli úřadem, také před sněmem. Druhému manželovi muselo se však zaplatiti za hanbu (pro infamia). Tolik za to bral také úřad.

V církvi samé posléz vyhranila se nauka o rozloučení. Boloňská škola připouštěla již v 12. stol. pro matrimonium ratum několik důvodů rozloučení. Od 16. stol. stalo se pak právem papeže manželství taková rozlučovati. Ale také manželství konsumované bylo rozlučitelné. Překážky manželské rozmohly se tou měrou, že se některá tu často vyskytla. Poněvadž nebylo až do Tridentina přesné formy pro uzavření manželství, nedal se leckdy ani konsens dokázati. Konečně připustila církev pro každé manželství z některých důvodů rozvod dočasný (temporaria separatio a toro et mensa) a z důležitých důvodů (na př. cizoložství) i trvalý (separatio perpetua).

Církev protestantská ponechala zprvu rozvod manželům. Později bylo třeba, aby rozvod prohlásil úřad.

Hlava druhá: Majetkové právo manželské.

§ 40. Právo uherské, polské a české.

Věno, kterým ženich od otce nevěstu si kupuje, dává otec později do manželství samé nevěstě. Připojuje ještě k tomu nějaké dary (Mitgift = přidávati). Tak to bylo podle zprávy perského cestovatele Kardízi i u Maďarů. Ke kupní ceně ženichově připojil otec nevěsty své dary pro nevěstu. Vše se dalo ženichovi. Uherské »Tripartitum« prohlašuje věno manželovo za »merces ob debitum matrimonii«. Nezná již přídavek, který nevěsta dostává ze své rodiny. Tento přídavek vyskytuje se teprve později jako její přínos (allatura). Starodávne »věno« (wiano) zachovalo se pro dávkou ženichovu nevěstě v právu polském. Zde však žena, vstupujíc do rodiny mužovy, dostává i svou část z rodinného nedílu. Je to posag, v Slezsku posah (= výbytek, exhereditare = wyposazyć). V latinských textech užívá se pro věno, které manžel dává, v Polsku i v Uhrách, slova »dotalicium«, ale terminologie tato není pevná. Posag dostává také latinské jméno »dos« a věno od manžela označuje se pak jako »contrados«, anebo jako »přívěnek (prziwianek), oprawa nebo reforma posagu«. I v českých pramenech zove se věnem to, co ženich dává nevěstě, ale vedle toho také to (dos), co nevěsta dostává od otce. V pramenech (Vš. V/8) stojí, že muž věnuje nebo obvěnuje, anebo že obě strany obvěňují (Brikci XVIII. A. 12). Teprve Koldín mluví o obvěnění (C 38) a také obnovené zemské zřízení (M 33). Latinská terminologie je také nejista (dos, dotalicium, donatio propter nuptias).

Vzájemný poměr těchto dvou věn je starobylého indoevropského původu. Národové evropští znali jej již ve své pravlasti na východě. V Syrii dával muž manželce polovici toho, co mu přinesla. Mělo jí to sloužit pro zaopatření vdovské a manželovi býti pokutou, kdyby ji zapudil. Justinian novellou 97. převzal tento zvyk, vyrovnav dar manželův (donatio propter nuptias) věnu manželčině. To bylo zvykem i na západě, jak syrská právní kniha vytyká. Caesar (De bello gall. VI, 19) nám sděluje, že Keltové tolik, co věnem od manželů obdrželi, k věnu přidávali, aby to pozůstalému manželovi zůstalo. U Visigotů, kolik si nevěsta od ženicha vyžádala, tolik i jemu ze svého jmění dala. Podle provinciálního práva norvéžského (Gulathingbók) přísliboval muž panně tolik, kolik činilo její věno, vdově však jen polovici. Podle jiného provinciálního práva norvéžského (Frostu-

thingsbók) přísliboval jí nad to ještě dále třetinu výše, peněz shodný s věnem a ještě jeho polovici. U Langobardů zvalo se toto věno manželovo a n t i f a c t u m (contrafatto, incontro). Bylo stejné výše s věnem manželčiným. V Tyrolsku snižovala se pozdější protidávka manželova na polovici věna. Činila-li pak v jižním Německu a zejména v zemích rakouských tolik, co věno, její obvyklý název W i d e r l a g e nebo W i d e r l e g u n g vystihoval zcela její účel.

V Polsku dával muž věno ve výši posagu. V českých zemích obvěňoval ženich nevěstu o jednu třetinu výše než věno. Přísliboval jí totiž tolik jako věno (100) a pak ještě jeden obnos jako věno (100 = $\frac{2}{3}$) a konečně $\frac{1}{3}$ (= 50, $\frac{2}{3}$ = 150).

Na těchto dvou formách »věna a obvěnění« české právo manželské zůstalo. Bylo toliko smluvené. Jen některé jeho následky byly platny z obyčeje nebo ze zákona. Věno, které dávala žena muži, dostávalo se do jeho vlastnictví. Zůstalo mu nadobro. Žena obdržela za ně pro případ svého vdovství obvěnění. Jen nebylo-li obvěnění příslibeno, vracelo se věno po mužově smrti. Vázlo i na pozemcích, které se za ně koupily. Dle zemských zřízení z 16. stol. ručilo se za věno po samém zákoně. Obvěnění zajišťoval muž ženě z á p í s e m d o d e s k nebo bez zápisu v z n e s e n í m. Zastavoval jí totiž pro obvěnění nemovitosti pouhým listem anebo tím, že jí v tyto nemovitosti skutečně, později symbolicky uvedl. Muž nemohl obvěnění účelu jeho odníti. Učinil-li tak, mohla to žena svým odporem zvrhnouti. Manžel mohl se svolením ženy obvěnění na jiný statek převést (traductio dotis). Za škodu z toho ručil však ženě jak příjemce obvěnění, tak i statek dřívější. Muž mohl obvěnění kdykoliv zvýšiti (additio dotis). Ku podpoře ženině fungoval příjemce věna (susceptor dotalicii), který obvěnění přijímal, o ně pečoval a za ně ručil. Za škodu z toho muž se mu zvláště zaručoval.

Poněvadž byla žena věznem muže svého, dostával se i jinaký její majetek do jeho moci. Ještě v 16. století se uznávalo, že manžel má právo k manželce i k jejímu statku. Než její poměry se časem polepsily. Vyhražovala si později svůj statek pro sebe a nakládala jím svobodně.

Po smrti mužově došlo obvěnění svého cíle. Dostala je vdova. Mohla jím naložiti dle své vůle. Jen někdy se jí to již napřed zakazovalo. Měla obvěnění jen až do své smrti užívatí (Leibgeding) a vrátiti je také již dříve, proměnila-li svůj vdovský stav. Někdy ztrácela tu pouze »nadvěno«. Věno samo jí zůstávalo.

Mezi mužem a ženou mohl býti též uzavřen spolek, buď vzájemný nebo jednostranný. Zpravidla brala muže do spolku žena. Spolek obmezoval se obyčejně jen na určité věci nebo jen na obvěnění. Do spolku se mohly přimnouti i jiné osoby. Na Moravě však ženou toliko muž.

Vdově náležely po samém právu určité svršky z domácnosti neb hospodářství. Na Moravě řídil se její nárok podle jejího stavu, panského neb vladyckého. V nedělu chlebila s dětmi (vdoví stolec, Wittwenstuhl), dokud se neprovdala.

V Polsku po samém právu, nedostala-li obvěnění, měla žena nárok na věnec (crinile). Byla to náhrada za panenství (30 hřiven v království, 30 kop gr. na Litvě, 15 na Mazovsku). V polské šlechtické rodině dostávala žena mimo věno a posah, patrně z vlivu německého, za ztracené panenství podarek poranny (pretium virginitatis) v penězích nebo statcích. Také v českých státních svatebních smlouvách přislíboval se nevěstě dar jitřní (Morgengabe) v statcích nebo důchodech.

§ 41. Právo německé.

Jako u Slovanů, tak u jiných indoevropských národů, také u Němců začalo majetkové právo manželské tím, co muž za ženu dával (wittum). Přinášela to s sebou do manželství, a mělo jí to zůstatí pro vdovství. Vedle toho dostávala i výbavu (Ausradung). Byla jí vybyta ze své rodiny, přicházejíc do rodiny nové. Byly to svršky, poněvadž původně na nemovitostech podílu neměla. Když podílu toho nabyla, dávala jí rodina nebo ona sama dávala jen část tohoto podílu, peníze nebo pozemky, do manželství. V jižním Německu byl pro to výraz »Aussteuer« nebo také manželské věno »Heisteuer« (z toho Heimsteuer). Zemřel-li manžel, musila se tato výprava ženě vrátiti. Jí patřilo také »wittum«, poněvadž to byl peníz, který manžel za ní dal a skrze ni zase do manželství přijal. Pro své vdovství dostávala tedy výpravu a wittum. Zbývala jí stějně s tím, co jí muž podle některých práv pro tento účel jako »Widerlage« přislíboval.

Manžel dával dále své manželce na zítří po svatební noci dar jitřní (Morgengabe). Mohl záležeti ve statcích a pak jako »Widerlage« měl za účel její zaopatření vdovské. V takové formě vyskytuje se u vysoké šlechty. Nevěsta má se »nach ihren eren bemorgengaben«.

Odvislost ženy od muže způsobila, že i všechn majetek její náležal se v jeho držbě. Nakládati jím mohli však jen oba manželé. Podružný význam movitého majetku nechával dispoicí manželovi. Smrtí manželovou odpadla jeho držba. Žena zůstala ve vlastnictví svého statku. Tento způsob užívání manželčina statku byl obvyklý v Sasku. Obyčejně se označuje jako system spojených statků (Güterverbindung, Verwaltungsgemeinschaft), poněvadž statky byly odděleny, ale správou manželovou spojeny.

Vedle toho vyvinula se již záhy v jižním a západním Německu ještě jednota jmění, manželské společenství statků (Gütergemeinschaft), které si manželé společnou prací (collaboratio) vydělali (Errungenschaft). Počátky jeho možno již spatřovati u Franků salických a ripuarských. Některá práva rozšířila toto společenství i na svršky, do manželství vnesené (společenství mobiliární, Mobiliar-, Fahrnisgemeinschaft). Mnohá sjednotila dokonce ve vespólný majetek manželů veškeré jejich jmění (všeobecné společenství statků, allgemeine Gütergemeinschaft). Každý z manželů mohl si však také své zvláštní jmění (Sondergut) vyhraditi. Vespólný majetek (Samgut) spravoval a užíval manžel sám. Nakládali jím oba manželé společně. Z něho platily se také jejich dluhy, manželovy vůbec, manželčiny z doby před sňatkem a pro domácnost. Manželova správa jmění vespólného nutně s sebou přinášela, že dluhy z této správy byly jeho vlastními dluhy. Ručilo proto za ně i jeho jmění vyhrazené. Zemřel-li jeden z manželů, a nebyly děti, pozůstalý muž dělil se s dědici druhého, pozůstalá vdova dostávala jednu třetinu (Spindelteil) jmění vespólného. Druhé dvě třetiny (Schwertteil) připadaly dědicům mužovým. Byly-li zde děti, náležely podle některých práv movitosti pozůstalému manželovi, nemovitosti však jen do jeho smrti, zůstávající dětem zavazeny (Verfangenschaftsrecht). Podle některých práv vstoupily děti na místě zemřelého manžela a žily s pozůstalým i dále ve vespólnosti. Rozdělením mezi manželem a dětmi mohly se poměry jinak upravití.

V severočeském městském právu uzavíraly se úmluvy o věnu ženině. Věno toto se jí zajišťovalo. Žena mohla s mužem a dětmi žiti v nedělu. Neměla-li žádného majetku, dědila jednu třetinu toho, co oba manželé společnou prací vydělali. Kromě toho dostávala ženskou výpravu (gruod).

Právo brněnské je směs českého práva věnného, manželovy moci nad samostatným jměním manželčiny a společenství statkového. Neměla-li žena žádného věna a nebylo-li žádných dětí, bylo mezi

manžely všeobecné společenství. Pozůstalý manžel sdělil všechno. Byly-li zde děti, rušily se věnné úmluvy (Kinderzeugung bricht Ehe-stiftung). Mezi manžely vzniklo tím všeobecné společenství. Pozůstalý muž dědil všechno, pozůstalá vdova jednu třetinu a děti druhé dvě třetiny. Vdova zůstala však s nimi v nedělu až do svého nového sňatku nebo jejich dospělosti.

»Manželčina třetina« (Dritteilsrecht) z pozůstalosti manželovy je zvláštností českého práva městského. Vyskytuje se již v »Statuta Conradi« při konfiskaci jmění zločincova. Pražské právo statutární z 14. století má o ní předpis, právo jihlavské a soběslavská práva ji žádají pro vdovu při královské a městské odúmrti. Rozšířila se ve Slezsku, Polsku (Wschowa, Lvov), Lužici a Míšni. Vdovská třetina je známa jinak jen na místech odlehlých, jako v právu burgundském a islandském.

Také městská práva Koldínova mají předpisy o obvěnění. Jejich německý text překládá je »Widerlage«. Výše obvěnění je táž jako v právu zemském. Vdovec obvěňuje však pannu dvěma díly (100 + 200). Muž může ženu se svými dětmi v spolek přijmouti. Manželé mohou si dále svůj statek společně vzdáti (společné vzdání statků, allgemeine Gütergemeinschaft). Všechna ostatní věnná a obvěněná práva se tím ruší. Muž má statek ve své správě. Jen s povolením soudu může v nouzi některé věci zciziti. Po manželčině smrti mu statek připadne. Musí však děti z něho opatřiti. Manželka nabývá statku po mužově smrti společně s dětmi a toliko, není-li jich, sama. Provdá-li se nebo mrhá-li statek, musí se s dětmi rozdělit. Svatební smlouvy musely se do šesti neděl ode dne manželského snění městskými knihami ztvrditi.

Také majetkové právo manželské v Rakousích jeví stejný ráz jako městské právo české. Pro »dotalicium« užívá se často slova »Morgengabe« nebo »Widerlage«, ale je to také »Leibgeding«, doživotné užívání nějakého statku, které se vdově přislubuje. I zde mohou si manželé své statky vzájemně vzdáti a tak všeobecné majetkové společenství založiti.

Hlava třetí: Rodiče a děti.

§ 42. Děti manželské.

V nejdávnější době byl otec vlastníkem dítěte. Mohl je zabít, prodati nebo odložit. V Polsku zbylo z toho, že otec byl méně trestán, zabil-li dítě, než zabil-li někoho jiného. Právo prodeje skytalo otcí kapitulare císaře Karla II. z r. 864 a zmiňuje se o něm ještě švábské zrcadlo (295). Ve Francii příslušelo otcí i koncem 15. stol. Na Litvě v století 16. v čas hladu prodává otec sám sebe nebo členy své rodiny. I matka mohla zde prodati své dcery. Polský otec, který dopustil se zločinu a neměl, čím by dal jistotu, platil dětmi. Brněnské právo (537) trestá však již matku, která židům prodává své děti.

Otec mohl své dcery dle své vůle vdávati. Pozdější právo to již seslabilo. Z libovolného vdávání dcer zbylo pouze svolení ke sňatku. Podřízenost dítěte i v tom se jevila, že otec mohl využítkovati služeb svých dětí pro svou domácnost. Jemu připadalo také všechno, co dítě svou prací získalo.

Dítě podléhalo otcově kázní. Právo ukládalo dítěti, aby svého otce ctilo. Podle polského práva nemohlo proti němu vystoupiti trestně. Učinilo-li tak, když otec zabil matku, ztrácelo čest i statek. Věno, které dal své dceři otec, dali i jiným sestrám zbylí bratři. Otcovské dluhy měly přednost přede všemi dluhy jinými. Trestný čin proti otcí trestal se podle brněnského práva (535) přísněji než proti osobě jiné.

Jmění dítěte tvořilo část jmění domácího, které měl otec jako domácí pán ve své držbě. Užíval ho dle své vůle. Jen zmenšiti je nesměl. Maje dítě ve své moci, ručil také za jeho nedovolené činy. Propustil-li dítě z této moci, zbavil se zodpovědnosti. Později ručil jen jměním dítěte. Jednota jmění rodinného vedla však i dítě ku právu na jmění otcovo. Nalezlo svůj výraz v odporu proti jeho zcizení a v retraktu.

I dospělý syn zůstal ještě v domácnosti otcově, a otec měl i nadále jeho statek ve své držbě. Teprve tím, že se syn od otce oddělil, nebo že se dcera provdala, zanikla moc otcovská.

Podobné poměry byly i v právu českém a polském. Pokud žily děti v domácnosti, měl je otec ve své moci, i všechn jejich statek. Tímto statkem vládl mocně, nejsa nijak obmezen. Nemohl sice syna vyloučiti z nedělu, ale dal mu podíl, jaký sám chtěl, žádal-li syn, aby byl oddělen. Syn nemohl uzavírati právní jednání, kterým by

byl postihl statek v držbě otcově. Neměl své vlastní pečeti, jak polské právo vytýkalo. Musil užívati pečeti otcovy. Jen se svolením otcovým zajišťoval své ženě věno a posah.

Vstoupil-li pozůstalý manžel v nové manželství, spojoval v nedělech děti své s dětmi manžela druhého. Bylo to t. zv. *připojení dětí* (unio prolium, Einkindschaft). Vyskytovalo se nejprve v 13. století a později již zhusta. Dětem již zrozeným zajišťovaly se při tom zvláštní výhody před dětmi, které se měly teprve naroditi.

Pokud byl otec pánem ženy a dětí, rozhodovala jeho vůle o tom, zda jsou děti manželské. Když církev manželství změnila v rovnoprávný poměr muže a ženy, byly manželské jen ty děti, které zrodily se v manželství církví uznaném. Některá práva stanovila i manželskou dobu útěšku, tak brněnské při pannách 39—40, při ženách 40—41 neděl. Dítě nesmělo se naroditi »zu spat odir czu frue«. Podle saského (I, 36), i švábského zrcadla (37) může se zhaniti (beschelten) dítě, které zrodí se brzy nebo pozdě. Podle švábského zrcadla náležel rozsudek o tom církevním soudům. Ale brněnské právo přisuzuje po smrti otce manželské zrození dítěte i mimo lhůtu, poněvadž na dítěti není »prius vel post nasci«. Také magdeburští kmeti uznávají dítě za manželské, které otec, pokud žil, za své choval, třeba by se bylo již narodilo v 37. týdnu po jeho sňatku.

Manželské jsou podle brněnského práva také děti, které zrodily se v manželství putativním (347, 348), nevěděli-li manželé o manželské překážce nebo věřili-li, že žijí v manželství pravém. Dopusťla-li se žena cizoložství, musil otec podle brněnského práva manželskému zrození dítěte před zavolanými konšely odepřítí a se ženou církevním soudem dát se rozvésti. Neučinil-li tak, zůstalo dítě manželské.

§ 43. Děti nemanželské.

Polygamické manželství mnohých vládařů merovejských, i karlovských vyrovnávalo děti různých manželek. Měly stejné právo dědické. O rovnoprávnosti této rozhodovala vůle otcova. Také u dětí milostnic. Za Karlovců dědili nemanželsťi synové královští až za manželskými. Církev často již za Meroveovců stavěla se proti tomu. I jinde ve vladařských rodinách nastupovaly na trůn i děti nemanželské. Normanský Vilém Dobyvatel beze vší příhany zván byl Guillelmus Bastardus. I v knížecích rodinách německých pokládaly se nemanželské děti za členy knížecího domu. Vedle řádného man-

želství vyskytující se manželství se souložnicemi musilo vésti i k dědickému právu dětí z tohoto manželství. V Čechách levobočkové nebo pobočné děti (ZZ 1549 I 20, 1564 M 21) žily pod mocí svého otce nebo jeho mužských dědiců. Po jejich smrti mohli někomu jinému člověčenství slíbiti nebo svobodní zůstatí.

Když vlivem církve jedině spojení muže a ženy, církevně požehnané, za manželství se uznávalo, rozdíl mezi dětmi, zrozenými v manželství a mimo manželství, vystoupil obzvláště příkře. Nemanželské děti zatlačovaly se do skupiny dětí, které ode dávna považovaly se za zrozené v necti (dětí nevěstek, kněží, z krvesmilství atd.). Odtud dávné jméno těchto dětí »Hornung« (zrozený v koutě), »Banchart« (zrozený na lavici). Toto poslední slovo přešlo i do českých zemských zřízení a Koldinových práv městských. Podle brněnských nálezů zvaly se »spurii, quorum vulgus pater est«, podle Brikciho »sebranci«. Právo z těchto vlivů příkrost tuto ještě zostřovalo. Žádalo pro manželský původ zrození včasné. Za manželské pokládalo se jenom to dítě, které v řádném manželství bylo zplzeno. Nedostatek tento nenahradila ani legitimace per subsequens matrimonium. Důsledku toho i sama církev se zalekla a za kacírský prohlásila článek saského zrcadla, který to stanovil.

Názory tyto zbavovaly nemanželské děti svazků s jejich otcem. Z dřívější jejich dědické rovnoprávnosti s dětmi manželskými zachovaly se jen přežitky. Nemanželské děti ustupovaly před dědickým právem dětí manželských. Vedle jiných příbuzných dědily jen menší díly anebo jen vedle příbuzných vzdálenějších volaly se k dědictví. Někde přiznávalo se jim dědické právo vůči matce a teprve, nebylo-li jí, vůči otci. Leckde zbyly z dědického práva vůči otci jen dary, které jim dával. Nejdále šlo při tom proti nemanželským dětem saské zrcadlo. Zachovalo je pouze při poměru ku matce, ale jinak přetrhlo všechny jejich právní svazky, i ku jejich vlastním dětem manželským. (Neque genus, neque gentem habent bastardi). Jen po matce dědily její nemanželské děti a také tyto vylučovaly její děti manželské. Podle brněnských nálezů dědily po otci »liberi naturales«, nebylo-li jiných dětí. »Spurii« dědily jen po matce, ale i tu byly vyloučeny, byla-li šlechtickou (624). V necti zrozeným dětem nemanželským nesmělo se v českých zemích v desky a městské knihy zapisovati a statek jim odkazovati.

Dřívější rodina dávala své hlavě skorem jenom práva. V novější rodině všechny osoby právně stejně již se hodnotí. Vedle práv jsou tu povinnosti. Takové povinnosti ukládá i otcovství, které nevzniká již

z vůle otcovy. Otcí jest se o dítě, které zplodil, starati. I nárok nemanželského dítěte se tomu přizpůsobuje. Z příbuzenského poměru stává se poměr dlužní. Ale právo neřeší povinnosti otcovy jednostranně. Je zde také matka. Otec dělí se s ní o děti nebo přispívá na ně částečně nebo vydržuje je docela. Tíže hospodářských poměrů a početnost obyvatelstva sesilují alimentální nárok vůči nemanželskému otcí. Matka nemůže již naň vystačiti. Bylo eticky spravedливо, aby vyživoval dítě otec sám. Vzpírá-li se tomu otec, musí se ovšem jeho otcovství dokázati. Spory takové vznikají již v 13. století. Již v 15. století odmítá se však nárok alimentální, když matka v kritickém čase zadala si také s muži jinými (Ruprecht Frýsinský). Jedno švýcarské právo zavazuje však všechny muže jednostejně rukou společnou.

Hlava čtvrtá: Poručenství.

§ 44. Právo německé.

a) Poručenství nad nedospělými.

Vládu, kterou vykonával otec v rodině a v manželství, měl pro svůj zisk. Na prospěch rodiny a manželky se při tom nehledělo. Taková byla i vláda poručnickova nad poručencem, osobou nesvéprávnou, která nebyla pod mocí otcovskou. To značí i poručnickovo německé jméno »Vormund«, odvozené od »Munt« (moc). To značí i nápad poručenský na nejbližšího dědice po meči (Der nächste Freund ist der nächste Vormund). Poručník má jmění poručencovo ve své držbě (Gewere zur rechten Vormundschaft). Opatřuje poručence a co zbývá, má pro sebe (Tutela fructuaria). Jen podstatu jmění nesmí zmenšiti (Kindergut ist eisern Gut). Poručenství jest nárok na vládu poručnickovu, ne právo poručencovo na ochranu. Zemřel-li otec a není-li zde matky, uváže se nejbližší mužský příbuzný otcův v děti a statek. Není-li zde statku, nemá nikdo zájmu na věci. Děti zůstanou bez poručníka.

Jak jinde již uvedeno, určuje právo dobu dospělosti různě. Nejvíce práv stanoví jí rokem 12., zlatá bulla a práva městská rokem 18., práva selská rokem 14.—16. Byla-li hranice věková příliš nízká, mohlo se státi, že dospělý zůstal ještě déle pod mocí poručnickou. Právně se tím ničeho nezměnilo. Poručenství se svou vládou a držbou

zůstalo. Dospělý měl ovšem právo, aby statku svého od poručníka žádal.

Podle práva pozdního středověku může býti poručnicí i matka. Žila s dětmi v neděle, i mohla býti také jeho hlavou. Než nová doba přivádí i novou změnu. V městech povstávají nové domácnosti, kde již nežije se v neděle. Jmění získává se prací, a příbuzní otcovští nemají již na ně nárok dědický. Pro toto jmění a pro své sirotky si nyní otec poručníka volí. Neučinil-li tak otec, učiní tak soudce. U takového poručníka není více důvodu, aby pro sebe užívali jmění poručencova. Jest jim z něho klásti počet. Poručenství se tím mění. Z dřívější vlády nad statkem a poručencem stává se péčí o poručence. Ne prospěch poručníkův, jen prospěch poručence je směrodatný. Nad tímto poručníkem koná úřad svůj dozor. Rys tento zasahoval do poručenství již dávno. Často soudce rozhodoval, když statek poručencův měl se zciziti nebo děliti. V městech povstávaly úřady pro věci sirotčí. Věci tyto zapisovaly se do zvláštních knih. Těmto úřadům byl poručník zodpověden. Poručenství přestalo býti právem a stalo se povinností.

b) Poručenství nad ženami.

V rodině byla žena pod mocí otcovskou, v manželství pod mocí manželovou. Pod mocí touto bylo i její jmění. V dávné době tvořilo i jednotu s jměním domácím. U koho byla v moci, vystupoval za ni na soudě a ručil za ni, dopustila-li se bezpráví. Moc nad ní rovnala se kterékoli moci nad členy domácnosti. Žena byla však vyloučena z veřejného života. I nemohla také vystupovati na soudě. Jsouc samostatna, musila se v něčí moc poddati, aby držitel této moci mohl za ni jednati. Volila si poručníka sama anebo dával jí ho soud. Bylo to nutno ke sporu, i ku formálnímu jednání na soudě. Jmění její tento poručník nespravoval.

§ 45. Právo české.

Poručenství jest v českém zemském právu mocí, kterou někdo dává jinému pro nějaký právní poměr. Podle tohoto poměru řídí se jeho obsah. I může býti poručenství procesní, zřizuje-li někdo poručníka pro vedení pře na svůj zisk nebo svou ztrátu. Může to býti ale také moc, kterou někdo zanechává jiné osobě na případ smrti pro svou pozůstalost. Dosavád vládl sám. Dává ně-

komu poručenství, aby vládl po něm. Poručník má být správce a vladař statku. Tak prohlašuje Oldřich z Hradce ve svém testamentu r. 1453., ustanovuje 16 osob a všechny své rukojmí za mocné poručníky všeho zboží a statku movitého a nemovitého. Prosí zemské úředníky, aby z nich jmenovali čtyři osoby jako všeho statku správce mocné. Mají všechny dluhy splatiti a, co zbude, jeho dvěma synovcům vydati. Poručenství takové zřizuje se zpravidla kšaftem, a tento kšaft sám zhusta zove se »poručenství« nebo »poslední poručenství«. Takovito poručníci mají vlastně jen úkol vykonávatelů posledního vůle. Kšaft je z té příčiny označuje jako »poručníky a ředitele všech platuov.« Věří se jim, že všechny poručené věci zřídí a způsobí. Někdy jsou poručníky statku vůbec. Jsou jeho dědici. V kšaftu se stanoví, že statek jim poručený spadne s mrtvého na živého. I manželka ustanovuje svého manžela za takového poručníka všeho svého statku.

Jsou-li tu děti, není potřebí, aby poručník byl dědicem. Stačí, aby byl vladařem statku až do jich let rozumných. Ale je poručníkem dvojím, »děti a statku«. Všehrd žádá, aby se to výslovně vytklo. Kromě dětí je zde ještě nedílňý statek. Je pak poručníkem tohoto statku. Je poručníkem všech dětí v neděle, po různých otcích, bratřích nebo strýcích, někdy, ač zřídka, i poručníkem vdovy. Kniha Tovačovská praví, že má moc, aby děti až do jejich let spravoval a mocně jimi vládl. Ale děti mohou zemřít ještě dříve, než těchto let dojdou. I vyslovuje se v poručenství, že jmění spadá na poručníky, s jednoho na druhého. Mělo se za to, že každé poručenství již tento nápad v sobě zahrnuje. Všehrd tomu odporuje. Žádá, aby se to zvláště stanovilo.

Poručníků bylo zpravidla více (pospolné poručenství). Byli vybíráni z pokrevenstva a švakrovstva. Vedle mužů byla to i manželka, matka a bába. Manželčino poručenství trvalo však jen potud, pokud neproměnila svého vdovského stavu.

Poručenství nad dětmi zove se na rozdíl od jiného poručenstvím sirotčím. Poručníka zřizuje otec, bratr nebo strýc nedílňý, který je vladařem v neděle. Je to jedním z jeho práv v neděle. Nemusí brátí ohled na jiné dospělé osoby v neděle (Vš. V, 38, 3). Zpravidla je to otec. Proto se zove tento poručník otcovský. Kdo má zboží v deskách, může tak učiniti pouhým deskovým zápisem. Jinak jen spolkem nebo kšaftem. Obé musí povolití král. Poručenství s dědickým nápadem zasahá již do jeho odúmrtí. Spolek kromě toho mohl být zřízen i na zemském soudě. Trutnovští ma-

nové mohli tak činiti na zahájeném soudě manském. Spolek byl jednostranný, byl-li poručník do neděle přijat. Byl dvoustranný, vstoupil-li mimo to poručník i se svými dětmi ve spolek.

Moc poručníků rovnala se moci vladaře v neděle. Vytýkalo se to, když byli poručníci jmenováni. Měli být »praví a mocní otcové poruční« (patres commissarii et tutores). Tito poručníci mohou, jak kniha Tovačovská praví, sirotkům a dětem statek utratiti jako sám jich otec nebo starší bratr nedílňý. Mohou statek zcizovati, zastavovati, oň se souditi a jiné poručníky pro případ své smrti nebo za svého živobytí jmenovati. Nemají-li po sirotcích sami nápadu, mohou sirotčí jmění na jiné osoby převéstí, aby jim je po smrti sirotků propustily (Vš. VI, 33). Než zájem sirotčí zavádí již poručníka jiného. Je to poručník věrný, který statek jako svěřený věrně má spravovati. Má-li jím nějak naložiti, může to jen naříditi soud zemský.

Nejmenoval-li otec poručníka, mohl se nejbližší příbuzný v neděle nebo mimo neděl, po meči a pak po přeslici, uvázati v poručenství (poručník přirozený). Nehlásil-li se nikdo z nich, mohl dáti poručníka král (poručník králem daný). Na Moravě mohl král zříditi poručníka spolkem, také v Čechách až do 15. stol., ale později zemský soud takové poručenství zdvihal a trestal toho, kdo si ho na králi vyprosil.

Kždé z těchto poručenství trvá až do let nejstaršího sirotka kteréhokoli pohlaví. Jak přijde k těmto letům, je sám bližší k poručenství než kterýkoli z poručníků ustanovených. Zemští úředníci v Čechách dávali mu list na poručníky, aby mu poručnický statek vydali.

Všichni tito poručníci kromě poručníků otcovských a nejstaršího sirotka byli povinni, přijímajíce poručenství, aby dali jistotu v zástavních zápisech, rukojměmi nebo obojím. O jmění poručencově zřizoval se při tom inventář. Všichni z nich kromě mocného poručníka a nejstaršího sirotka skládali účet z poručenství.

Poručník má sirotky u sebe. Zadržuje-li mu je někdo, vymáhá si je soudem. Podléhají jeho kázní. Má-li se dívka provdati, dává své svolení. Odpírá-li je, slyší se o tom rodina, a na žádost poručenky rozhoduje věc soud zemský. Rodina zasahuje do správy poručnickovy ve věcech důležitějších.

Vrchnostenský dozor provádí v Čechách král a zemský soud, na Moravě zemský hejtman. Král neb zemský soud odstraňují poruč-

níka »nemoudré« osoby z nedílu, kterého otec zřídil, když statek její utrácí (ZZ, 1549, F 4).

V českém právu městském ustanovuje poručníka nejprve testamentární dispozice otcova. Není-li této, je poručnicí matka nebo jiný nejbližší příbuzný. Není-li jich, ustanovuje poručníka soud městský. Poručenství vykonává se zprvu pro prospěch poručníkův. Kšaftem zřizuje se také mocný poručník otcovský. Později hledí se na prospěch poručencův. K poručenství volá se proto třeba i vzdálenější příbuzný. Ze správy poručencova jmění skládá se účet. Matka k tomu však povinna není.

Obnovené zřízení zemské zná poručenství trojí: příbuzenské, kšaftovní a úřední (zřízené králem, jeho místodržícími nebo soudem zemským). O mocném a pravém otci poručním není tu již zmínky. Každý poručník, i otcovský, je povinen vydati poručenci počet ze svého poručenství.

Oddíl čtvrtý: Právo dědické.

Hlava první: Stěžejní zásady.

§ 46. Pozůstalost.

V indoevropských řečech není jednotného jména pro dědictví. Jen u některých Slovanů vyskytuje se pro pozůstalost slovo »dědina«. Ve velkorodině žilo se ve vespolečnosti. Úmrtím některé osoby odpadl jen podíl na vespolečných užitcích. Teprve když se začal vespolečný statek dělit, přišlo se k podílu na podstatu. Podíl tento se pak zvětšoval, odpadl-li smrtí jeden z podílníků.

Než i při vespolečnosti v rodinách, malorodině, i velkorodině, vyskytovalo se již právo dědické. Rodiny neztrácely svazku s bratrstvem nebo se »Sippe«. Odumřelý statek některé rodiny spadal v bratrstvu na rodinu z nejbližší krve. Podle blízké krve se dědilo (solus deus heredem facere potest, non homo).

I když se vlastnictví jednotlivců vyvinulo, společný nápad pozůstalosti více dědicům zakládal vespolečnost (ganerbschaft) znova. Dědicové mohli se rozdělit, ale výhody nedílu je z toho zrazovaly. Zůstali nerozdělení. Když se dělili, platila zásada: »Der Älteste teilt,

der Jüngste kúrt«. Při dělení pomáhal i los. Nedělitelnou věc přejímal jeden a vyplácel druhého. Dělení mohlo se až 30 dnů po smrti zůstavitele. Po tuto dobu nesmělo se pozůstalostí hýbat. Vdova, děti, i čeleď zůstaly v domě. Byla to doba smutku, kterou pietně bylo třeba šetřit.

Ale ani když vespolečnosti nebylo, i jednotlivec nabýval pozůstalosti, jak nabýval v nedíle. Byl dědicem ihned, jak zůstavitel zemřel. Nabyl dědictví od mrtvého. (Der Todte erbet den Lebendigen. Mortuus aperit oculos viventis. Le mort saisit le vif). Smrt měla účinky translativní. Jako při převodu, i smrtí přešla na dědice všechna práva. Také držba. Jen v Jihoněmecku vlivem práva římského nesměl se dědic v pozůstalost míchat. Poměry dědické musil dříve upravit soud.

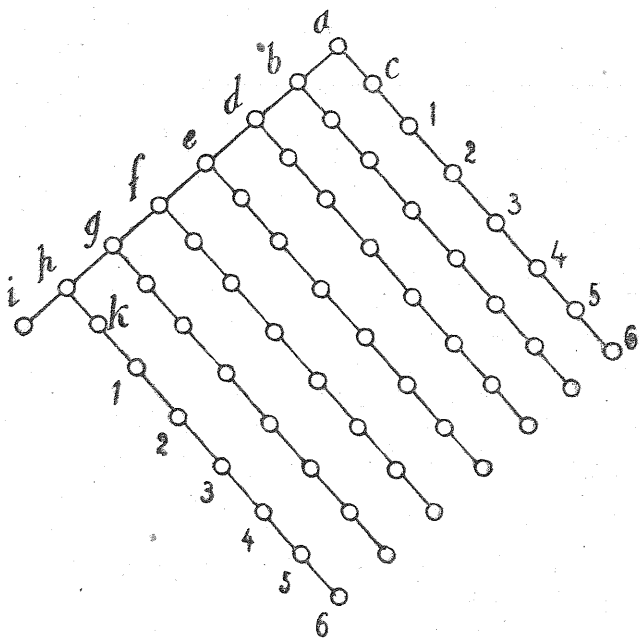
Různé druhy středoevropských práv věcných mají svůj reflex i v dědických nápadech. Jiná je posloupnost v statky svobodné, jiná v statky lenní, jiná v statky selské a městské domy. I některé movitosti, jako ženská úprava (gerade) a vojenská výzbroj (heer-gewäte) tvořily pozůstalost zvláštní.

Také právo dlužní a ručné mělo svůj odlesk v pozůstalostech. Až na vespolečné ručení bylo právo dlužní a ručné individualistické. Slíb byl projev jednotlivce. K němu pojilo se i jeho ručení. Ručení muselo nabýti povahy věcné, aby utkvělo na pozůstalosti. Stalo se to právem zástavním anebo plněním jedné strany, které svou dávkou již jmění a tedy také pozůstalost rozmnožilo. Při takovémto ručení musili i dědicové plnit. Ale zůstavitelovy dluhy měly ještě jiný význam. I v rukou zůstavitele byly nemovitosti statkem rodinným. Musil je dědicům zachovati. Byl vlastně jen jich uživatelem. Jen z jejich užitku mohl platit své dluhy. Zemřel-li, zase jen tyto zbylé užitky, zejména movitosti, ručily za tyto dluhy. Než hospodářská činnost, v níž se nových statků nabývalo a pozbývalo, v níž nové dluhy vznikaly a zanikaly, našla i v pozůstalostních dlužích svůj výraz. Celá pozůstalost musí za ně ručit. Pro pozdější právo platí již zásada, kterou Koldín (F 19) vyjadřuje řeholí: »Věřitel jest přední dědic v statcích dlužníkových«.

§ 47. Posloupnost krevní a odúmrtná.

V indoevropské velkorodině bylo trojí otcovstvo se svým potomstvem: otec, děd a praděd, syn, vnuk a pravnuk. Časné sňatky

soustředily ve velkorodině tři generace. Rodina tato je čistě agnátská. Vždy nejstarší ze synů převzal moc, když otec zemřel. Jen muži měli nárok na rozdělení. Ženy dostávaly pouze výbavu. Podle otcovských linií (po otcamu) se dělilo. Po otcovských liniích se také dědilo, když velkorodina rozdělila se na malorodiny. Bližší otcovstvo mělo však přednost. Byl to nejprve otec se svým potomstvem, pak bratři se svými potomky a posléz strýcové se svou descendencí. Pouze mužové však dědili. Ženy byly vyloučeny. (Muž jde k dědině, žena od dědiny). Ani muži z ženského potomstva neměli nápadů. Ale časem se jim přece dostávají. Agnátský princip dostává průlom. Začne se rozeznávat příbuzenstvo otcovské a mateřské. Příbuzenstvo otcovské bylo po meči (Schwertmagen, Schwert). Prostředkovali je pouze muži. Příbuzenstvo mateřské bylo po přeslici (Spindelmagen, Spille, quénouille). Bylo to příbuzenstvo z žen. Později se však tím značí jen ženské osoby z kterékoli strany.

(V obrazci je znázorněno celé příbuzenstvo v »Sippe«. »abc« a »ghi« tvoří rodinu. Vycházejíc od společného předka celé »Sippe« jest »a« hlavou, »bc« (sourozenci) krk, písmenou »d« (rameno) začíná »Sippe«, »e« značí loket, »f« zápěstí, »ghi« články prstů. Číslo značí stupeň v parentelách. »h« jsou dva rodiče, »g« čtyři, »f« osm atd. Od všech těchto rodičů jdou parentelní linie.)

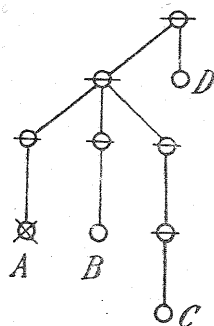
Když se z velkorodiny u některých národů, zejména u Germánů, odloučila malorodina, tvořila hospodářskou, i právní jednotu. Byl to otec, matka, syn, dcera, bratr a sestra (gesippte sechs hände). Osoby tyto, pocházející od společného předka, tvořily podle pozdějšího označení koleno nebo parentelu. Byla to linie sestupná. Ostatní příbuzenstvo bylo v »Sippe«. Spadaly do ní další vzestupné parentely, druhá dědova, třetí pradědova atd., vždy s veškerým potomstvem. Počítání v parentelách dělo se dle stupňů vzdálenosti od společného předka. Sourozenci byli v prvním, bratrance v druhém, děti bratraců v třetím stupni. Pokud byli sourozenci pohromadě s otcem, netvořili stupně. První stupeň začínal až u bratraců. Saské zrcadlo počítá toto příbuzenstvo podle hlavy, krku a horních končetin lidského těla.

Jihoněmecké prameny začínaly první stupeň sourozenci. Obmezovaly se však na sedmou parentelu. Od 13. stol. šla agnátská parentela jen do 4. stupně. Pak následovala parentela kognátská. Stalo se to z vlivu církevního. Když lateránský koncil obmezil překážky manželské na 4. stupeň příbuzenstva, podrobilo se tomu i právo domácí. Přednost příbuzenstva mužského trvala až do 4. stupně, pak následovali příbuzní po přeslici. Po přeslici nemělo se dědit, až kam dělí manželství.

Parentelní řád rozšířil se mnoho po Německu. Platil v Nizozemí, v Anglii a v krajích práva obyčejového ve Francii. Posloupnost v jednotlivých parentelách mohla být omezena. V první parentele neuznávalo se nástupní právo vnuků za předemřelé syny. Teprve v 10. stol. nález, který spor soudním soubojem rozhodl, jim to přiznal. Potomci stejného stupně (vnuci) nedělili však podle počtu otců, nýbrž podle hlav (Soviel Mund, soviel Pfund). V některých zemích, jako ve Flandrech, v krajích práva obyčejového ve Francii, v právu anglonormánském, jakož i ve Vnitrorakousku byli ascendent i buď vůbec anebo aspoň z některého jmění vyloučení. (Es Stirbt kein Gut zurück, les propres ne remontent pas), při čemž se však poboční příbuzní ku dědictví připouštěli. Někde vyvinul se nápad na zpět. (Fallrecht, ius recadentiae, ius devolutionis, droit de retour). Nebylo-li descendentů, připadal statek té ascendenci nebo té poboční linii, odkud přišel (paterna paternis, materna maternis). Místo dělení dle původu nastupovalo někdy dělení dle kvot, jako zejména v obyčejovém právu francouzském (fente et refente).

Parentelní systém zve se také lineograduální. V parentelních liniích má přednost bližší stupeň. V právu lenním užívalo se

vedle toho ještě římského systému graduálního, při němž měl přednost bližší stupeň k zůstaviteli, pak systému lineárního, při němž šla posloupnost v liniích bez ohledu na blízkost stupně.

(Po zůstaviteli »A« dědí v systému graduálním »B« a »D«, v systému lineárním »B« a »C«, v systému lineograduálním pouze »B«).

Ze starobylého slovanského zvyku udrželo se v Meklenburku dědické právo manských dcer (Erbjungfrauenrecht). Nebylo-li mužských dědiců, užívala pozůstalá dcera, ať se provdala či neprovdala, manství až do své smrti. Více dcer užívalo manství děleně nebo neděleně. Při nedílu napadal podíl zemřelé druhým dcerám. Při rozdělení tomu, kdo ku manství jinak byl oprávněn. Vnučky práva toho neměly.

Vývoj práva k půdě šel od vespolečnosti ku právu jednotlivce. Silný jednatel, král, zeměpán nebo pozemkový pán strhl na sebe právo, které patřilo dříve všem vespolek. Osířelá půda spadala dříve na vespolečnost, později spadala na tohoto silného jednotlivce. Na sousedy z marky spadá v dávné době odumřelá půda v marce. V době práv národních spadá tato půda na krále nebo kmenového vévodu. Ve vyvinuvších se teritoriích spadá na zeměpána. Místní moc tolik se někde osamostatnila, že práva tato vykonává sama. Odumřelá spadá na soudního pána, soudce nebo šoltýse. V městských počátcích vykonává toto právo městský pán nebo jeho fojt. Později dává se městskému pánovi jedna třetina a dvě třetiny zůstávají na potřeby obce a chudým za duši. Později dělí se obec se záduším anebo bere si odumřelá sama.

V lenním právu je léno odumřelé, jak se uprázdňuje. Při nesvobodném nájmu je původně pán sám vlastníkem. Když se vyvíjí dědičnost, je úzka. Případy odumřelí jsou časté. Než také

u svobodného nájmu jde často nápad jen na descendenty. Ale vrchnosti propouštějí nápady na další příbuzné a povolují pořizování na případ smrti.

I v okruhu právnických osob vyvinul se odumřelý nápad. Vídeňské universitě připadala odumřelá po profesorech, doktorech, studentech a osobách universitních. V řádu německých rytířů připadala odumřelá řádu a velmistřovi. Nemocnicím věci osob, které umřely v jejich zdech.

§ 48. Posloupnost zvolená.

a) Dary za duši a testamenty.

V posmrtný život věřilo se ode dávna. Co bylo milo živému, dávalo se mu do hrobu pro život v posmrtné říši. Byly to věci denní potřeby a osobní obluby. Církev užíla tohoto pohanského zvyku pro sebe. Dala si udíletí dary za duši (Seelgerät). Pro církev kladly se na rakev nejlepší šaty mrtvého a vzácné látky na mešní roucha. Při nemovitostech stál tomu v cestě rodinný nedíl. Dary ve prospěch církve zaváděly do vespolečnosti majetkový individualism. Podle některých práv bylo třeba dříve s dětmi se rozdělit. Teprve tím, co zbylo (Freiteil), mohlo se volně naložit. Podle slov sv. Augustina měl být Kristus v dědictví na roveň postaven se syny. V Bretani stalo se to zvykem. Dar církvi byl podle běžného názoru výměna hodnot. Za směněnou nemovitost skýtala se spása duše. Také domácí právní formy se k tomu užilo. Pozemek odevzdával se církvi, a tato dávala jej v doživotní užívání za roční plat anebo bez platu.

Všechna tato právní jednání byly již převody věcné. Nemovitosti musily se církvi vzdát na soudě. Byl-li kdo nemocný, musil se k soudu dát donést. Církev formu tuto usnadnila. Použila k ní římského testamentu. Byl nejvhodnější formou pro dispozice na smrtelné posteli. Ale testament měl i své nevýhody. Byl odvolatelný. Než církev i tomu se vyhnula. K testamentu připojila se doložka o neodvolatelnosti, a povstal nový ústav »testamentum perpetuum« (ewiges Seelgerät), k němuž se pak odhodlávaly i osoby zdravé. Posléz vytvořila církev i kanonický testament před farářem a dvěma svědky.

Církev dává vzor i dispozicím ve prospěch jiný. Nemovitosti odevzdávají se na případ smrti i osobám soukromým, manželovi, dětem, anebo i osobám cizím. Místo nemovitostí dávají se i movitosti,

peníze, a posléz neodevzdávají se ihned. Nárok na ně vzejde teprve zůstavitelovou smrtí. Z dřívějšího vzdacího aktu vyhraňuje se čisté darování na případ smrti.

Z církevního zvyku vniká testament v 13. stol. do práva městského. Původ tento zračí se v jeho obsahu. Hlavním jeho obsahem je věnování ve prospěch církve. Statut města Žitavy prohlašuje docela za neplatný testament, v němž se bůh odkazem nepoctil. Tyto důležitě dispozice ve prospěch církve a osob jiných dávají středověkému testamentu i jeho charakter. Neobsahuje ustanovení dědice, nýbrž je sumou důležitých odkazů.

Městský testament přizpůsobuje se formě testamentů kanonických. Žádá se pro něj přítomnost dvou svědků, zpravidla konšelů, někdy i soudce. Podle švábského zrcadla může se testovat před soudem nebo pánem, ba i jen pouhým listem s pečeti (22, 143, 144). Proto i listy s pečeti (Geschefte, nach seinem Tode schaffen) jsou v 13. stol. v Jihoněmecku obvyklé.

Různé odkazy jdou na útraty toho, kdo se za vlastního dědice považuje. Zůstavitel mu proto nedůvěřuje. Odevzdává výkon svých opatření osobě své důvěry, věrné ruce (salman, vormund, provisor, procurator). Takové osoby používal zůstavitel pro posmrtné převody svého majetku, dokud k tomu ještě jiné formy neměl. Odevzdával jí statek za živá, aby jej po jeho smrti některé osobě vydala. Byla salmanem, poněvadž se pak jako prostředník účastnila převodního aktu při »sala«. V Sasku odevzdával zůstavitel svůj statek dvěma osobám ku poručení. Také v polském právu městském. Zatím i praxe italská vypěstovala podobnou osobu, která poslední vůli zůstavitele prováděla. Byl to executor testamenti. Testatorova osoba je mrtvá. Vůli jeho provádí osoba živá. Salman a poručník s ní splývají. Vykonavatel poslední vůle je pravý dědic. Nabývá zůstavitelovy držby a všech jeho pohledávek. Ale právo jeho je vázáno jeho úlohou. Musí statkem naložit podle vůle zůstavitelovy.

b) Dědické smlouvy.

Neměl-li kdo dědice, mohl si ho zvolit na shromáždění národní obce, později se svolením krále. Byl to starý zvyk u indoevropských národů, vázaný na formální obřad (odevzdání oštěpu, objetí, políbení, ostríhání vlasů). Vzniklo tím z oboustranné vůle umělé příbuzenství a tím také dědictví (chorv. posin, posiniti, affatomie, adoptio, affratatio). Bylo obvyklé jen u synů, u dcer nikoliv.

Ale strany vážou se ještě jiným způsobem ku dědictví. Napadne-li jim nějaké dědictví, slibují si, že má i v rukou jejich dědiců zůstatí nerozděleno. Vladaři, nejprve jednostranně a pak také oboustranně dávají, odkazují a poroučí si své země, umrou-li bez mužských potomků (1334). Císař oběma dává země v léno, a podání oběma mají odváděti roční platy.

Takové úmluvy jsou počátkem dědických smluv, k nimž dochází v době lucemburské. Mají na ně patrný vliv české spolky. Úmluvami provádí se »Vereinigung der Lande«. Obě strany mají býti těchto zemí »společnými a nedílnými držiteli« (verainte und ungesunderte Besitzer) a tvořiti jako jednostejní držitelé těchto zemí jedinou osobu. Jako se v Čechách přijímají osoby také jen do jednostranného spolku, přijímá se také jen jedna panovnícká strana se svými dědici »in bruderschafft und erbeschafft«. Nabývá titulů přistouplého společníka a může vésti její znaky na praporcích a také jinde podle knížecího zvyku. Vedle zemí i hodnost kurfirsta spadne na společníka, když druhý bez mužských dědiců zemře (1363). To jsou t. zv. dědická sbratření (Erbverbrüderungen, confraternitates). Císař utvrzoval je udělením léna, v Čechách stavové takového příštího dědice za krále volili, a poddaní jemu již napřed jako příštímu dědičnému pánovi holdovali. Smlouvy tohoto druhu byly časté mezi vladařskými domy. Než i jiní šlechtici a měšťané uzavírají smlouvy na svůj vzájemný dědický nápad. Mnohé smlouvy mezi manžely jsou také z nich.

Vedle těchto afirmativních smluv dědických vyskytují se též negativní smlouvy dědické, renunciace. Při prvních se dědický nápad zakládá, při druhých pokrevenský nápad zrušuje. Obecným je nejprve zvykem, že oddělení nebo vybytí dědicové vzdávají se dědictví vůči dědicům neodděleným. Nápadu se odříká, kdo do řádu vstupuje. Nejčastější jsou však renunciace šlechtických dcer. Vzdávaly se za sebe a za své potomky nároků na dědictví, když se, vybyty, z otcovského domu provdávaly. Konaly tyto renunciace, třeba by je již rodinný statut z posloupnosti vylučoval (notwendiger Verzicht, renuntiatio necessaria).

Hlava druhá: Posloupnost česká.

§ 49. Posloupnost krevní a odúmrtná.

a) V právu zemském.

V českém právu dvě soupeřivé síly zápolí o pozůstalý statek: krev a vrchnost. V zemském právu je touto vrchností král.

Právo královské na odúmrtí zdá se býti prastaré. V 13. stol. označuje se jako »ius antiquorum principum«. Všehrd praví, že již pohanská knížata ho užívala (VI, 34). Táhne se celými českými dějinami právními až do novověku. Milost vladařská je zužovala. Starobylý chorál sv. Václava: »Ty jsi dědic české země!« může značiti vlastníka půdy, ne pouze vladaře. Vladař dědí veškerou půdu, jen ne tu, která zůstává nedílem v rodině.

České zemské právo dědicke vyvíjí se jako v Uhrách a Polsku v nedíle. Nejdříve žila v nedíle velkorodina, od níž oddělením povstávaly malorodiny, otec a děti. V české velkorodině zachovalo se potomstvo z indoevropského trojího otcovstva. Všehrd (IV, 6), vykládaje, kdo jsou dědici, praví, že jsou to synové, vnukové, pravnukové, pak bratří, strýcové, jejich děti a ještě těchto dětí děti. Byly tam tedy tři parentely. Všehrd mluví o dědicích hlavy první parentely. O hlavách druhých dvou parentel se nezmiňuje, poněvadž jsou již mrtvy. Jen smrtí předchozího otce dostalo se vladařství na otce následujícího a pak až na třetího, který zakládá první parentelu.

Po smrti otce stal se vladařem v nedíle nejstarší syn. Podle tohoto starobylého zvyku upravili si jistě Rožmberkové r. 1493 vladařství ve své malorodině. Když zbyly v nedíle již jen sirotky, bylo potřebí učiniti opatření mimo nedíl. Sloužilo tomu poručenství, které svou podstatou nic jiného není než vladařství. Když nejstarší ze sirot dopěl, bral vladařství neboli poručenství z rukou poručníka sám pro sebe. Dle Vlad. zemsk. zřiz. (523) mají sirotky pod nejstarším zůstatí se svými díly. Nejstarší dcera má vládnouti s poručníky nad sestrami mladšími. Ještě podle obn. zř. z. (P VI) nejstarší přítel nebo strýc po smrti otce má se ujmouti statku. Když je mu testamentární dispozice volna, odkazuje bratrům svým bratrům, aby vždy nejstarší z nich v něm vládl. Na Slovensku ještě dnes nejstarší z bratří, gazda, vládne v rodině.

Vedle vladařství, které napadalo v parentele podle blízkého stupně, spadal podíl v nedíle na veškeré osoby v nedíle.

Rozplynul se v nedílu. Podíly nedílných osob se tím zveličovaly. Také nápady na jednoho odjinud připadaly všem. Toliko nápad z žen zůstával jednotlivci, a je odúmrtí, nevstoupí-li se jím spolkem do nedílu. Nově koupený statek kupoval a zapisoval se do nedílu. Podíly v nedílu nebyly určité. Vladařství jedné osoby mnoho je obmezovalo. Statek bratra a strýce nedílného je statek vladařův, jak praví Všehrd (V, 33, 6). Podle knihy Tovačovské mohl jej utratiti. Ženy jako podílnice měly vůči vladařovi jen nárok na výbavu.

Vymřela-li velkorodina nebo malorodina, nebo osoba osamělá, spadal statek na knížete nebo krále. Jen s jeho svolením mohl se dáti osobám jiným. Vladaři vydávali leckdy o posloupnosti předpisy. Mnoho se jimi však nezměnilo. Podle statutů Konradových, nebylo-li v malorodině synů, nastupovaly dcery. Privilegium krále Jana z r. 1310 a 1311 rozšířilo posloupnost v parentelách až do 4. stupně. Otec jako vladař mohl ovšem ve velkorodině učiniti i jinou disposici. Matyáš propustil stavům moravským nápady v parentelách až do 5. stupně. Přednost mělo však povždy příbuzenstvo mužské před příbuzenstvem ženským.

Velká změna nadešla usnesením českého zemského sněmu r. 1497 pro stavy české. Král uznal právo dědicke všech příbuzných i oddělených, s předností mužů po měči i po přeslici. Vzдал se svých odúmrtí, pokud bylo dědiců příbuzných. Stupně příbuzenství nebyly však uvedeny. Šlo se tak daleko, pokud se dalo ještě dokázati.

Na Moravě dospěli stavové k dědicke právu oddělených příbuzných již dříve. Podle nálezu sněmovního výboru (1437) měl statek spadnouti na pobočné příbuzné, byl-li zápis do desk anebo kšaftování na mocný list markrabský zmeškáno. Majestát Vladislavův z r. 1510 propustil jim pak výslovně nápady dílných příbuzných a osob osamělých v nedíle na nedílné příbuzné s předností mužského pohlaví. Majestát Ludvíkův z r. 1523 rošířil pak nápady na dílné příbuzné, jdoucí vzhůru a dolů, na strany, před se a za se až do 6. stupně. Majestátem Rudolfovým z r. 1587 byli stavové moravští úplně na roveň postaveni stavům českým. Dědictví mělo napadati příbuzným i za stupeň šestý.

Tento vývoj práva dědicke měl své důsledky. Byli zde dvojí dědicové, nedílní a dílní. Podle prakse, která se vyvinula, nastupovali dílní synové v nedílnou pozůstalost svého otce. Vstupovali do nedílu svého otce, který měl s jinými příbuznými, na př. bratry

a strýci. Nebylo-li synů, vylučovali však tito nedílní bratří a strýcové oddělené již dcery (ZZ. 1549 F 25, 1564 I 52).

Obnovené zřízení zemské pro Čechy a s nepatrnými změnami i pro Moravu upravilo posloupnost p o v z o r u ř í m s k é h o p r á v a, které recipováno bylo také v právu městském, v p a t e r o t ř í d á c h, descendantů, ascendentů s bratry a sestrami, pobočných příbuzných, manželů po sobě a komory královské. Manžel dědil jeden po druhém jednu čtvrtinu, nebylo-li v předchozích třídách žádných příbuzných. Příbuzní počítali se až do 10. stupně. Domácímu právu vyšlo se vstříc předností potomstva mužského před ženským. Povaha nedílu se změnila. Stal se nyní pevnou kvotou. Zemřel-li někdo v nedílu, nerozplýval se jeho podíl mezi ostatní podílníky nedílu, nýbrž zůstával zachován nejbližším příbuzným, ať byli v nedílu nebo mimo nedíl. Kdo mimo nedíl zdědil podíl v nedílu, vstoupil zděděnou kvotou do nedílu. Co kdo mimo nedíl nabýval, jemu samému zůstalo. Nedílná vespolečnost ničeho tím nenabývala. Pevný podíl v nedílu s sebou přinášel, že v něm platila reprezentace podle kmenů (ratolesti). Obnovené zřízení zemské má ještě předpisy o nedílech ve změněné formě a také o jejich rozdělení. Novelly a deklaratorie, které v článkách Kk I—XLVI novou posloupnost dědickou přesněji formulují, nedílů se již nedotýkají. Zmiňují se pouze ještě o vybytých a nevybytých dědicích, zejména dcerách. Kdo z nich co dostal dříve, chce-li dědit, jest svým podílem povinen ke kollaci. Obnovené zřízení zemské má též předpis o povinném dílu descendantů a novelly a deklaratorie o povinném dílu ascendentů.

b) V právu městském a manském.

I v českých městech žilo a dědilo se v nedíle. Ale cizí vzory připouštějí posloupnost kterýchkoli příbuzných. Pražské městské nálezy z 14. stol. jí přiznávají dětem odděleným vedle dětí neoddělených, docela i dcerám vybytým, není-li jiných dětí. Se synů spadne na otce, co od otce na syny přišlo. Brněnské nálezy ze 14. stol. z vlivu práva římského kollací chtějí vyrovnati oddělené s neoddělenými. V právu brněnském a jihlavském ze 13. stol. mluví se o t e s t a m e n t u jako o něčem samozřejmém. Nicméně není to uznáno obecně, a z opatrnosti vyžadují si měšťané v stol. 13. a 14. královského svolení, aby směli o svém jmění poříditi.

Na odúmrti mají Jihlavští privilej již v 13. stol. Jedna třetina připadala záduší, jedna na cesty a mosty a jedna na dobro obce. Takové předpisy má také městské právo pražské z 14. stol. Než bez

privilejí nemohlo se městské právo odúmrtné vůči královskému právu odúmrtnému udržeti. Brněnské nálezy přisuzují odumřelé pozůstalosti fisku. Než královské odúmrti musily býti v městech postaveny na jiný základ. Nedíly již vymíraly. Velkorodinu nebylo. Povstávaly vždy nové a nové malorodiny. Za to město samo tvořilo hospodářskou jednotu v mnohém ne nepodobnou nedílu zemskému. Této hospodářské jednotě přizpůsobily se i královské odúmrti. Král vzdal se jich pro příbuzné v městě, ale ponechal si je vůči příbuzným mimo město. V 14. stol. uděluje Karel IV. a Václav IV. českým královským městům, nejdříve Starému Městu Pražskému, právo, aby nepořízený statek spadal na nejbližšího dědice, který dobré i zlé s městem trpí. Bylo to, jak v českých listech stojí, placení městských poplatků a berní. Bylo to značné obmezení nápadů. Vlastní synové, kteří se do města cizího přestěhovali, byli tím vyloučeni. Místo nich dědil kterýkoli příbuzný, jenž s městem trpěl. V nejčastějších případech spadala pozůstalost jako odúmrt na krále.

Města hlásila se o tyto odúmrti sama. Plzni a Kutné Hoře dostaly se již v stol. 14. Staré Město Pražské dosahuje jich na králi Vladislavovi teprve r. 1499 a Nové Město Pražské r. 1504. Některá města česká se z práva odúmrtného vykoupila. Nebylo-li odtud v českých městech dědice s městem trpícího, připadala pozůstalost na město. Každé město tvořilo tím pro sebe uzavřený celek, nápadnický nedíl. Když se města pražská r. 1518 spojila v jednotu, rozhodl král, aby tvořila jednotu i pro odúmrti. Tyto vzájemné nápady si pak města pražská zase popřála (1529), i když jednotu zase přestala (1528). Ferdinand I. přidružil k nim i Menší Město Pražské.

Odpor stavů českých byl po bitvě u Mühlberga králi vítanou příležitostí, aby tyto odúmrti městům odňal. Běře je nejprve (1547) Menšímu Městu Pražskému a pak i Starému a Novému Městu. Také jiným městům královským. O pozůstalosti osob bez pořízení zemřelých, nebylo-li zde příbuzných s městem trpících, hlásil se odtud za komoru královskou královský rychtář. Na prosby měst teprve císař Rudolf II. propustil českým městům polovici těchto odúmrtí. Odúmrti týkaly se i městských domů, patřících pánům a rytířům. Z odúmrtí musily se však dluhy a přípovědi zaplatiti. Věnovalo-li město něco z odúmrti některému příbuznému nebo zbylému schovanci, činilo tak, jak hlásilo, z milosti, ne z práva. Po bitvě na Bílé Hoře potvrdil Ferdinand II. městům pražským a královským polovici odúmrtí. Ferdinand III. vrátil jim pak po míru Vestfálském

i jejich druhou polovici. Také Marie Terezie potvrdila ještě tato práva. V 19. stol. prohlásila se však za uhaslá, poněvadž př. r. 1848 zrušením svazku poddanského pomínula.

V městech a vesnicích poddanských hájila si vrchnost odúmrti pro sebe. Při purkrechtu zapovídala zcizování a pořizování, připouštějíc k dědictví jen manželku a přímé potomky. Když se v 14. stol. pořizování povolilo a statek zůstal nepořízen, spadal pouze na pobočného příbuzného ve vesnici nebo aspoň na panství. Poddanským městům prodávala vrchnost právo pořizovací již v 14. stol. Doba, která skýtá královským městům odúmrti, je i poddanským městům přízniva. Buď zákupem nebo bez zákupu dostávají od svých pánů privilej, aby jejich měšťané mohli o svém majetku volně kšaftovati a aby statek bez dědiců spadl k obecnému dobru polovicí obci a druhou polovicí na záduší nebo na kostel, špitál a obec každému jednou třetinou. Také v poddanských městech se pro krevní dědice žádalo, aby byli s městem trpící anebo aspoň na panství vrchnostenském v Čechách nebo na Moravě usedli.

Posloupný řád podlehl v městském právu českém právu římskému. Brněnská kniha nálezů zmiňuje se ještě o starém právu městském, podle něhož $\frac{1}{2}$ pozůstalosti připadala manželce a $\frac{1}{2}$ ostatním příbuzným, radí však, aby se vzalo útočiště ku právu obecnému, nebude-li se moci věc podle starého práva rozhodnouti. Z tohoto práva stanoví se pro posloupnost tři třídy: descendentů, ascendentů s bratry a sestrami a pobočných příbuzných. Bližší stupeň k zůstaviteli vylučuje stupeň vzdálenější (627). Počítání podle parentel se odmítá (625). Na staré právo upomíná ještě přednost mužského pohlaví v stupních. Brikcí tento systém z římského práva ještě vykládá a s počítáním podle parentel v právu duchovním srovnává. Přijímá do svého díla také Joannis Andreae »Arbor consanguinitatis«. Také Koldín má jej ve svých »Právech městských«. Na začátku 16. stol. má v právu pražském přednost ještě příbuzenstvo po meči před příbuzenstvem po přeslici. Koldín klade již obojí příbuzenstvo sobě naroveň. Žena, která byla v neděle po právu zemském, dědila úplně samostatně po právu městském.

V právu manuském obmezovala se posloupnost jen na mužské dědice. Toliko privilejem královským nabývaly i dcery. Jinak odbýval vrchní pán ženské sirotky penězi. Král dával také manovu dceru do manželství novému manovi, ukládaje mu, aby ostatní sirotky spolu s matkou odbyl podle slušnosti a statků možností.

§ 50. Posloupnost zvolená.

a) V právu zemském.

1. Zápisy jmění deskami.

Převod šlechtického vlastnictví děl se v Čechách v knížecí době před knížetem. Bylo-li tu nějakého disposičního obmezení, kníže dal k jednání souhlas, když je připustil. Později děje se převod beze všeho takového vztahu k panovníkovi, obzvláště, když se děje deskami. Převody deskového statku byly svobodny. Převodní formy užilo se také pro dispoice na případ smrti. Deskovými zápisy věnovaly se tak statky církvi. Převody tyto byly ihned platny. Zápisem právo se již nabylo. Bylo jen obmezeno doživotným užíváním, které zůstalo dárce. Poněvadž se věnování ve prospěch církve dalo z nedělu, svolovali k němu nedílné osoby, ač vladař v neděle již ze svého vladařství mohl tak učiniti. Opatrná církev dávala si tyto dary králem schvalovati. Král tyto dary také zapovídal, poněvadž mu mrtvou rukou ucházely odúmrti. Někdy církev statek přijala a dala zpět v nájem doživotní.

Co se dělo ve prospěch církve, dělo se i ve prospěch jiných. Věnování na případ smrti váže se jen na některé výminky, na př. že obdarovaný dárce přežije, že obdarovaná manželka se neprovdá anebo že dárce bez dětí smrtí sejde.

Deskový zápis obmezil již dárcevo dispoici. Nedal se více měnit. Sáhlo se tedy k formě jiné. Na statek, který se někomu chtěl dáti po smrti, zapsal se pro něho fingovaný, po smrti zapisujícího splatný dluh. Zapisníkovi pak se povolilo, aby se po smrti fingovaného dlužníka uvázal v jeho statek. Zapisující si mohl při tom vyhraditi, že bude statkem volně disponovati. Při tomto fingovaném dluhu se předpokládalo, že zapisník zápis propustí, kdykoli ho o to zapisující požádá. Než zapisníkům nemohlo se důvěřovati. I vytvořila se ještě jiná forma tohoto zápisu, zápis dluhu s místem. Shora popsaný zápis zval se pak zápisem bez místa. Při zápisu s místem nechal zapisující při zapisníkovi jméno prázdné místo a připojil ku zápisu poznámku, že propustí-li zápis jeden ze zapisníků, bude to tak mocné, jako by oba zapisníci propustili. Když chtěl zapisující, aby zápis byl propuštěn, dal vepsati na prázdné místo osobu své důvěry, která mu pak zápis propustila. Obnovené zřízení zemské tento obojí druh zápisů zrušilo. (O II).

2. Spolky.

Odúmrtím královským prospívalo, nebylo-li přirozených dědiců. I bylo třeba vytvořiti proti nim dědice umělé. Sloužil k tomu spolek. Nedíl povstával přirozeně v rodině, když se rozmnožila. Spolek zakládal nedíl umělé. Vytvořil nedílné dědice, na něž pozůstalost spadala. Poněvadž zasáhal do královských odúmrtí, musil jej král povolití anebo musil se aspoň uzavřítí v Čechách před soudem zemským, na Moravě před hejtmanem. Král dával také, jak při poručenství uvedeno, poručníky do spolku se sirotky až do jejich let rozumných. Do spolku mohlo se vstupovati třeba jen s určitým jméním. Táž osoba mohla tedy pro různý majetek uzavřítí více spolků. Spolkem byl statek vázán. Statkem nemohlo se disponovat. Proti dispozici mohl druhý společník podati odpor. O statku ve spolku nemohlo se kšaftovati. Statek spadal na společníka, třeba by zde byli blízcí přátelé krevní. Byl-li spolek jednostranný, spadal statek jen na osobu, která přijata byla do spolku. Na obě strany vzájemně spadal, vzaly-li se do spolku obě. Dcery vybývaly se ve spolku jako v nedíle. Právo z nedílu mohlo býti prodáno a zastaveno. Spolek v mnohém rovná se nedílu. Přes to však liší se od něho podstatně. Muži mohou žádati svůj podíl z nedílu kdykoli. Spolek může se však rozvázati toliko ze společné vůle. Jednostranně může propustiti jeden společník druhého jen ze svých práv. Povinnosti mu zůstanou. Zůstane i dále svým statkem ve spolku. Z té příčiny byl možný spolek mezi osobami v nedíle. Byly pak k nedílu připoutány, nemohouce rozdělení žádati. Jsou však ještě jiné rozdíly. Společník užívá svého jmění i nadále sám. Nenažívá žádného podílu na jmění společníka druhého. Nemohl také žádného dílu ze jmění druhého společníka žádati. Poručníci, které dal král do spolku se sirotky, musili zaručiti, že jmění sirotčího neutratí. Podle nálezů soudu zemského z 16. stol. spolek se nedělí, nýbrž jen z desk propouští. Jeho účelem jest pouze dědický nápad.

Právo i úmluva stran mohly tuto povahu spolku změnití. Strany mohou se spolčití s veškerými svými statky. Zemská zřízení (VZZ. 493, 1549, F 33, 1564, K 9) považují takové spolky za nedíly. Co jednomu takovému společníku napadne, na všechny osoby ze spolku spadne. Společníci takoví mají již nárok na rozdělení společných věcí. Strany mohou smluviti, že spolek jde také na jejich dědice, že ze spolku kterákoli strana anebo aspoň její dědicové mohou vystoupiti, že společníci mohou statkem disponovati. Tím mění se již

dřívější spolek v smlouvu dědickou. Smlouva taková dochází svého vypěstění v právu monarchickém doby lucemburské. Užívá se pro ni později jména »erbanunk« (Erbeinigung). Odtud pak i listy spolkové zovou se na Moravě listy erbanunkovými. Smlouvy monarchické napodobují i šlechtici. R. 1528 umlouvají Rožmberkové s Adamem z Hradce, že jedna strana má se uvázati s komorníkem v pozůstalost strany druhé, když její mužský rod vymře. Obě vážou i svou disposici, propouštějíce ji pouze pro nouzi do výše 4—5000 míš. kop.

Obnovené zřízení zemské veškeré spolky zrušilo (P III).

3. Kšaf ty.

Čeští šlechtici až do obnoveného zřízení zemského nemohli o svém jmění volně pořizovati. Mohli tak učiniti pouze na mocný list královský, na Moravě na mocný list markrabský. I v tomto mocném listu bývají pak obmezování, že nemají ničeho odkázati osobám duchovním. Pokud nebylo desk zemských, knížecí nebo královské povolení byla jediná cesta. Když se desky zemské již vyvinuly, byly ku posmrtným převodům způsobu mnohé. Kdo deskami nějaký statek převáděl, mohl si v zápisu vyhraditi, že chce o něm do jisté sumy pořizovati. Zapisující dal si tu deskami, jak praví Všehrd takovou moc, jakou by mu byl dal král, poněvadž desky jsou tak mocné jako list královský.

K posledním pořizování na list královský se sahalo, nebylo-li možno zápis deskami docíliti, buď pro nemoc nebo nepokojný čas, nebo proto, že desky byly zavřeny. Když desky byly zavřeny nebo práva nešla, zapisovaly strany své zboží listy s pečeti, zavazující se, že je do desk vloží. I mnohé pořizení bez královského mocného listu toho užilo. Poslední pořizení označovalo se podle německého zvyku slovem »kšaft« (Geschäft), česky také poručenství, poslední poručenství, poslední rozkázání. Kšaft měl býti opatřen pečeti kšaftujícího a dvou nebo tří svědků. Na Moravě se žádalo sedm pečeti. Kšaft musil býti podle zemských zřízení do 12 neděl po smrti kšaftujícího do desk zapsán, sice ztrácel svou platnost. Obsahem kšaftu jsou odkazy a jmenování osob, kterým se co odkazuje (kšaft pro svou vlastní moc) anebo, které mají odkazy a dluhy zaplatiti nebo na vyplnění vůle kšaftujícího dohlížeti (kšaft svěřený, ZZ. 1549 F 3, 1564 I 44). Oba dva druhy osob zovou se poručníci. V kšaftu mohou se zřídití také nadace, jako na př. pro studenty nebo nemocnice. Kdo povolení ke kšaftu má, může zřídití kšaftů, kolik se mu

jich zlobí. Kšaft první, jako každý list s pečetí platí tak dlouho, dokud se nezruší. Možno jej zrušiti v každém kšaftu pozdějším. Při dvou kšaftech různého data platí kšaft dřívější. Je-li v prvním kšaftu výminka, že se může odkazovati i jiným, platí i kšaft druhý. Kšaft první zrušuje se sám sebou kšaftem druhým, je-li to vyhrazeno v kšaftu prvním. Poněvadž kšaft s mocným listem královským je tak platný jako zápis deskový, nelze zboží odkázané více zapisovati, nezruší-li se kšaft předchozí.

Podle obnoveného zřízení zemského je kšaftování každému úplně svobodno. Nikdy není, jak se praví, svoboda tolik člověku potřebna, jako při jeho poslední vůli.

b) V právu městském a manském.

Jednak městskou svobodou, jednak privilejem královským nebo vrchnostenským byly měšťanům českých a moravských měst kšafy již záhy svobodny. Kšaft zval se v německých textech »Geschäft« nebo »letzt Geschäft«, česky poručení, pořizení, poslední vůle. Osoby, kterým se co odkazuje, nebo které kšaft mají provésti, zovou se praví poručníci (recht furmunden, tutores ac executores, commissarii, provisos, veri et legitimi testamentarii, dle Brikiého šafáři) jako v právu zemském. Koldínovi je tento poručník »fideicommissarius«, to jest věrný správce nad statkem a z důvěrnosti nařízený poručník. »Fideicommissum hereditarium«, je mu pak to, co kšaftující dědici nebo komu by statek po smrti náležeti měl, poručil a nařídil.

Poručníci uvazují se v děti a statky. Nejsou-li sami dědici, vyplňují zůstavitelovu poslední vůli. Nejprve platí čelední, služební a dělnickou mzdu, pak jiné dluhy, dále vyplňují to, co zůstavitel odkázal pro svou duši a jiné odkazy.

Má-li dobrý rozum, může učiniti kšaft zdravý nebo nemocný. Kšaft musí se státi aspoň před dvěma řádnými usedlými svědky mužského pohlaví. Zůstavitel má jej pak dáti sepsati a pečetí svou a dvou konšelů opatřiti. Zemřel-li zůstavitel dříve, než kšaft sepsal, může se sepsati i po jeho smrti. Svědkové musí jej však dříve svou přísahou vysvědčiti. Tato forma se časem měnila. Kšaf sepisoval městský písař u přítomnosti rychtáře a dvou neb tří konšelů. Někde k hotovému kšaftu připojují rychtář a konšelé své pečeti, někde připojuje se k němu menší pečeť obecní. Někde stačí vlastní pečeť kšaftujícího a dvou dobrých lidí. Za Koldína má přednost kšaft, který svědkové nepří-

sežně mohou vysvědčiti. Teprve není-li tu takového, lze se spokojiti i s kšaftem, který zůstavitel vlastnoručně sepsal anebo aspoň svou vlastnoruční doložkou opatřil, že je to jeho pravá vůle. Pravost jeho písma musí se však na soudě prokázati. Za Koldína podlehlo již kšaftování vlivu římského práva. Zůstavitel musí si svědků ke kšaftu výslovně vyžádati (testes rogati). Musí jim za to, když přijdou, obřadně poděkovati. Koldín žádá, aby byl v kšaftu ustanoven dědic (D 53). Ale za dědice lze pokládati, komu větší díl kšaftovaného statku svědčí (E 22). Statek, odkázaný dvěma osobám společně, zemře-li jedna, s mrtvé spadne na živou, nebylo-li o něm porizeno (E 25). Kšaftováno může býti i na jiném místě než na vlastním právě. Kšaft poslední ruší kšafy předchozí (D 52).

Za jistých okolností platí i pozdější projevy zůstavitelovy, jako by ve zřízeném kšaftu byly obsaženy. Zůstavitel může si to v pře-dešlém kšaftu výslovně vymíniti. Dále může před svědky, kteří byli při dřívějším kšaftu přítomni, nový dodatek ke kšaftu učiniti. Zemře-li zůstavitel do dvou let potom, kdy kšaft zřídil, pojme se do kšaftu i statek, kterého nabyt během těchto dvou let.

Každý měšténin je sám vladařem svého statku. Děti nemohou o něm pořizení činiti. Otec má jim něco zanechati, ale jenom, co se mu líbí. Některým může polepsiti, jiným méně odkázati. Také může dáti do kšaftu podmínku, že dítě i to ztrácí, co se mu kšaftuje, nechce-li s tím býti spokojeno. Kšaftovati nemohli manželé, kteří se se všemi svými statky spolčili anebo osoby v neděle. Nebylo-li kšaftování vyhrazeno, nemohlo se kšaftovati o věcech, které již městskými zápisy, dobrou vůli a plnou mocí byly zadány.

Kšaft na cizím právě čtený měl býti podán na právo, kterému kšaftující se svým statkem náležel, jinak pozbyl své platnosti. Cizinci a šlechtici mohli o městských domech a o věcech, které deskami nebyly zapsány, v městě kšaftovati. Museli však šetřiti formy městského práva. Kšaft s vlastní pečetí nestačil. Jako pravidlo platilo: »Kdo kšaftu podle práva nečiní, bez kšaftu umírá«. Toliko měšténin měl právo, aby také o statcích zemských kšaftoval podle práv a výsad městských. Bylo-li deskami vyhrazeno kšaftování, nevztahovalo se to na kšafy městské. Také na mocné listy královské nesmělo se v městě kšaftovati.

Do čtyř neděl po smrti musil se kšaft na právě, kde byl sepsán, čísti (publicatio testamenti). Do šesti neděl mohl kdokoli proti kšaftu podati odpor (impugnatio testamenti). Do dvou neděl po odporu musil odpor provésti. Soud pak rozsudkem buď odpor nebo kšaft zdvihal.

Nebyl-li odpor podán nebo zdvižen, byl kšaft soudem ztvrzen. Podle ztvrzeného kšaftu mohl se pak kšaftovník uvázati v statek na tom právě, kde se nalézal.

Kšafy trutnovských manů, zvané také poručenství, konaly se na soudě manském. Kšaftující vyhrazuje si právo kšaft kdykoli změnit. Kšaftující žádá hned hejtmana, aby odkázané manství jeho manželce udělil, a hejtman je taktéž ihned propůjčuje. V kšaftu nařizují se též nápady s mrtvých na živé. Poručníkům se přikazuje, kolik mají pozůstalé vdově platiti. Majestátem královským dává se jim nápad po sirotcích.

Literatura a prameny.

§ 1. Dr. Georg Beseler, System des gemeinen deutschen Privatrechts, I., Berlin, 1885. — A. Esmein, Cours élémentaire d'histoire du droit français, Paris, 1908. — E. Glasson, Précis élémentaire de l'histoire du droit français, Paris, 1904. — Otto Gierke, Deutsches Privatrecht, I., Leipzig, 1895. — Dr. Claudius Frh. v. Schwerin, Deutsche Rechtsgeschichte, Berlin, 1915. — Dr. Ernst Frh. v. Schwind, Deutsches Privatrecht, Wien u. Leipzig, 1919. — Dr. Egon Weiss, Griechisches Privatrecht, Leipzig, 1923.

§ 2. I. Brenner, Die Wandelbarkeit des ehelichen Güterrechts nach Stand u. Wohnort (ZDZ, 18). — Dr. Przemyslaw Dąbkowski, Prawo prywatne polskie, I., We Lwowie, 1910. — Dr. Hans Fehr, Deutsche Rechtsgeschichte, Berlin u. Leipzig, 1921. — Dr. Ernst Theodor Gaupp, Das Alte Magdeburgische und Hallische Recht, Breslau, 1826. — Karel Kadlec, Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských, v Praze, 1916. — Dr. Jan Kapras, Právní dějiny země koruny české, I., v Praze, 1913. — Schwerin, Einführung in das Studium der germanischen Rechtsgeschichte, Freiburg i. B., 1922. — Dr. Carl Georg Wächter, Geschichte, Quellen u. Literatur des württembergischen Privatrechts, Stuttgart, 1839.

§ 3. Gierke, Deut. Privatr., I. — Dr. Andreas Heusler, Institutionen des deutschen Privatrechts, Leipzig, 1885. — Dr. Wilhelm Th. Kraut, Grundriss zu Vorlesungen über das deutsche Privatrecht, Berlin u. Leipzig, 1886. — Schwind, Deut. Privatr. I. — Schr. č. 76, 96, 234, 337.

§ 4. Bogišić Valtazar, Právní običaji u Slovena, U Zagrebu, 1867. — Piotr Burzyński, Prawo polskie prywatne, II., W Krakowie, 1871. — Dąbkowski, Zarys prawa polskiego prywatnego, We Lwowie, 1921. — Glasson, Précis. — Rudolf Hübner, Grundzüge des deutschen Privatrechts, Leipzig, 1919. — Schwerin, Deut. Rechtsg. — Schwind, Deut. Privatr.

§ 5. Karl v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts, Strassburg, 1913. — Braunschweiger, Geschichte der Juden. — Burzyński, I. — Dr. Rudolf Carlebach, Badische Rechtsgeschichte, Heidelberg, 1906. — Dąbkowski, I. — Dutkiewicz, Prawo cywilne, Warszawa, 1869. — Esmein, Cours. — Glasson, Précis. — Hube, Prawo polskie w wieku trzynastym, Warszawa, 1874. — Hübner, Grundz. — Kapras, Poručenství nad sirotky v právu českém, V Praze, 1904. — Zemská zřízení opolsko-ratibořské a těšínské (Sbor. 1922). — Kaser, Politische u. soziale Bewegung des. d. Bürgerthums des 16. Jh. — Klaus, Heřmanův Městec. — Kamil Krofta, Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě, V Praze, 1919. — Meissner, Prachatitz. —

Merian, Teatri europaei sechster u. letzter Theil, 1146. — Willibald Müller, Urkundliche Beiträge zur Geschichte der mährischen Judenschaft. — Hugo Preuss, Die Entwicklung des d. Städtewesens, I. — Rački, Naturalne stanje Hrvatske Prije XII. stoljeća. (Rad. jugosl. Ak., 1884, filos.-jurid.). — Dr. Rundstein Szymon, Ludność wieśniacka ziemi halickiej w wieku XV. — Dr. Karl Schmidt, Ius primae noctis. — De Serponte, Promptuarium, 164. — Schupfer, Il diritto privato dei popoli germanici, I. — Adolf Stein, Dějiny židů v Čechách. — Stobbe, Handbuch des deutschen Privatrechts, I, Die Juden in Deutschland. — Šusta, Otrockví a velkostatek v Čechách. (Č. Č. H. 1899). — Szelągowski Adam, Chłopi dziedzice, Lwów, 1899. — Tanner, Alte Chronik v. Pilsen. — Ákos v. Timon, Ungarische Verfassungs- u. Rechtsgeschichte. — Vávra, Dějiny města Kolína, I. — Dr. Carl G. Wächter, Gesch., Quellen u. Literatur des württemberg. Privatrechts, I., 181. — Dr. Wilhelm Weizsäcker, Das Recht der Fremden in Böhmen. — Winter, Kulturní obraz českých měst, I, II. — Vlasák, Okres benešovský, Okres uhliřsko-janovický. — G. Wolf, Geschichte der Juden in Wien. AČ. V., 470 (1497); XXIII., (218, 503 (1689—1707). CD., I., 55 (1057), 56 (1055—1061). CDM, 8, 188 (1333). LS, 1128, fol. 45 (1495, 1496), 181 (1512); 1129, 130 (1526), 207 (1526), 311 (1525), 421; 1130, 99 (1535), 169 (1536), 273 (1538); 1133, 120 (1571), 239 (1573); 1134, 306 (1579); 1135, 342 (1583), 1136, 115 (1584) 459 (1584); 1139, 383, (1594); 1140, 247 (1597); 1141, 439 (1610); 1156, A 18 (1563) 1166, 108 (1586); 1141, 439 (1610); 1667 B 213 (1576); 2129, 12 (1543), 285 (1552), 287 (1552), 292 (1552), 2213 P 4 (1552). NAR, 4, 1092 (1564). Sn. č. I., 28, 287, 329, 470, 493, 537, 541, 570, II., 27, 31, 156, 651, 710, 806, VIII., 145, 240, 260, 450, 451, 738, Schr., č. 65, 69, 127, 131, 136, 197, 203, 228, 250, 277, 319, 326, 332, 333. — Rkp. lobkovické knih. 401 fol. 17 (1586). — Archiv z. musea 24. G. 12 fol. 122, ZZ. 1549, 38, 39. — Švenda, Měd. obraz. I., II., IV. Hlin. obr. I., Druhý žel. obraz, III. —

§ 6. Gierke, I. — Heusler I. — Hübner. — Hermann Isay, Die Verantwortlichkeit des Eigentümers für seine Thiere (IJ 39). — Schwerin. — Schwind. LS. 1128, 48 (1497); 1129, 57 (1523); 1130, 66 (1530); 1132, 147 (1572), 1136, 115 (1584); 1137, 222 (1588); 1139, 187 (1589), 233 (1593), 235 (1593); 1154 A 3 (1541), 1155 B 24 (1555), 2129, 45 (1544), 70 (1545). Miss. (Rkp. minist. vnitra) 62, 128 (1559). Schr. č. 83, 94, 126, 150, 194, 196, 203, 210, 248, 270, 283, 326.

§ 7. Brandl, Glossarium, Dobrá vůle. — Dr. Georg Buch, Die Übertragbarkeit von Forderungen im deutschen mittelalterlichen Recht (GU, 113). — Dr. František Čáda, Ležení podle českého práva zemského. — Dąbkowski, Załoga w prawie polskiem średniowiecznem. — Gierke, I. — Heusler, I. — Hübner. — Guido Kisch, Das Einlager im älteren Schuldrecht Mährens. Das Schadennehmen. — Löning, Vertragsbruch. — Kniha Tovačovská, Drnovská. — Rintelen, Schuldhaft u. Einlager im Vollstreckungsverfahren. — Schröder, Schwerin, Schwind, Stobbe. — Ferd. Tadra, Formulář kanceláře Rožmberské. (Otisk z Věstníku král. č. spol. nauk, 1890). — Všeherd, V. — Dr. Otto v. Zallinger, Wesen und Ursprung des Formalismus im alt-deutschen Privatrecht.

§ 8. Beyerle, Grundeigentumsverhältnisse und Bürgerrecht im mittelalterlichen Konstanz, I. — Čelakovský, Povšechné dějiny právní. O domácích

a cizích registrech. — Gierke, II. — Höniger, Kölner Schreinsurkunden des 12. Jahrh. — Hübner, Heusler, I. — Kapras, Právní dějiny zemí koruny české, I. Zemský soud a zemské knihy těšínské. Pozůstatky zemského práva knížetství opavského, I., II. Zemské knihy opolsko-ratibořské. — Franz Kováts, Pressburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter (SZ, 89, 40). — Randa, Přehled vzniku desk. — Redlich, Urkundenlehre. — Rehme, Das Lübecker Oberstadtbuch, Hannover, 1895. Über die Breslauer Stadtbücher, Halle, 1909. Stadtbuchstudien (SZ, 37). Über die Kieler Stadtbücher des Mittelalters (SZ, 38). Reliquiae tabularum terrae. — Sedláček, Mínulost města Ml. Vožice. — Schwerin, Schwind. — Ferdinand Tadra, Kanceláře a písaři v zemích českých. — Teige, O deskách zemských a jich významu pro dějiny venkova (ČDV, 1920/21). — Vávra, Dějiny města Kolína, I. — Václav Vojtíšek, O studiu městských knih českých (Věstník Akademie, 1915). O nejstarších knihách města Kolína nad Labem (Časopis Matice Moravské, 1917). Manuály radní Nového města Pražského (Časopis přátel starožitností, 1910). O počátcích městských knih pražských a desk zemských (Právník, 1921). Nejstarší městská kniha pražská. (Kulturní snahy, příl. Samostatnosti, 1911). AČ. 22, 225 (1566). LS. 1138, 53 (1590), 2129, 181 (1548). Sn. č. I., 529, 563, 565, 569, 591, VIII., 198, 231, 239.

§ 9. Amira, Nordgermanisches Obligationenrecht, I., II., Grundriss. — Brinz, Lehrbuch der Pandekten, II. — Brunner, Grundzüge. — Dąbkowski, II. — Dr. August Egger, Vermögenshaftung und Hypothek nach fränkischen Recht (GU, 69). — Gierke, III., Schuld u. Haftung im ält. deutschen Recht (GU, 100). — Hübner. — Dr. Fr. Ernst Meyer, Über das Schuldrecht der deutschen Schweiz (GU, 115). — Puntschart, Schuldvertrag und Treugelöbnis des sächs. Rechts im Mittelalter. — Schröder, Schwerin, Schwind.

§ 10. Beseler, I. — Dąbkowski, II. — Dr. Carl Friedrich Dieck, Geschichte, Alterthümer und Institutionen des Deutschen Privatrechts, Halle, 1826. — Gierke, III. — Dr. Hermenegild Jireček, Slovanské právo v Čechách a na Moravě, II. — Kraut. — Dr. C. J. A. Mittermaier, Grundsätze des gemeinen deutschen Privatrechts, II., Regensburg, 1847. — Vlasák, Okres sedlečanský. — LS. 1129, 157 (1520), 1132, 136 (1570), 1154 C. 20 (1548). Sn. č. I., 380. Schr. č. 3, 5, 11, 44, 47, 111, 132, 174, 181, 202, 206, 218, 229, 236. — Švenda, Hlin. obr. I., III., Měd. obr. I., III., IV. VIZZ 443, 465.

§ 11. Beseler I., Dieck, Gierke III., Heusler, Jireček, Kraut, Mittermaier II. — Max Neumann, Geschichte des Wuchers in Deutschland, Halle, 1865. — Schröder, Schwind. — Winter, Kult. obr., I. — Sn. č. I, 566, 591. NAR, 3, 800. Schr. č. 37, 186, 293. — Všeherd, VII, 17.

§ 12. Gierke III. — Gustav Hertz, Die Rechtsverhältnisse des freien Gesindes (GU, 6). — Hübner, Mittermaier II., Schwerin, Schwind. — Winter, Kult. obraz. — Dr. Adolf Zycha, Über den Anteil der Unfreiheit am Aufbau von Wirtschaft und Recht. Sn. č. I., 635.

§ 13. Hübner. — Kadlec, Über die Arbeitsgenossenschaften im slavischen Recht. — Mittermaier II., Schwerin, Schwind, Stobbe, III. — Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století. Český průmysl a obchod v XVI. věku. Kulturní obraz. ZZ. 1564.

§ 14. Gierke, III., Hübner, Kraut. — Dr. Karl Rothenbücher, Geschichte des Werksvertrages nach deutschem Rechte (GU, 87). — Dr. Hans Schreuer, Deutsches Privatrecht, Stuttgart, 1921. — Winter, Obchod a průmysl. Schr. č. 294.

§ 15. Dąbkowski, II., Gierke, III. — Kapras, K dějinám českého práva zástavního. Das Pfandrecht im böhmisch-mährischen Stadt- u. Bergrechte (GU, 83). — Kraut, Mittermaier, II., Schwerin, Schwind. — Dr. Henrich M. Schuster, Das Spiel, seine Entwicklung u. Bedeutung im deutschen Recht. — Wilda, Die Lehre von dem Spiel (ZDR II/2). — Winter, Kult. obraz, II. — Zíbrt, Z her a zábav staročeských. Schr. č. 304.

§ 16. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte, I. — Carlebach, Dąbkowski, II., Gierke, III. — Otto Hammer, Die Lehre vom Schadensersatz nach dem Sachsenspiegel u. den verw. Rechtsquellen (GU, 19). — Heusler, II. — Dr. Rudolf His, Das Strafrecht der Friesen im Mittelalter, Leipzig, 1901. Das Strafrecht des deutschen Mittelalters, I., Leipzig, 1920. — Rössler, Die Stadtrechte von Brünn. Das Schöffebuch, 81, 271. — De Serponte, Promptuarium, 164. — Arthur Benno Schmidt, Die Grundsätze über den Schadensersatz in den Volksrechten (GU, 18). — Stieber, Ručení za poklesky úředníků. — Stieber, K vývoji správy. — Winter, I., 171. — Všehrd, II., 30. AČ., 21 č. 385 (1514). LS 1128, 288 (1517), 317 (1578); 1129, 291 (1522); 1130, 539 (1542); 1134, 185 (1584); 1136, 448 (1586); 1139, 171 (1536); 1141, 149 (1607), 1156 M. 15 (1575). VZZ. 101, 263, 481.

§ 17. Amira, Nordg. Oblig. I., II. — Dąbkowski, O utwierdzeniu umów pod grozą łajania w prawie polskiem średniowiecznem. — Gierke, Schuld u. Haftung. — Puntschart, Schwerin, Schwind. — Stieber, K vývoji správy. Kniha Drnovská.

§ 18. Wilhelm Ed. Albrecht, Die Gewere. — Amira, Nordgerm. Oblig. I., II., — Brunner, II., Egger. — Gierke, IV. Schuld u. Haftung. — Heusler, II., Hübner. — Kapras, K dějinám č. pr. zást. — Kisch, Der deutsche Arrestprocess. Pfändungsklausel (SZ 35). — Koldín, G 1—23. — Löning, Vertragsbruch. — Meibom, Das deutsche Pfandrecht. — Dr. Hans Planitz, Die Vermögensvollstreckung im deutschen mittelalterlichen Recht, I. Studien zur Geschichte des deutschen Arrestprocesses (SZ 34, 40). — Stieber, K vývoji správy. — Teige, Umluva. — Timon. — Weiss, Griech. Privatrecht, I. — Wilda, Das Pfändungsrecht (ZDR I). — Všehrd, IV, 13. LS. 1139, 130 (1592); 1166, 59 (1581), 2129, 106 (1546).

§ 19. Beseler, Die gerichtliche Auffassung in dem mittelalterlichen Hypothekenrechte (ZDR, 10). — Dąbkowski, II., Egger. — Franken, Französisches Pfandrecht im Mittelalter. — Heusler, II., Hübner. — Kapras, K děj. č. práva zást. — Kohler, Pfanrechtliche Forschungen. Rehme, Das Lubecker Oberstadtbuch. — Schwerin. — Schwind, Wesen und Inhalt des Pfandrechtes. — Stieber, K vývoji správy. — Albert Werminghoff, Die Verpfändungen der mittel- u. niederrheinischen Reichstädte (GU 45). Codex iuris boh. II/2, 371. UB des Cistercienserstiftes in Hohenfurt, č. 56 (1302). Kniha Tovačovská.

§ 20. Amira, Nordgerm. Obl., II. — Brandl, Glossarium, rukojmě. — Dąbkowski, Rekojemstwo w prawie polskiem, średniowiecznem. — Gierke, Schuld u. Haftung. — Heusler, Bürge u. Selbstzahler (Z. für schweizerisches Recht, IX). — D. O. W. Holmes, Das gemeine Recht Englands und Nordamerikas. — Hübner. — Jireček, Prove, poruka. Jungmann, Slovník, rukojmí. — Koldín, L 18. — Ernst Mayer, Das altspanische Obligationenrecht in seinen Grundzügen (ZvR 38/1920). — Mažuranić (Rj.), jamac, poruka. — Ernst Meyer, Über das Schuldrecht der deutschen Schweiz. — Herbert Meyer, Bürgschaft (RG). — Dr. Victor Platner, Die Bürgschaft. — Schrader (Rj.), Bürgschaft. — Schwerin. — Schwind. — Stieber, K vývoji správy. — Frant. Vacek, Práva vesské obce (AA, 1916). — Všehrd, II., 13, VII., 2, 19. AČ 21 č. 532, 22, 105 (1540), 171 (1566), 278 (1580). LS, 1128, 133 (1505); 1139, 179 (1592). VZZ. 491, ZZ. 1530, 155; 1549, G 26, H 21, I 25, R 4, 7; 1564 O 39. — Kniha Tovačovská. — Prokopa písaře Novoměstského česká »Ars dictandi« 42.

§ 21. Gierke, III. — Dr. Fritz Gillis, Gewährschaftszug und Laudatio auctoris. (GU 118). — Hübner. — Koldín, G 47, H 13. — Rabel, Die Haftung des Verkäufers wegen Mangels im Rechte. — Rauch, Spurfolge und Anefang in ihren Wechselbeziehungen. — Dr. Theodor Siebs, Zur sprachlichen Erklärung des Wortes »Gewere« (GU 118). — Stieber, K vývoji správy. — Všehrd, IV., 11, 12. — Kniha Tovačovská, Drnovská. ZZ 1549 G 8, 1564 F 16.

§ 22. Burzyński, II. — Brunner, Grundzüge. — Gierke, II. — Heusler, II. — Hübner. — Dr. J. Leuenberger, Studien über Bernische Rechtsgeschichte. — Herbert Meyer, (RG) Eigentum. — Mittermaier, I. — Schwerin. — Schwind. — Stieber, Vývoj a právní povaha vlastnickovy hypoteky. — Všehrd, II., 10, III., 21, 22, IV., 5, 16, V., 21, VI., 14, VIII., 23. AČ. I., 342 (1419), 343 (1430), 350 (1497). UB Hohenfurt, 254 (1416).

§ 23. Albrecht, Die Gewere. — Amira, Grundriss. — Brandl, Glossarium, seděni, seděti. — Gaupp, Kritische Untersuchungen über die Gewere des deutschen Rechts (ZDR I). — Gierke, II. — Heusler, II. — Heusler, Die Gewere. — Hübner. — Ernest Champaux, Essai sur la vestitura ou saisine. — Klimrath, Etude historique sur la saisine d'après les contumiers du moyen-âge (Travaux sur l'histoire du droit français, II). — Dr. Ernst Meyer, Zur Geschichte des Immobilienrechtes der deutschen Schweiz im 13 bis 15 Jahrhundert (GU 131). — Herbert Meyer (RG), Besitz. — Mittermaier, I. — Pollock-Mailland, The history of English Law, II. — Pollock, Das Recht des Grundbesitzes in England. — Schreuer. — Schwerin. — Schwind. — Stieber, Vývoj a právní povaha vlast. hyp. — Všehrd, IV., 4/4. AČ. II., 398 (1505), IV., 346 (1405), IX., 451 (1529). Schr. č. 45. 63. — Weissebach, Quellen zur Geschichte des MA, 219.

§ 24. Amira. — Balzer, O zadruze słowianskiej. — Beseler, Die Lehre von den Erbverträgen, I. — Blondel, Note sur les origines de la propriété (Mélanges Ch. Appleton). — Wilhelm v. Brünneck, Zur Geschichte des Grundeigentums in Ost- u. Westpreussen. — Georg Cohn, Gemeinderschaft u. Hausgenossenschaft (ZvR 13). — Dąbkowski, II. — Dr. Ludwig Duncker, Das

Gesamteigenthum. Dutkiewicz. — Dr. Euler, Das Cöllner Recht und die gesammte Hand im Elsass (ZDR VII). — Gierke, II. — Glasson, Hist. III., Précis. — Heusler, II. — Edoardo di Hinnoiosa, Historia general del derecho español, I. — Hübner. — Arbois de Jubainville, Recherches sur l'origine de la propriété foncière (Revue celtique, VIII. (P 887). — Kadlec, Rodinný nedíl. K slovu o záduze. Rodinný nedíl ve světle dat srovnávacích dějin právních. Verböczyovo Tripartitum. — Pekař, K sporu o záduhu staroslovanskou (ČČH, VI). — Rauscher, Dědické právo podle českého práva zemského. — Schrader (RJ) Eigentum. — Schreuer. — Stobbe, Miteigenthum und gesammte Hand (SZ IV). — Timon. — Frant. Vacek, Sociální dějiny české doby starší. AČ. VII., 577 (1448), XX., 309 (1521). CDM 3, 142 (1249). Schr. č. 120, 153, 165.

§ 25. Amira. — Beseler, Erbverträge, I. — Dr. Fritz Böckel, Die Grundstückübertragung in Sachsen—Weimar—Eisenach (GU 109). — Dr. Rudolf Bewer, Sala, Traditio, Vestitura. — Dr. Gerhard Bückling, Die Wechselwirkung gewererechtlicher und fronungsrechtlicher Elemente im Liegenschaftsrecht des deutschen MA (DB VI). — Champeaux. — Dąbkowski, II. — Dr. Ernst Dyckerhoff, Die Entstehung des Grundeigentums und die Entwicklung der gerichtlichen Eigentumsübertragung an Grundstücken in der Reichstadt Dortmund. — Gierke, II. — Dr. Theodor Görlitz, Die Übertragung des liegenden Gutes in der mittelalterlichen u. neuzeitlichen Stadt Breslau (DB I). — Henner, O rakouských zákonech amortisačních. — Heusler, II., Gewere. — Hübner. — K. Lehmann, Die altnordische Auffassung (SZ V). — Ernst Meyer, Zur Gesch. (GU 131). — Rehme. — Schröder. — Schwerin. — Schwind. — Rudolf Sohm, Zur Geschichte der Auffassung (Festgabe für Thöl, Strassburg, 1879). — Karel Thir, Staré domy táborské. — Timon. — Winter, I., 30. 49. — AČ. II., 61 (1430), 398 (1505), IV., 179 (1465), 240 (1415), 250 (1435), 411 (1458), V., 541 (1490), VII., 575 (1421), 577 (1448), VIII., 484 (1479), IX., 244 (1402), 385 (1457), X., 262 (1442), 362 (1486), 392 (1493), XI., 452 (1521), XIII., 117 (1506), XV., 348 (1473), 541 (1450), XVII., 3 (1501), 4 (1501), 113 (1510), XIX., 258 (1451), XX., 309 (1521), 320 (1524), 338 (1529), 343 (1530), 462 (1542), XXII., 44 (1504), 219 (1616). — CD I. č. 285 (1175/1178), 287 (1178), 289 (1174/1178), 292 (1180), 294 (1178/1181), 296 (1180/1182), 322 (1189), 326 (1190), 342 (1193), 343 (1193), 344 (1192/1193), 353 (1195), 354 (1196), 357 (1197), II., 58 (1202/1207), 74 (1207), 153 (1218), 161 (1218), 231 (1219/1222), 302 (1227). — CDM II., 38 (1240), 150 (1238), III., 36 (1243), 42 (1249). — C. comitum de Zichy, III., 172. — C. dipl. Sacri Rom. imperii comitum Familia Teleki de Szék, I., 38, 54, 72, 77, 98. — C. dipl. Poloniae, II/1, 516 (1459), III., 5 (1153), 9 (1173), 32 (1238). — C. dipl. Silesiae I., 199 (1479). — Reg. Boh. I., 825 (1234). — Rtt, I., 129 (1403), 131 (1461), 133 (1455). — Sborník hist. kroužku XV., 159 (1544), 163 (1553). — LS 1129, 210 (1526), 352 (1525); 1130, 361 (1539); 1138, 53 (1590); 1154, B 7 (1543); 2129, 59 (1545), 181 (1548), 363 (1553). — UB Hohenfurt, č. 21, 25, 30, 38, 45, 48, 52, 56. — Listář plzeňský, I., 112, 113. — Hugo Lörtsch, Die Weistümer der Rheinprovinz, 272 (1340). — Frant. Mareš, Prokopa píše Nového města pražského Praxis cancellariae.

§ 26. Beseler, I. — Bruck, Eigentümerhypothek. — Dąbkowski, II. — Gierke, II. — Gengler, Lehrbuch des deut. Privatrechts. — Glasson,

Précis. — Hübner. — Kadlec, Trip. — Kraut. — Prokopa Praxis cancellariae. — Rehme, Lübecker Oberstadtbuch. — Stobbe, II. — CDM, IX., 4 (1556). — LS 1130, 52 (1535), 372 (1539); 1133 N 9 (1572), 1155 B 6 (1554); 1156 B 12 (1564); B 21 (1564); 2129, 27 (1544). — Schr. 48, 120, 126, 133, 136, 140, 152, 153, 158, 162, 164, 169. — ZZ 1564, E 3, 5, H 16.

§ 27. Gierke, II. — Dr. Julius Hillebrand, Das deutsche Überhangs- u. Überfallsrecht (ZDR, IX). — Mittermaier, I. — Hübner. — Arthur Benno Schmidt, Das Recht des Überhangs und Überfalls (GU 21). — Schröder. — Stobbe. — LS. 1140, 271, 1155, 324 E 13, N 33; 1156 A 10, E 15, G 24, H 28, K 19; 1158, 16, 38, 136, 184, 197, 216, 246, 314, 315, 316; 1156, 100, 101, 102, 106, 115, 129, 150, 155, 314. — Rkp. č. musea III. E 29, fol. 174, 308. — NAR, 4, 883. — UB der Stadt Braunschweig, 3.

§ 28. Beseler, I., II. — Brünneck, Zur Gesch. des Grundeigentums, II. — Burzyński, II. — Dąbkowski, I., II. — Esmein. — Karl Friedrich Eichhorn, Einleitung in das deutsche Privatrecht. — Glasson, III. — Gierke, II. — Hübner. — Kadlec, Dvorské desky (Ottáv »Slovník naučný«). — Kapras, Dějiny, II. — Kremer, Das langobardisch-österreichische Lehenrecht, I., II. — Lehmann, Das langobardische Lehenrecht. — Leuenberger. — Herbert Meyer, Beneficium, Lehenwesen (RG). — Mittermaier, I., II. — Siegel, Deutsche Rechtsgeschichte. — Schwerin. — Schwind. — Weizsäcker, Olmützer Lehenwesen unter Bischof Bruno. — Paul Wilutzky, Vorgeschichte des Rechts, III. — Všehrd, VIII., 33. — AČ. XV., 344. — Trutnovské desky manské. — CDM, IX., 22 (1356), 151 (1360). — Miss (Rkp. min. vnitra), 62, 194 (1559).

§ 29. JUDr. Karel Adámek, Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v XVIII. věku. — Dr. Wilhelm Albrecht Arnold, Zur Geschichte des Eigentums in den deutschen Städten. — Brunner, I. — Brünneck, I., 1, 2., Zur Geschichte der Mieth u. Pacht (SZ I). — Alfons Dopsch, Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit, II. — Dąbkowski. — Esmein. — Gierke, II. — Glasson, III., Précis. — Josef Gobbers, Die Erbleihe u. ihr Verhältniss zum Rentenkauf im mittelalterlichen Köln des XII.—XIV. Jh. — Dr. Emil Gmür, Rechtsgeschichte der Landschaft Gaster (Abh. zum schweizer. Recht). — Dr. Ludmil Hauptmann, Über den Ursprung von Erbleihen in Österreich, Steiermark u. Kärnten (FSt VIII., 4). — Heusler. — Dr. Leopold Heyrovský, Dějiny a system soukromého práva římského, V Praze, 1910. — Hübner. — Juritsch, Die Deutschen u. ihre Rechte in Böhmen u. Mähren. — Kadlec, Agrární právo v Bosně a Hercegovině. — Jaroslav Karas, Historický vývoj mlynářství. — Kapras, Dějiny, II. — Karel Kazda, Slaný po stránce historické. — Theodor Knapp, Die Grundherrschaft in Südwestdeutschland (SZ, XXII). — Dr. Carl Koehne, Das Recht der Mühlen bis zum Ende der Karolingerzeit (GU 71). — R. Koetzschke, Deutsche Wirtschaftsgeschichte bis zum 17. Jahrhundert. — Kamil Krofta, Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě. — Guillaume de Marez, Étude sur la propriété foncière dans les villes du moyen-âge et spécialement en Flandre. — Ernst Mayer, Deutsche u. französische Verfassungsgesch. — Maurer, Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland, I., II. — Aloys Meister, Deutsche Verfassungsgeschichte von den Anfängen bis im 14. Jahrhundert. — Michel-

sen, Rechtsdenkmale aus Thüringen, IV. — Dr. Emil Opitz, Die Arten des Rustikalbesitzes und die Laudemien und Markgroschen in Schlesien (GU 73). — Pekař, Kniha o Kostí, II. — Pertile, Storia di diritto italiano, IV. — Dr. Alfred Püschel, Das Anwachsen der deutschen Städte in der Zeit der mittelalterlichen Kolonialbewegung. — Rehme. — Dr. Siegfried Rietschel, Die Entstehung der freien Erbleihe (SZ, XXII). — Rosenthal, Zur Geschichte des Eigentums in der Stadt Würzburg. — Fr. J. Rypáček, Smržické právo horenské (ČMM, 16). — Schmidt, Die Dorfrechte in Westböhmen. — Schröder. — Schreiber, Die Geschichte der Erbleihe in der Stadt Strassburg (DB III). — Paul Schulz, Zur Geschichte der mittelalterlichen Miete in west- u. süddeutschen Städten (SZ, 41). — Dr. Ed. Schulte, Das Gewerbe-recht der deutschen Weistümer (DB, III). — Schwerin. — Schwind, Zur Entstehungsgesch. der freien Erbleihen in den Rheingegenden... des Mittelalters (GU, 35). — J. J. Solař, Dějepis Hradce Králové. — Šusta, Dvě knihy českých dějin, I. — Teige, Listinné příspěvky k dějinám komendy Drobovické. — Tomek, Dějiny města Prahy, I., III. — Frant. Vacek, Emfyteuse v Čechách ve XIII. a XIV. stol. (AA, 1919, ČDV, 1920, 1921). — Vančura, Úvod do studia soukromého práva římského, I. — Weizsäcker, Das deutsche Recht der Kolonisten Böhmnes u. Mährens. — Dr. Alois Winiarz, Erbleihe und Rentenkauf in Österreich ob und unter der Enns im Mittelalter (GU, 80). — Winter, Dějiny řemesel. — Dr. Hermann Wopfner, Beiträge zur Geschichte der freien bäuerlichen Erbleihe Deutschtirols im Mittelalter (GU, 67). — Zycha, Prag. — AČ. I., 340 (1389), 341 (1409), 342 (1419), 348 (1461), VII., 678 (1476), VIII., 561 (1523), IX., 148 (1476), 325 (1466), 378 (1446), 388 (1476), 414 (1491), 422 (1494), 504 (1489), X., 78 (1527), 484 (1497), 735 (1574), XVI., 436 (1492), XXII., 109 (1540). — CDM, 3; 145 (1249). — C. d. Sil. I., 10 (1269), 36 (1385). — Schr. č. 8, 31, 32, 49, 71, 106, 132, 144, 153, 268. — Urbář panství Kačerovského z r. 1558 (Věst. kr. spol. nauk, 1896). — Cjm, I., 172 (1384). — Prokopa písaře Novom. Praxis Cancellariae, Ars Dictandi.

§ 30. Arnold. — Auer, Münchener Stadtrecht. — Burzyński, II. — Bluntschli, Deutsches Privatrecht. — Dąbkowski, II. — Dr. Ludwig Duncker, Die Lehre von den Reallasten. — Ernst Friedlieb, Die Rechtstheorie der Reallasten. Ergänzende Erörterungen zur Theorie der Reallasten (JJ, III). — Gerber, Reallast oder Realschuld (JJ, VI). — Haebertin, Über die rechtliche Natur der Reallasten (ZDR, 18). — Ernst Hennig, Die päpstlichen Zehnten in Deutschland. — Heusler, II. — Hübner. — Juritsch. — Meibom, Über Realschulden u. Reallasten (Jahrbuch des gem. d. Rechts, IV). — Anton Mell, Die Anfänge der Bauernbefreiung in Steiermark (FSt VI). — Neumann. — Pertile, IV. — Rosenthal. — Stobbe, Geschichte u. Theorie des Rentenkaufes (ZDR, 19). — Všehrd, V., 4. — Cjb, II., 2, 296. — AČ. XV., 523 (1445).

§ 31. Beseler, II. — Burzyński, II. — Eugen v. Dultzig, Das deutsche Grundrecht (GU, 58). — Eichhorn. — Gengler, II. — Jan Chadt Ševětinský, Uhlřství. — Kadlec, Valaši a valašské právo. Dr. Victor Korn, Das Propinationsrecht in Galizien u. in der Bukowina. — Dr. Leuenberger. — Mittermaier, I. — Dr. Hubert Naendrup, Zur Geschichte deutscher Grunddienstbarkeiten. — Frant. Otruba, Paměti města Lysé n. L. —

Rehme, Lübecker Oberstadtbuch. — Dr. Renaud, Die Gemeindennutzungen (ZDR, 9). — Dr. Karl Schmidt, Gutsübergabe und Ausgedinge, I. — AČ. VIII., 377 (1477), XII., 358 (1530), 528 (1502), XIV., 137 (1463), XV., 166 (1524), 388 (1496), XVII., 330 (1463), XVIII., 43 (1498), 235 (1500), XX., 270 (1548), 302 (1519), 322 (1527), 348 (1531), 387 (1535). — Český Lid, X., 178. — LS. 1139, 399 (1594). — Schr. č. 114, 141, 303.

§ 32. Brünneck, Zur Geschichte des altpreuss. Jagd- u. Fischereirechtes (SZ, 39). — Dąbkowski, II. — Heinrich Geffcken, Zur Geschichte des deutschen Wasserrechtes (SZ, 21). — Hübner. — Jan Chadt Ševětinský, Dějiny lesů v Čechách. Dějiny lovu a lovectví (myslivosti) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. — Kloess, Die Rechtstellung der Quelle und des Grundwassers nach deutschem Recht (Beitr. zur Erläuterung des d. Rechts, 54). — Mayer, I. Myslivost v zemích českých, V Praze, 1902. — Herbert Meyer, Fischerei (RG.). — Švenda, Měd. obraz, I., 184. — Schwind. — Schröder, Fischerei (RG.). — Thudichum. — Handwörterbuch des Staatswissenschaften: Jagd. — Julius Wollner, Beiträge zur Geschichte des Fischereiwesens in der Steiermark (FSt, VIII, 2). — AČ. VII., 208 (1467), 511 (1477), VIII., 300 (1526), 377 (477), 383 (1479), 387 (1480), 389 (1480), 391 (1483), 431 (1486), 557 (1520), X., 21 (1479), 51 (1486), 68 (1493), 358 (1485), 375 (1490), 381 (1491), XI., 91 (1531), 94 (1531), 295 (1516), 305 (1518), 310 (1518), 322 (1520), 359 (1526), 500 (1489), XIV., 35 (1450), XV., 115 (1515), 230 (1460), XVI., 444 (1492), XVII., 145 (1511), 197 (1514), 302 (1490), 445 (1494). — CB, II., 198 (1221). — Schrader, Jagd (RJ). — VZZ. 531, 533, 534. — ZZ. 1530, 207; 1549, 23, 25. — Lörtsch, Die Weistümer der Rheinprovinz, 88 (1509).

§ 53. Čelakovský, Právo obce Pražské k řece Vltavě. — Geffcken, Zur Geschichte des deutschen Wasserrechtes (SZ, 21). — Dr. Julius Gierke, Die Geschichte des deutschen Deichrechtes (GU, 63, 128). — Heusler, I. — Hübner. — Dr. Karel Jičinský, Vodní právo. — Kloess. — Mittermaier, I. — Dr. Alfred Ossig, Römisches Wasserrecht. — Dr. Otto Peterka, Das Wasserrecht der Weistümer. — Peyrer, Das österr. Wasserrecht. — Schmidt, Gesch. — Schröder. — Schwind. — AČ. VII., 531 (1480), VIII., 136 (1474), 554 (1519), 563 (1523), IX., 327 (1467), 341 (1476), 374 (1447), 390 (1480), 423 (1495), 439 (1507), 558 (1491), X., 328 (1500), 490 (1497), XI., 435 (1518), XIV., 396 (1408), XV., 337 (1528), 371 (1489), 425 (1509), 434 (1512), 491 (1531), XVI., 185 (1474), 204 (1477), 229 (1481), 342 (1492), 405 (1491), XX., 116 (1542), 346 (1530), 512 (1543), XXI., 349 (1530). — Cjb, II., 31, 340. — Cjm, I., 60, 137, II., 43. — NaR, 23/285, 186 (1584). — Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Deichwesen. — VZZ. 475, 476. — ZZ. 1549 E. 23 = L 49 1564, E 24 1549 = L 50 1564. L 51 1564.

§ 34. Edouard Ardillon, Les mines du Laurion dans l'antiquité. — Dr. Ad. Arndt, Zur Geschichte und Theorie des Bergregals und der Bergbaufreiheit. Zur Geschichte des Bergrechtes von der ältesten Zeit bis auf die Gegenwart (ZG, 1914). — Dr. H. Aschenbach, Das gemeine deutsche Bergrecht, I. — Čelakovský, Horní právo (Ottův Slovník naučný, XI.). Povšechné české dějiny právní. Novější literatura o dějinách horního práva, zvláště v zemích českých (Sbor. I). — Dąbkowski, II. — D'Elvert, Zur Cultur-Geschichte Mährens u. Öst.-Schlesiens, I. — Dr. Hubert Ermisch, Das sächs. Bergrecht

des Mittelalters. — Dr. H. Haape, Geschichte und Rechtsnatur der Mineralien und des Bergwerkseigentums. — Inama-Sternegg, Deutsche Wirtschaftsgeschichte, I. — Kapras, Právní dějiny, II. — Lamprecht, Wirtschaftsleben in MA. — Müller-Erbach, Das Bergrecht Preussens und des weiteren Deutschlands. — Dr. C. Neuburg, Untersuchungen zur Gesch. des römischen Bergbaus (ZGS, 1900). — Schmidt, Übersicht der Geschichte des Bergbau- u. Hüttenwesens im Königreiche Böhmen. — Schrader, Bergbau (RJ). — Steinbeck, Das Bergrecht des Sachsenspiegels (ZDR, 11). — Sternberg, Umriss der Geschichte des Bergbaues u. der Berggesetzgebung des Königreiches Böhmen. — Timon. — Vacek, Emphyteuse (AA, 1920, 113 až 16, 140). — Karl Weis, Die Bergwerksvergleiche zwischen der Krone und den Ständen Böhmens. — Julius Weiske, Der Sachsenspiegel um das Bergregal (ZDR, 12). — Westkopf, Geschichte des deutschen Bergrechtes (Z. für Bergrecht, 50). — Dr. E. Zivier, Geschichte des Bergregals in Schlesien. — Zycha, Das böhmische Bergrecht des Mittelalters, I, II. Zur neuesten Literatur über die Wirtschafts- u. Rechtsgesch. des deutschen Bergbaues (VSW, 1907). Zur neuesten Literatur über die Wirtschafts- u. Rechtsgeschichte der deutschen Salinen (VSW, XIV.). Wörterbuch des deutschen Staats- u. Verwaltungsrechtes. Bergwesen. Staatslexicon. Bergwesen. — AČ. VIII., 383 (1479), IX., 364 (1495), XI., 461 (1524), XII., 415, 416, 417, 425, 426 (1512), 460 (1514), XVIII., 48 (1498), 128 (1499), 156 (1499), 179 (1499), 189 (1499), 238 (1500), XX., 302 (1519), 336 (1528), 408 (1537). — RB. II., 110 (1261), 479 (1278). — ZZ. 1549, X. 20, 22, 23, 25, 27, 28, 30.

§ 35. Gierke, II. — Heusler. — Hübner. — Schwerin. — Schwind. — Dr. Josef Vacek, Problem mobilární vindikace. AČ. XVII., 113 (1510). — LS, 1138, 241 (1590), 2129, 407 (1555). — Schr. č. 9, 10.

§ 36. Albrecht. — Brandl, Gloss., brt. — Dąbkowski, I, II. Bartnictwo w dawnej Polsce. — Eckstein (MJÖGF, 31). — Eichhorn, Einleitung. — Gazwolski, Prawo bartne. — Gengler, Lehrb. — Heusler. — Hübner. — J. Hübner, Der Fund im germ. u. älteren deutschen Recht (DB, 10.). — Jireček, Spisy právnícké o právu českém v XVI. stol. — Lehmann, Bergung. Strandrecht (RB). — Leuenberger. — Mittermaier, I. — Schrader, Biene (RJ). — Schwind. — Stieber, České státní smlouvy, 92, 93. — Zivier, 262/32. — AČ, 22, 109 (1540), 252 (1570—1578).

§ 37. Amira, Grundriss. — Brunner, Die uneheliche Vaterschaft in den älteren germ. Rechten (SZ, 17). — Dąbkowski, I. — Dr. L. Dargun, Mutterrecht u. Raubehe (GU, 16). — Berthold Delbrück, Das Mutterrecht bei den Indogermanen (Preuss. Jahrb., 79, 14). — Gareis, Rechtsencyclopädie u. Methodologie. — Eduard Hermann, Sachliches u. Sprachliches zur indog. Grossfamilie (Gött. Nachr., Phil.-hist. Cl., 1918). — Dr. Josef Janko, O pravěku slovanském (Sb. předn. a rozpr. VI., 4). — Kadlec, Nedíl. — F. Kluge, Sippen-siedelungen u. Sippennamen (VSW, VI.). — P. Kühnel, Die slavischen Orts- u. Flurnamen der Oberlausitz (Neues Lausisches Magazin, 1890, 1891, 1897). — RG, Avunculat, Ehe, Eheschliessung, Familie, Mutterrecht, Polygamie, Raubehe, Sippe (RG). — Michelsen, III. Flämische Rechtsgewohnheiten in der goldenen Aue. — Niederle, Slovanské starožitnosti. Oddíl Kult. I. — Dr. Albert H. Post, Studien zur Entwicklungsgeschichte des Familienrechtes. — Schrader,

Sprachvergleichung u. Urgeschichte, RJ, Ehe, Familie, Mutterrecht, Vater, Wittwe. — Dr. Hans Schreuer, Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhm. Sagenzeit (Schmoller, Forsch, 20./4.) — Frt. J. Sláma, O jménách místních v zemi české (ČMČ, 1834). — J. E. Smolef, Wo slowjanskich městnych mjénach w Hornej Lužicy a wo jich wuznamje. — Dr. C. N. Starcke, Die primitive Familie in ihrer Entstehung und Entwicklung. — Timon. — Paul Turner, Slawisches Familienrecht. — Dr. Josef Vacek, Pravěk a manželství. — Eduard Westermarck, Geschichte der menschlichen Ehe. — Paul Wilutzky, Vorgeschichte des Rechts, I. — AČ XX., 439 (1539), XXI., 439 (1579), XXII., 274 (1580), 492 (1604), 526 (1610), XXIV., 14 (1700). — ZZ. 1549, 1564.

§ 38. Amira, Grundriss. — Dr. Robert Bartsch, Die Rechtstellung der Frau als Gattin und Mutter. — Burzyński. — Dąbkowski. — Josef Freisen, Geschichte des kanonischen Eherechts. — Emil Friedberg, Das Recht der Eheschliessung in seiner geschichtl. Entwicklung. — Glasson, III. — Heusler, II. — Dr. Walther v. Hörmann, Quasiaffinität, I, II. Die Desponsatio impuberum. — Hübner. — Janko. — Josef Jireček, Zprávy Arabů o středověku slovanském (ČMČ, 1878, 1880). — Kapras, Manželské právo majetkové (V. Král. spol. nauk, 1908). — Richard Koebner, Die Eheauffassung des ausgehenden deutschen Mittelalters (Archiv für Kulturgesch., IX.). — Lipfert, Socialgeschichte Böhmens. — Dr. Edgar Loening, Das Kirchenrecht im Reiche der Merovinger. — Maurer, Vorlesungen über die altnordische Rechtsgeschichte. — Ernst Mayer, Das altspanische Obligationenrecht (ZvR, 1820. — Dr. Jakob Neubauer, Beiträge zur Geschichte des biblisch-talmudischen Eheschliessungsrechts, I. — Niederle, Slov. star., Oddíl kult., I. — Otto Opet, Brauttradition und Konsensgespräch in mittelalterlichen Trauungsritualen. Realencyclopädie der protestantischen Theologie und Kirche. — Rietschel, Beischläferin, Eheschliessung, Raubehe (RG). — Schrader, Beischläferin, Ehe, Mitgift, Verwandtenehe, Witwe (RJ). — Schreuer, Untersch. — Schröder. — Dr. J. Fr. Schulte, Handbuch des katholischen Eherechts. — Dr. Rudolf Sohm, Das Recht der Eheschliessung aus dem deutschen u. canonischen Recht geschichtlich entwickelt. — Stieber, České státní smlouvy. — Timon. — J. A. Tomaschek, Deutsches Recht in Österreich. — Dr. Josef Vacek, Manželské právo, I. — Marianne Weber, Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung. — Karl Weinhold, Die deutschen Frauen im Mittelalter. — Winter, Život církevní v Čechách, I, II. Ze starodávneho manželství. — Dr. Čeněk Zíbrt, Listy z českých dějin kulturních. — AČ. XX., 439 (1579), XXI., 178, 180 (1524), XXII., 274 (1580), 492 (1604), 516 (1610), XXIV., 14 (1700), XXVI., 422 (1609), XXVIII., 413 (1523), XXXII., 361 (1522), XXXIII., 49, 51, 52 (1524). — LS 2129, 167 (1548). — LS, 1130, 508 (1542); 2129, 86 (1545), 167 (1548). NAR, 5 (1563), 17, 153 (1564), 23/283, 58 (1578). — Ferdinand Tadra, Soudní akta konsistoře pražské, I. (1373), 10, 56, 87, 120; (1375) 115/40; (1576) 75, 156, 158; (1577) 23, 25, 26, 44, 354, II. (1381) 147.

§ 39. Brunner, II. — Dąbkowski, I. — Hübner. — Kapras, Manž. právo. — Löning. — Dr. Jan B. Novák, Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně, 108. Realencyclopädie der prot. Theol. — Rietschel, Ehebruch, Ehescheidung (RG). — Rittner, Církevní právo katolické. — Schrader, Ehescheidung (RJ).

— Schreuer, Unters. — Schwerin. — Schwind. — Timon. — Weber. — Weinhold. — Winter.

§ 40. Burzyński, I. — Czyhlarz, Zur Geschichte des ehel. Güterrechts im böhmisch-mährischen Landrecht. — Dąbkowski, I. — Dutkiewicz. — Glasson, III. — Haněl, Věno v právu slovanském (Právník, XI.). — Hube, Prawo polskie w wieku trzynastym. — Linde, Słownik języka polskiego, posag, wyposażyć. — Dr. Ludwig Mitteis, Reichsrecht u. Volksrecht. Grundzüge u. Chrestomatie der Papyruskunde von L. Mitteis u. N. Wilchen. — Dr. Alexander Ogonowski, Österreichisches Ehegüterrecht, I. — Timon. — Vančura, Úvod do studia soukr. práva římského, II. — Alojzy Winiarz, Polskie prawo majątkowe-małżeńskie w wiekach średnich. — Frant. Mareš, Prokopa písaře novoměstského česká »Ars dictandi«. — AČ. XIX., 76 (1512), 520 (1518), XXI., 179 (1524).

§ 41. Hermann Arnold, Das ehel. Güterrecht von Mülhausen in Elsass (DB, I.). — Dr. Robert Bartsch, Ehel. Güterrecht im Erzherzogtum Österreich im XVI. Jahrh. — Carlebach. — Haněl, O vlivu práva německého v českách a na Moravě. — Hasenöhr, Österr. Landesrecht im 13. u. 14. Jahrh. — Heusler, II. — Hübner. — Maurer. — Ogonowski. — Rietschel, Ehegüterrecht (RG). — Runde, Deutsches Eheliches Güterrecht. — Sandhaas, Fränk. eheliches Güterrecht. — Schranil, Die s. g. Sobieslaw'schen Rechte. — Schrader, Ehegüterrecht, Mitgift. — Schreuer, Deut. Privatrecht. — Schröder, Geschichte des ehelichen Güterrechts in Deutschland, I., II., 1, 2. — Schwerin. — Schwind. — Wysz, Die ehelichen Güterrechte der Schweiz in ihrer rechtsgeschichtlichen Entwicklung. — LS. 1158, 86 (1587).

§ 42. Czyhlarz. — Dąbkowski. — Dargun. — Heusler, II. — Hübner. — Kapras, Manž. pr. maj. — Kraut, Die Vormundschaft, I. — Rauscher, Dědické právo podle českého práva zemského. — Ruber, Beiträge zur Geschichte des Vormundschaftsrechtes in Mähren. — Wilutzky, II. — Copialbuch (Archiv minist. vnitra) No. 107, fol. 240b (9/7 1502).

§ 43. Brunner, Die uneheliche Vaterschaft in den älteren germanischen Rechten (SZ, 17). — Dr. Gerhard Bückling, Die Rechtstellung der unehelichen Kinder im Mittelalter (GU, 129). — Dąbkowski, I. — Heusler, II. — Hübner. — Leuenberger. — Léon Morillot, De la condition des enfants nés hors mariage dans l'antiquité et au moyen âge en Europe (Revue historique de droit français et étranger, 12). — Behrend, Die Magdeburger Fragen, B I., Kap. 9. Dist. 4. — Maurer, Das Stadt- und das Landrechtsbuch Ruprechts von Freysing, 335, cap. 84. — Schrader, Ehelich u. unehelich (RJ).

§ 44. Gaupp, Das alte magd. u. hall. Recht. — Glasson, III. — Heusler, II. — Hübner. — Chorinsky, Das Vormundschaftsrecht Niederösterreichs. — Kraut, Die Vormundschaft nach den Grundsätzen des deutschen Rechts, I., II. — Leuenberger. — Rietschel, Vormundschaft (RG). — Rive, Die Vormundschaft im Rechte der Germanen. — Schwerin. — Schwind.

§ 45. Kapras, Poručení nad sirotky v právu českém. — Ruber, Beiträge zur Geschichte des Vormundschaftsrechtes in Mähren. — LS. 1128, 486

(1497), 68 (1502), 68b (1503), 136 (1526), 171 (1511), 175b (1511), 224 (1515), 228b (1513), 268 (1516); 1130, 287 (1538); 1155 L 1 (1556); 1156 E 24 (1568) H 6 (1572). — AČ. IX., 501 (1489), XI., 144 (1510), 284 (1515), 294 (1516), 310 (1518), 327 (1520), 336 (1520), 408 (1510), XIV., 514 (1380); XV., 355 (1482), 360 (1483), 363 (1486), 372 (1489), 384 (1495), 385 (1495), 386 (1496); 394 (1500), 398 (1500); XVI., 256 (1482); XVIII., 272 (1502). — Rtt., II., 77 (1410), 92 (1412), 113 (1414), 124 (1415), 136 (1417), 178 (1437), 188 (1438), 274 (1456), 299 (1460), 300 (1460), 326 (1463), 332 (1465), 344 (1465), 360 (1470), 402 (1485), 404 (1485), 436 (1489), 452 (1452), 519 (1499), 522 (1499).

§ 46. Heusler, II. — Hübner. — Mittermaier, II. — Rietschel, Erbrecht, Heergewäte, Gerade (RG). — Schrader, Erbschaft (RJ). — Schreuer, Todtenrecht (RG). — Schwerin. — Schwind. — LS, 1128, 290 (1517); 1129, 119 (1523), 304 (1524); 1154 A 2 (1542), A 11 (1542); 2129 17 (1544).

§ 47. Dr. Sigmund Adler, Über das Erbenwartrecht nach den ält. Bairischen Rechtsquellen (GU, 37). — Amira, Grundr. — Jacob Heinrichs Balkens, Gründliche Abhandlung von dem Mecklenburgischen Erb-Jungfrauen-Rechte. — Beseler, I., II. — Brunner, Sippe u. Wergeld (SZ, 2). — Dultzig, Das deutsche Grunderbrecht in Vergangenheit, Gegenwart u. Zukunft (GU, 58). — Ficker, Untersuchungen zur Erbfolge der ostgermanischen Rechte. — Frommhold, Beiträge zur Geschichte der Einzelerbfolge im Deutschen Privatrecht (GU, 33). — Alexander Gál, Der Ausschluss der Ascendenten von der Erbfolge und das Fallrecht. — Glasson, Précis. Hist., III. — Gaupp. — Henrigii disputatio de iure virginum et filiarum nobilium in feudis Pomeraniae orientalis. — Heusler, II. — Hübner. — Fritz Matthäus, Die gesetzliche Verwandtenerbfolge des älteren schwedischen Rechts (SZ, 36). — Mittermaier, II. — Otto Opet, Die erbrechtliche Stellung der Weiber in der Zeit der Volksrechte (GU, 25). — Dr. Alb. H. Post, Das Samtgut. — Rietschel, Erbfolgeordnung, Erbrecht (RG). — Dr. Franz Schanz, Das Erbfolgeprinzip des Sachsenspiegels und des Magdeburger Rechts. — Schrader, Bestattungsbeigaben, Erbschaft (RJ). — Schröder, Lehrbuch. Über die Bezeichnung der Spindelwagen in der älteren deutschen Rechtssprache (SZ, IV.). — Schwerin, Einführung, Rechtsg. — Schwind. — Ulrich Stutz, Das Verwandtschaftsbild des Sachsenspiegels (GU, 34). — Tilsch, Dědické právo rak. se stanoviska srovn. vědy právní. — Timon. — Tomaschek, Deutsches Recht in Österreich. Das Heimfallsrecht. K tomu Schulte ve Vierteljahrsschrift f. Gesetzgeb. u. Rechtsw., N. F. 5. — Dr. H. Wasserschleben, Die germanische Verwandtschaftsrechnung u. das Prinzip der Erbfolge.

§ 48. Amira, Grundr. — Bartsch, Seelgeräthsbestimmungen im XIV. Jh. (Festschr. f. Amira, Berlin, 1908). — Beseler, Die Lehre von den Erbverträgen, I., II., 1, 2. Von den Testamentvollziehern (ZDR, IX.). — Dąbkowski, II. — Duncker, Das Gesamteigenthum. — Eichhorn, Einleitung. — Glasson, Précis, Hist., III. — Heusler, II. — R. Hübner, Die Donationes post obitum (GU, 26), Grundzüge. — Jireček, Korunní archiv. — Dr. Otto Löning, Das Testament im Gebiete des Magdeburger Stadtrechts (GU, 82). — Mažuranić, posin (Rj.). — Max Pappenheim, Launegild und Garethinx (GU, 14). — Rietschel, Testament (RG). — Chr. L. Runde, Über die erfrühete Erbfolge. — D. J. F. Runde, Grundsätze. — Walther Schönfeld, Die Voll-

streckung der Verfügungen von Todes wegen im Mittelalter (SZ, 42). — Schrader, Testament (RJ). — Dr. Alfred Schultze, Die langobardische Treuhand und ihre Umbildung zur Testamentvollstreckung (GU, 49). Der Einfluss der Kirche auf die Entwicklung des germ. Erbrechts (SZ, 35). — Stieber, České státní smlouvy. — Schwerin. — Schwind. — Schr. 270.

§ 49. *Johannis Andreae Arbor consanguinitatis*, 1500 Vienne, Nurembergae 1500, 1510. — Dr. Franz Bloch, Die Entwicklung des Königl. Heimfallsrechtes im böhmisch-mährischen Landrecht. — Brünneck, Das Heimfallsrecht und die Gütervereinigung im älteren böhmisch-mährischen Recht (SZ, 20). — Čelakovský, Právo odúmrtné k statkům zpupným v Čechách. — Václav Hrubý, Über das Privilegium König Johans vom 18. Juni 1311 für Mähren. — Romuad Hube, Geschichtliche Darstellung der Erbfolgerechte der Slaven. — Jireček, Spisy právn. o právu českém v XVI. století. — Dr. Georg Juritsch, Geschichtliches von der Kgl. Stadt. Mies in Böhmen (Progr. d. Gymn. in. Mies). — Dr. Rudolf Koss, Zur Kritik der ältesten böhmisch-mährischen Landesprivilegien. — Kadlec, Rodinný nedíl. — Kalousek, O staročeském právu dědickém. — Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské, II. — Kapras, Veliké privilegium knížetství opolsko-ratibořského (Sbor. XII.). — Otruba, Paměti města Lysé n. L. — Rauscher, Dědické právo podle českého práva zemského. — J. F. Schmidt, Geschichte der Privatrechts-Gesetzgebung u. Gerichtsverf. im Kg. Böhmen. — Ferdinand Tadra, Nově nalezené rukopisy formulářů XIII. a XIV. stol. (Rozpr. k č. spol. nauk, VII., 2, fil.-hist. tř.). — Prokopa Praxis Cancellariae, 109, 110, 132. — Vacek, (ČDV, 1920, 20, 128, 148, 1921, 67, 68, 1922, 20, 22). — Winiarz, Polskie prawo dziedziczenia kobiet w wiekach średnich (Kwartalnik historyczny, X.). — Vlasák, Okres sedlecký, uhlířsko-janovický, vlašimský. — Wocel, O staročeském právu dědickém. — AČ. IV., 427 (1510), 430 (1510), 441 (1515), 447 (1515), VIII., 385 (1479), 378 (1477), 370 (1472), 390 (1482), 463 (1487), X., 255, XI., 430, 497, XIV., 549, XV., 355 (1482), XVI., 275, 293, 317, 531, XVII., 166, 195, 206, 254, 268, XX., 386. — LS 1128, 12 (1490), 30 (1488), 35 (1489), 88 (1526), 220b (1514), 271 (1516), 284b (1517), 436 (1495); 1129, 42 (1524), 44b (1526), 300 (1521), 351 (1524), 392 (1525); 1130, 167 (1536), 300 (1538), 537 (1542), 538 (1542), 547 (1543); 1132, 4, 30, 40 (1569); 1134, 158 (1577), 161 (1577), 266 (1576), 326, 331 (1579); 1136, 17 (1583), 123 (1584), 166, 167 (1584), 352 (1586); 1137, 222 (1588); 1139, 140 (1591); 1141, 14 (1606), 258, 260 (1607); 1152 N 2 (1562) 1154, A 11 (1542) M 41 (1537), 2129, 3 (1543), 200, 204 (1549), 247 (1551), 249 (1551), 271 (1551), 284 (1552), 402 (1554). — Rtt. II., 344, 359, 420, 430, 433, 487. — Sn. č. V., 110. — CDM, IX., 9 (1359).

§ 50. Brandl, Gloss., erbanunk, spolek, spolkový list. — Čelakovský, Právo odúmrtné. — Dr. Kamil Henner, O rakouských zákonech amortisačních. — Kapras, O církevním majetku v českém státě (Česká revue, XV.). — Kalousek. — Rauscher. — Stieber, České státní smlouvy. — Frt. Vacek. — AČ. VIII., 371 (1473), 463 (1487), XI., 430 (1516), 478 (1528), 497 (1407), XIII., 141 (1508), XIV., 549 (1410), XV., 355 (1482), 359 (1483), 360 (1483), 360 (1483), 362 (1485), 363 (1483), 364 (1486), 372 (1489), 380 (1495), 384, 385 (1495), 419, 420 (1507), 431 (1510), 441, 447 (1515), 460 (1520), XVI., 256 (1482), 260 (1483), 275 (1485), 278 (1485), 293 (1486), 317 (1487), 531 (1498), XVII., 166 (1512), 195 (1514), 206 (1515), 254 (1518), 268 (1520), XVIII., 240 (1500), 272 (1502), XIX. 563 (16. stol.).

— Knížky nálezů soudu zemského, XX., 386 (1535). — Čjm, I., 142 (1366), 151 (1372), 170 (1387), 312 (1499), 320 (1504), 394 (1547), 419 (1558), 424 (1558), 570 (1577), II., 639 (1371), 643 (1371), 649 (1372), 664 (1372), 667 (1372), CD, II., 351 (1230). — LS 1128, 41 (1494), 57 (1501), 187 (1512), 307 (1517); 1129, 34b (1521), 112 (1519), 120 (1524), 131 (1526), 142 (1524), 161 (1548), 246 (1520), 453 (1525); 1130, 35 (1534), 214 (1537), 283 (1538), 347 (1539); 1133, 218 (1572); 1137, 15 (1587), 222 (1588), 243 (1588); 1139, 233 (1593); 1154, H 6 (1550); 1155, L 7 (1556), L 8 (1556), L 9 (1556); 1160, 168 (1587); 2129, 50 (1544), 135 (1547), 161 (1593), 163 (1548), 361 (1553), 362 (1553). — Rtt. II., 74 (1410), 77 (1410), 89 (1412), 92 (1412), 113 (1414), 114 (1414), 124 (1415), 131 (1416), 133 (1417), 136 (1417), 136 (1417), 152, 156, 167, 168, 170, 175, 178, 183, 184, (1437), 188 (1438), 189 (1439), 212 (1447), 214 (1418), 217 (1450), 230 (1453), 274 (1456), 299 (1460), 300 (1460), 326 (1463), 332 (1465), 344 (1465), 359 (1470), 362 (1472), 398 (1483), 402 (1485), 403 (1485), 404 (1485), 428 (1488), 433 (1489), 436 (1489), 440 (1490), 443 (1490), 452 (1492), 454 (1493), 485 (1499), 520 (1499), 522 (1499). — Prokopa pisarfe Novom. Praxis cancellariae. — Rössler, Das altprager Stadtrecht, 42. Stadtrecht von Brünn (nálezy) č. 390, 637, 639, 642, 644, 645, 646, 647, 650, 651, 653, 656. — Kniha Tovačovská (vyd. Demutha), 87, 91.

Zkratky.

AA	= Agrární archiv.
AČ	= Archiv český
C	= Codex
ČCH	= Český časopis historický
CD	= Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae
CDM	= Codex diplomaticus Moraviae
ČDV	= Časopis pro dějiny venkova
Cjb	= Codex iuris bohemici
Cjm	= Codex iuris municipalis regni Bohemiae
ČMČ	= Časopis musea českého
ČMM	= Časopis Matice moravské
DB	= Deutsche rechtliche Beiträge. Hg. v. Konrad Beyerle
FSt	= Forschungen zur Verfassungs- u. Verwaltungsgeschichte der Steiermark
GU	= Gierkes Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte
JJ	= Iherings Jahrbücher für Dogmatik
LS	= Liber sententiarum, rkp. města Prahy
MJÖGF	= Mittheilungen des Instituts für die österr. Geschichtsforschung
NAR	= Nálezy apelační rady, rkp. města Prahy
RG	= Reallexikon der germanischen Altertumskunde. Hg. v. Johannes Hoops
Rj	= Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Napisao Vladimir Mažuranić
RJ	= Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde von O. Schrader. 1. u. 2. Aufl.
Rtt	= Reliquiae tabularum terrae
Sbor	= Sborník věd právních a státních
Schr.	= Schröder u. Perels, Urkunden zur Geschichte des deutschen Privatrechts
Sn. č.	= Sněmy české
SZ	= Savigny's Zeitschrift. Germ. Abt.
UB	= Urkundenbuch
VSW	= Vierteljahrschrift für Sozial- u. Wirtschaftsgeschichte
Vš	= Všehrd, Knihy devatery o právech země české
VZZ	= Vladislavské zemské zřízení
Z	= Zeitschrift
ZDR	= Zeitschrift für deutsches Recht
ZGS	= Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft
ZvR	= Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft
ZZ	= Zemské zřízení

OBSAH.

Předmluva	Strana 3
Úvod	5

DÍL PRVNÍ.

Část všeobecná.

Oddíl první: Právní řád.	
§ 1. Právní normy	7
§ 2. Různé právní prostředí	8
§ 3. Různá platnost právních norem	9
Oddíl druhý: Osoby a věci.	
§ 4. Osoby	10
§ 5. Snížená a zvýšená svéprávnost	12
§ 6. Věci	20
Oddíl třetí: Právní poměry.	
§ 7. Právnícké skutečnosti	21
§ 8. Listiny a knihovní zápisy	23

DÍL DRUHÝ.

Část zvláštní.

Oddíl první: Právo dlužní a ručné.	
§ 9. Dluh a ručení	26
Hlava první: Právo dlužní.	
§ 10. Koupě	27
§ 11. Půjčka a zápůjčka	28
§ 12. Smlouva čelední	29
§ 13. Smlouva učednická, pomocnická a dělnická	30
§ 14. Smlouva o dílo	32
§ 15. Hra a sázka	33
§ 16. Škody mimo sliby	34
Hlava druhá: Právo ručné.	
§ 17. Druhy ručení	37
§ 18. Ručení jméním	38
§ 19. Ručení věcí	40
§ 20. Ručení vespolečné a rukojemství	42
§ 21. Správa	44

Oddíl druhý: Právo věcné.

A) Nemovitosti.

Hlava první: Druhy práv věcných a jejich držba.	
§ 22. Druhy práv věcných	46
§ 23. Držba	48

Hlava druhá: Vlastnictví.

§ 24. Druhy vlastnictví	50
§ 25. Jak se vlastnictví nabývá a pozbývá	52
§ 26. Ssutí	56
§ 27. Právo sousedské	58

Hlava třetí: Ostatní věcná práva.

§ 28. Léno	59
§ 29. Nájem	62
§ 30. Reální břemena	71
§ 31. Služebností a zapovídací práva	74
§ 32. Honba a rybolov	76
§ 33. Právo vodní	78
§ 34. Právo horní	81

B) Movitostí.

Hlava první: Držba a vlastnictví.

§ 35. Držba	83
§ 36. Vlastnictví	84

Oddíl třetí: Právo rodinné.

Hlava první: Právo manželské.

§ 37. Manželství, rodina a bratrstvo	88
§ 38. Uzavření manželství	90
§ 39. Rozloučení a rozvod	94

Hlava druhá: Majetkové právo manželské.

§ 40. Právo uherské, polské a české	96
§ 41. Právo německé	98

Hlava třetí: Rodiče a děti.

§ 42. Děti manželské	101
§ 43. Děti nemanželské	102

Hlava čtvrtá: Poručenství.

§ 44. Právo německé	104
§ 45. Právo české	105

Oddíl čtvrtý: Právo dědické.

Hlava první: Stěžejní zásady.

§ 46. Pozůstalost	108
§ 47. Posloupnost krevní a odúmrtná	109
§ 48. Posloupnost zvolená	113

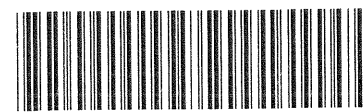
Hlava druhá: Posloupnost česká.

§ 49. Posloupnost krevní a odúmrtná	116
§ 50. Posloupnost zvolená	121

Literatura a prameny	127
Zkratky	142

REV15

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 5 0 8 6 9 1

126